

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Uloga mađarske zajednice u Srbiji

Beograd, januar 2009.

Napomena izdavača

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je, zahvaljujući razumevanju i podršci Ministarstva inostranih poslova Republike Mađarske, u drugoj polovini 2008. godine realizovao projekat pod nazivom *Uloga mađarske zajednice u Srbiji*.

Organizujući rasprave o ulozi mađarskih stranaka u definisanju statusa Vojvodine, kulturnom identitetu ili, pak, o doprinosu pripadnika mađarske zajednice povezivanju Srbije sa Evropskom unijom, Helsinški odbor je, još jednom, želeo da skrene pažnju, kako javnosti, tako i političkoj eliti, na značaj i doprinos manjina, u ovom slučaju mađarske, u evropeizaciji Srbije.

Imajući u vidu otpore sa kojima se suočavaju politički akteri koji Srbiju vide u Evropskoj uniji, Helsinški odbor ističe da se uloga pripadnika mađarske zajednice ne svodi samo na podršku proevropskoj, reformističkoj eliti. Kao politički samosvesna, mađarska manjina je itekako značajan i mobilizacijski akter integracije Srbije u evropske strukture.

U publikaciji koju čitalac drži u rukama sadržane su diskusije učesnika panela, kao i dokument koji su tri stranke - Savez vojvođanskih Mađara, Demokratska stranka vojvođanskih Mađara i Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara – usvojile pod nazivom *Zajednički koncept autonomije stranaka vojvođanskih Mađara*.

Prvi panel

“ULOGA MAĐARSKE ZAJEDNICE U DEFINISANJU STATUSA VOJVODINE”

Branimir MITROVIĆ, potpredsednik Skupštine Vojvodine¹: ZA MODEL DOBROG ŽIVLJENJA

Poštovane dame i gospodo,
zadovoljstvo mi je što mogu da vas u svoje, i u ime Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine, pozdravim. Tema kojom će se baviti ovaj panel je za nas uvek aktuelna, naročito sada, kada očekujemo donošenje novog statuta Pokrajine. Mi u Vojvodini smo, kao što znate, uradili naš deo posla, i to prilično uspešno. Sada je na drugima da potvrde ono što smo mi uradili.

Iz Programa ovog panela jasno je da će na njemu biti reči o najbrojnijoj nacionalnoj manjini u Vojvodini – mađarskoj nacionalnoj manjini. Uveren sam da ćete se na narednim panelima baviti i drugim nacionalnim manjinama, ostvarivanjem i zaštitom njihovih prava, unapređivanjem i stvaranjem još boljih uslova za ravnopravo ostvarivanje tih prava.

Ovih dana smo, kao što rekoh, intezivno radili na statutu i, možda, nije zgoreg da vas podsetim da su, praktično, sve stranke koje participiraju u vlasti u Vojvodini dale svoj doprinos donošenju ovog Statuta. Ponosni smo na Statut, posebno na one odredbe koje regulišu ravnopravnost nacionalnih zajednica, njihovo međusobno uvažavanje i poštovanje i tradiciju zajedničkog življenja. Višejezičnost, multikulturalnost i interkulturalnost ne predstavljaju samo vrednosti od posebnog značaja za Vojvodinu, kako je to i Statutom definisano, nego su to i civilizacijske vrednosti koje prihvatamo i promovišemo kao naše vrednosti, kao evropski model dobrog, multietničkog življenja.

Potpuno smo svesni da se u životu deklarativna opredeljenja i stvarnost ne poklapaju uvek. Stoga nastojimo da preko određenih zakonskih rešenja doprinesemo poboljšanju položaja manjina, ali i da na delu pokažemo i potvrdimo svoja politička opredeljenja.

Imajući u vidu potrebu da se pripadnici nacionalnih manjina zaštite i da se unapredi njihov položaj u skladu sa evropskim standardima, mi ne negiramo funkcionalnost nacionalnih saveta, posebno u onom delu koji se tiče njihovih prava na participaciju u odlučivanju o bitnim pitanjima lokalne i regionalne zajednice. Međutim, mi nismo skloni da se nacionalni savet predstavlja i organizuje kao jedini i ekskluzivni tumač potreba i nacionalnih

¹ Izlaganje B. Mitrovića nije autorizovano

interesa. Naprotiv, insistiramo na univerzalnim vrednostima institucija parlamentarne demokratije i predstavnika svih građani i građanki, bez obzira na nacionalnu, versku i drugu pripadnost u demokratski izabranim institucijama.

Sva ova pitanja su novim Statutom, čini mi se, podrobno i precizno regulisana. To znači da smo na dobrom putu da, primenjujući odredbe Statuta, doprinesemo potpunijoj zaštiti i ostvarenju prava pripadnika svih nacionalnih zajednica. Mađarska nacionalna zajednica, svakako, ima šta da kaže i kada je reč o problemima i otvorenim pitanjima, ali i kada je reč o odgovornosti za njihovo prevazilaženje i otklanjanje.

U tom smislu, želim još jednom da vas pozdravim i poželim vam uspešan rad.

**Sonja BISERKO, predsednica Helsinškog odbora:
VAŽAN AKTER EVROINTEGRACIJA**

Dame i gospodo, poštovani učesnici i učesnice panela, želim da vas pozdravim u ime Helsinškog odbora i da vam se zahvalim na spremnosti da učestvujete u današnjoj raspravi.

Ovaj panel Helsinški odbor organizuje nakon što je u Vojvodini okončana rasprava o predlogu novog statuta Pokrajine. Iza predloga koji je išao na javnu raspravu stala je i Mađarska koalicija. Skrećem pažnju na ovu činjenicu, jer nam ona govori da je mađarska zajednica u Vojvodini autonomni interesni i politički subjekt.

Uostalom, već program sa kojim je Mađarska koalicija izašla na prošle parlamentarne izbore govori da interesovanja ove koalicije nisu (bila) ograničena samo na klasična pitanja položaja i zaštite manjina, nego da ona snažno zadiru i u suštinska pitanja srbijanskog društva i države, poput pitanja evropskih integracija, saradnje sa Haškim tribunalom, suočavanja sa prošlošću, Ustava, decentralizacije ili, pak, autonomije Vojvodine.

Predlog vojvođanskog statuta izazvao je različite komentare i

ocene. Jedni su iskazivali zadovoljstvo, ističući da su rešenja prisutna u predlogu ono najviše što se u okviru postojećeg ustava moglo učiniti. Drugi su iskazivali nezadovoljstvo, ističući ustav kao limitirajući faktor i prepreku većem stepenu vojvođanske autonomije. Treći su tvorcima predloga prebacivali separatizam i optuživali ih da postavljaju temelje za stvaranje nekakve buduće države u državi.

Već dugi niz godina zahtevi za većim nadležnostima Vojvodine u javnosti se diskvalifikuju kao izraz neprihvatljivih, separatističkih težnji. Pomenute diskvalifikacije, upućene na adresu vojvođanskih političkih i civilnih aktera, ne mimoilaze ni aktere iz redova mađarske zajednice. S tim u vezi treba podsetiti na ono što su politički predstavnici mađarske zajednice u više navrata jasno i nedvosmisleno isticali – da je pokrajinski, odnosno republički parlament mesto na kome treba rešavati pitanja koja tangiraju pripadnike mađarske zajednice.

S druge strane, nije teško dokučiti zašto zahtevi za većim stepenom autonomije Vojvodine uživaju podršku manjina, u ovom slučaju pripadnika mađarske

zajednice. Veći stepen autonomije omogućuje manjinama da lakše i efikasnije ostvaruju svoje vitalne interese. Koncept unitarne i visokocentralizovane države ne odgovara manjinama, jer, s jedne strane, donošenje odluka od ključne važnosti za manjine prepušta centralnim organima i, s druge strane, vodi potiskivanju manjina iz društvenog i političkog života.

Pored toga što su važan politički faktor, pripadnici mađarske zajednice su veoma značajan element vojvođanske multikulturalnosti. Iako se mađarska zajednica u Vojvodini demografski tanji, recimo od 1961 do 2002 godine broj Mađara se, u odnosu na sadašnji njihov broj, smanjio za 51%, Mađari su itekako važan element vojvođanske pluralnosti i u etničkom, i u kulturnom, i u lingvističkom, i u verskom pogledu. Ne treba smetnuti sa uma da su pripadnici mađarske kulturne elite važna imena u srednjeevropskim okvirima.

Postoji još jedan element u kome do izražaja dolazi značaj

pripadnika mađarske zajednice. Ma koliko da se političke stranke vojvođanskih Mađara međusobno razlikuju, a te razlike su došle do izražaja i povodom predloga novog Statuta, one su, ne samo važan izvor podrške, nego i važan mobilizacijski akter integracije Srbije u evropske strukture. Oni politički akteri koji Srbiju vide u EU imaju u mađarskoj zajednici snažan oslonac, a u Mađarskoj koaliciji, odnosno političkim strankama Mađara u Vojvodini, važnog partnera.

Imajući u vidu sve napred rečeno, Helsinški odbor će, zahvaljujući razumevanju i podršci Ministarstva inostranih poslova Republike Mađarske, pored ovog, organizovati još dva panela - jedan o kulturnom identitetu Mađara, a drugi o ulozi mađarske zajednice u približavanju Srbije Evropskoj uniji.

Želim, na kraju, da se zahvalim Skupštini Vojvodine na predusretljivosti. Želim, takodje, da se zahvalim uvodničarima i svima vama koji ste u dobroj volji prihvatili naš poziv da učestvujete u radu današnjeg panela.

Ištvan PASTOR, predsednik Saveza vojvođanskih Mađara: ULOGA MAĐARSKIH STRANAKA U DEFINISANJU STATUSA VOJVODINE

Dame i gospodo,

želim da se zahvalim Helsinškom odboru što je upriličio ovaj panel i omogućio da, u tri navrata, učinci mađarske politike u Vojvodini dođu u žižu interesovanja javnosti. S druge strane, doživljam ovaj današnji skup i kao neku vrstu priznanja za naš rad u proteklih dvadeset godina. Ohrabrenje za izgovaranje ove rečenice nalazi se u uvodnom obraćanju gospođe Biserko. Moram reći da ono što je gospođa Biserko rekla ne doživljam kao priznanje gospodinu Agoštonu, Jožefu Kasi, Laslu Joži ili meni lično, nego ga doživljam kao neku vrstu priznanja čitavoj našoj zajednici.

Mađarska politika u Vojvodini ima skoro dvadesetogodišnju tradiciju i postoje mnogo pozvanjih ljudi od mene da o toj tradiciji govore. Ne mislim da je današnji panel prilika da se evociraju uspomene, iako je neizbežno da se tema o kojoj treba da govorimo vremenski kontekstualizuje.

Kao uvodničar veoma ću se truditi da ne izlazim iz okvira definisane teme i govoriću sa stanovišta Saveza vojvođanskih Mađara, trenutačno najbrojnije i najuticajnije mađarske stranke u Vojvodini. Ono što na samom početku želim da naglasim je sledeće - Savez vojvođanskih Mađara, od trenutka svog formiranja, želi da bude aktivan član društvenih i političkih dešavanja u Republici Srbiji. Bez obzira na opasnosti, izazove i probleme, mi smo se uvek trudili da igramo aktivnu ulogu u političkim zbivanjima, trudili smo se da budemo parlamentarna stranka, jer smo ubeđeni da nam samo takva pozicija omogućava da koristimo sve mehanizme političkog uticaja, kako bi realizovali naše ciljeve, zahteve i interese.

Svakako treba reći da rad i Saveza vojvođanskih Mađara, i ukupne mađarske manjinske politike u Vojvodini, karakterišu dve stvari. S jedne strane, reč je o permanentnom naporu da se što preciznije definišu interesi manjine i, s druge strane, da se daju odgovori na aktuelna društvena pitanja, na pitanja koja izlaze iz okvira klasično shvaćene manjinske problematike. Iz tog razloga mi smo kao što znate, zauzimali stavove i u odnosu na ratna dešavanja 90-tih godina, ali i na čitav niz drugih pitanja, trudeći se da i na taj način pokažemo da je mađarska zajednica u političkom i intelektualnom smislu jedna "punoletna" nacionalna zajednica, zajednica koja ima intelektualnih kapaciteta da prepozna probleme i ponudi odgovarajuća rešenja. Moram reći da smo dosta često, u tim svojim zalaganjima, bili u manjini. Sada, posle ne znam ni ja koliko godina, mogu reći da, što se tiče naših političkih opredeljenja, više nismo u manjini.

Kada je reč o temi o kojoj treba da govorim, dakle o ulozi mađarske zajednice u definisanju statusa Vojvodine, moram reći da se mađarsko politiziranje u Vojvodini može shvatiti i kao permanentno zalaganje za autonomiju. Ali, kada mi govorimo o autonomiji, onda se misli, ne samo na autonomiju Vojvodine, nego se misli i na personalnu autonomiju preko nacionalnih saveta, misli se, istovremeno, i na ideje vezane za teritorijalnu autonomiju, misli se i na garantovana mesta u parlamentu za manjine, misli se i na ravnomernu zastupljenost u organima uprave, misli se na decentralizaciju i, naravno, misli se i na autonomiju Vojvodine.

Unutar mađarske političke zajednice u Vojvodini bilo je u vezi autonomije Vojvodine različitih shvatanja. Neki su smatrali da je autonomija Vojvodine za nas Mađare, za nas kao manjinsku zajednicu, drugorazredno i, u suštini, nevažno pitanje. Mi smo u Savezu vojvođanskih Mađara od početka zastupali stav da je to izuzetno značajno pitanje iz prostog razloga što smo bili ubeđeni, a u zadnjih sedam-osam godina se to jasno i pokazuje, da u Vojvodini postoji znatno veća senzibilnost kada je reč o očekivanjima i zahtevima manjinskih zajednica. No, naše zalaganje za autonomiju Vojvodine je bilo vezano i za spoznaju da je pozicija mađarske zajednice mnogo bolja na vojvođanskom, nego na republičkom nivou, jer u Vojvodini mađarska zajednica može, zbog svog procentualnog učešća u populaciji pokrajine, više uticati na političke prilike. Upravo zbog toga je elementarni interes mađarske zajednice da se na nivou Vojvodine uređuje što je moguće više pitanja, jer na taj način dolazimo u situaciju da svoja opredeljenja lakše pretvaramo u realnost. Ali, da bi se opredeljenja lakše pretočila u stvarnost, neophodno je pronaći, a to je jedna od karakteristika našeg, ali i ukupnog manjinskog politiziranja, balans između nacionalnih i opštih interesa, te

obezbediti parlamentarnu većinu za donošenje određenih odluka. Nikada manjinska politika, nikada mađarska manjinska politika, ni na nivou Autonomne Pokrajine Vojvodine, ni na nivou Republike, neće imati snage da sama iznese odgovarajuće ideje, nego mora uvek tražiti partnere i podršku za ideje za koje se zalaže.

Kada je o autonomiji Vojvodine reč, poznato je da smo se mi zalagali za mnogo širu autonomiju, nego što je to danas realnost. Zalagali smo se za autonomiju Vojvodine koja uključuje zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast, za široku finansijsku autonomiju. Ta nastojanja su se u velikoj meri izjalovila usvajanjem aktuelnog Ustava, koji je odredio okvir u kome se to zalaganje za autonomiju može kretati. U takvoj situaciji mi smo kao real-političari nastojali da taj postojeći ustavni okvir maksimalno iskoristimo.

Svesni smo da predlog Statuta nije idealan, ali je osnovno pitanje da li on sadrži u sebi ono što je danas realno moguće. Ja mislim da je odgovor na to pitanje pozitivan. Ono što smo mogli ugraditi u Statut, koji smo pre dva dana usvojili, to smo ugradili. Taj tekst nije onakav kakav bi bio da smo ga mi sami pisali, ali smatram da nismo načinili kompromise koji bi bili štetni za naše dugoročne interese.

Kakva je bila generalna uloga mađarske zajednice? Mislim da je ta uloga bila izuzetno aktivna i pozitivna. Mi smo regionalna stranka i, kao regionalna manjinska stranka, mi u proteklih 20 godina nikada nismo morali činiti neprincipijelne kompromise, ni zarad Kosova, ni zarad Crne Gore, ni zarad ovog, ni zarad onog. Ako su neke političke snage čuvale "vatru" autonomije Vojvodine, onda među te malobrojne političke snage u Vojvodini svakako spada i Savez vojvođanskih Mađara.

Ono što želim posebno da naglasim jeste da se priča nije završila, nego da ona sada tek počinje. Ovaj Statut treba da dobije saglasnost od strane republičkog parlamenta i mi tu kao manjinska zajednica, kao mađarska politička stranka, relativno malo možemo da učinimo. Naša četiri poslanika će biti u Beogradu, ali veći teret odgovornosti snose oni koji su snažniji, oni koji su, unutar sadašnje parlamentarne većine, brojniji. Njihova je odgovornost da ovaj pokušaj, da ovaj poduhvat bude uspešan. Naglašavam, mi smo sada na početku, jer Statut daje samo okvir, a taj okvir treba ispuniti i primeniti. Mi i u Vojvodini, i u Srbiji, treba da pokažemo i dokažemo da smo efikasna uprava, da smo spremni da ubrzamo sopstveni razvoj, da smo spremni da sve mogućnosti koje su sadržane u Statutu koristimo tako da bude u interesu svih nas.

Andraš AGOŠTON, predsednik Demokratske stranke vojvođanskih Mađara:

ULOGA MAĐARSKIH STRANAKAU DEFINISANJU STATUSA VOJVODINE

Poštovana gospođo Biserko, poštovani učesnici panela, zahvaljujem se na pozivu da učestvujem u ovoj raspravi. Smatram da su i tema i trenutak veoma dobri da se otvore ova pitanja. Ja ne bih hteo da se

vraćam u istoriju, ali dva momenta moram da istaknem. Ovih dana se navršava 43 godine mog bavljenja politikom i samo kad sam bio u Armiji, nisam se bavio politikom. Politika je, znači, moj životni prostor i neću je tako lako napustiti. Drugo, u

mađarskoj politici od 90-tih godina na ovamo pojavila Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, pa u kontinuiteu Demokratska stranka vojvođanskih Mađara. U političkom i idejnom smislu one predstavljaju jednu celinu. Od '89. godine, kada sam na mađarskom jeziku objavio prvi tekst u vezi sa personalnom autonomijom, pa do danas, ove dve organizacije zastupaju tu ideju - Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara negde do '96. a Demokratska stranka vojvođanskih Mađara od '97. godine.

Što se tiče dnevnog reda, moram reći da tema o kojoj će izlagati gospodin Samardžić više nije aktuelna, jer su sve četiri mađarske stranke usvojile zajednički koncept autonomije, koncept koji smo izradili pre ovih izbora. No, to ne znači da mi o samim konceptima ne možemo posebno razgovarati. Što se tiče Demokratske stranke vojvođanskih Mađara, moram da kažem da smo zadovoljni sa onim što je sadržano u zajedničkom konceptu o autonomiji. Personalna autonomija sa osnovnim i najvažnijim zahtevima koje smo mi formulisali u našem modelu personalne autonomije nalazi se u zajedničkom konceptu autonomije mađarskih stranka. Moram reći da Demokratska stranka vojvođanskih Mađara nije u mogućnosti da taj posao obavi, s obzirom na materijalni položaj, da svakome ko to želi, obezbedi primerak ovog dokumenta. No, to, međutim, ne znači da taj dokument, time što nije svakome dostupan, nema svoju težinu i u idejnom, i u političkom smislu. Mislim da će se taj dokumant kad-tad uzeti u obzir i na međunarodnom planu.

Sledeća stvar o kojoj bih hteo reći samo nekoliko reči je pitanje Vojvodine, onako kako ga mi shvatamo u našoj stranci. Želim vam reći da smo mi, još u Demokratskoj zajednici vojvođanskih Mađara, dakle tamo 1990-1992. godine, rekli da smatramo da je pitanje Vojvodine srpsko-srpsko pitanje, što ne znači da mi Mađari nismo zainteresovani za rešenja koja će se ugraditi u pravna akta, a koja se odnose na statuts Vojvodine. To je po mom mišljenju, važan stav. Znamo da nismo mi ti koji će doneti konačnu odluku, ali smo zato mađarsku autonomiju i kolektivna prava Mađara u Vojvodini shvatili kao glavnu preokupaciju u našoj političkoj aktivnosti. Moram priznati da taj politički prilaz nije došao do izražaja u mađarskim srestvima informisanja, te ni mađarskoj javnosti nismo uspeli da saopštimo naše najvažnije stavove. „Mađar So“, list Demokratske stranke na mađarskom jeziku, nije objavio naše najvažnije dokumente, a mi, opet, nismo imali para za objavljivanje. No, bez obzira na to i stranka i ja, postojimo i delujemo na političkoj pozornici i vi ste, verovatno, imali dobrih razloga da nas pozovete na današnji panel.

Što se tiče statuta Vojvodine, mi u njegovoj izradi nismo učestvovali, ali smo ocenjivali rad onih koji su u tome učestvovali. Smatramo da to, kao politička stranka možemo uraditi. Ne smeta nam što nismo učestvovali, jer znamo da će se, na kraju, odluka doneti u Beogradu i potvrditi još jednom, ne znam koji put, da se problem statuta Vojvodine rešava u Beogradu, a ne u Novom Sadu. Mi to prihvatamo kao činjenicu političkog života i ne podstičemo euforičnu atmosferu koja se, evo, ovih dana javlja u sredstvima

informisanja i to više u Vojvodini a manje u Beogradu, jer su sredstva informisanja tamo, po mom mišljenju, nešto realnija.

Demokratska stranka vojvođanskih Mađara ne prihvata Statut Vojvodine iz dva razloga. Prvi razlog je što u Statutu nema garantovanih mesta za manjine u Skupštini Vojvodine, što znači da se statutom ne prihvata osnovna ideja koju zastupamo i koja je upisana u naš zajednički koncept autonomije, a to je, da podsetim, srazmerna zastupljenost manjinskih zajednica u skupštinskom sistemu i u Vojvodini, i u Republici. Drugi razlog se odnosi na Savet nacionalnih zajednica. Ovo telo je slično telu koje je nekada postojalo unutar Socijalističkog saveza radnog naroda, Komisija za manjinska pitanja, u kome su jednu polovinu članstva činili pripadnici srpske, a drugu pripadnici manjskih zajednica. Život nas uči, unazad gledano najmanje 60 godina, da se, u situacijama kada treba doneti neku odluku, uvek nađe neko od predstavnika nacionalnih manjina koji će svojim glasom doprineti da se donese odluka kakvu želi srpska strana. Znam da su to tvrdi stavovi, ali moram ih izreći baš zbog poštovanja što sam pozvan na ovaj sastanak. Smatram da nam taj Savet nacionalnih zajednica uopšte nije potreban. Ako nacionalne savete prihvatamo kao pravni okvir manjinske autonomije, onda nacionalni saveti treba da imaju direktan kontakt sa određenim vladama u Pokrajini i Republici, sa određenim resorima.

Ako neko misli i tvrdi da Mađarska koalicija ne postoji, ja kažem da postoji, postoji i u

opštinama gde smo zajednički na vlasti, i na nivou Pokrajine, i na nivou Republike s obzirom na predstavnike. Na nivou Pokrajine mi i Savez vojvođanskih Mađara imamo mnogo zajedničkih stavova. Što se tiče zajedničkog koncepta autonomije, tu nam nedostaje zajednički stav, o srazmernoj zastupljenosti Mađara u skupštinama. Postoji još jedna važna razlika i ona se sastoji u tome što mi tvrdimo da do legitimnih izbora za nacionalne savete, neposrednih izbora da budem jasan, može doći samo onda ako manjinski spiskovi birača budu sastavni deo opšteg biračkog spiska i ako će ih sastaviti i o njima brinuti nadležni državni organ.

Mađari u Vojvodini prvi put od 1994. godine na ovamo, imaju zajednički koncept autonomije. Razgovore koje smo imali pre izbora treba dalje nastaviti. Zašto? Radi se, opet, o dva koncepta. Malo pre je gospodin Pastor govorio o tome da treba da imamo partnere, i to je tačno. Mađarske stranke moraju imati nekakav zajednički utvrđen minimum. Ja mislim da bi smo mi, samo da smo imali taj zajednički minimum u pogledu garantovanih mesta, danas u Statutu imali prisutno i to rešenje. Znae šta, nije slučajno to što je Demokratska stranka tražila mađarsku stranku, i to samo jednu mađarsku stranku prilikom izrade Predloga statuta. Da se ne lažemo: Demokratskoj stranci treba bar jedna mađarska stranka, zbog inostranstva. Mislim da ćemo u narednom periodu, u narednih godinu dana ili nešto više, doći do toga da će srpska politička elita konačno shvatiti da najviše dobija, kada je o manjinskim zajednicama reč, iskrenim prihvatanjem demokratskog koncepta.

**Jovan KOMŠIĆ, profesor univerziteta:
RAZLIČITI KONCEPTI MANJINSKIH AUTONOMIJA
IZ PERSPEKTIVE SRBIJANSKIH STRANAKA**

Pre nego što započnem sa analizom programa i političkog delovanja stranaka u Srbiji i njihovog odnosa prema različitim vidovima autonomija, pre svega autonomija pripadnika mađarske zajednice, želim da kažem da mi je čast da učestvujem u današnjem razgovoru i da, kao profesionalac, odam priznanje predstavnicima civilnih i političkih organizacija mađarske zajednice koji su građanskoj političkoj kulturi Vojvodine i Srbije ponudili model legalističkog, odgovornog ponašanja i politike, u saglasnosti sa definicijom ustavne države i tzv. ustavnog nacionalizma. Bez obzira na razlike, bez obzira na različite projekte i različite tipove manjinskih autonomija, uvek je u srži tih inicijativa bila želja da se posredstvom političkog procesa i ustavnih procedura legitimno afirmišu interesi predstavnika ove zajednice. Mislim da je to, ako ćemo se učiti na dobrim primerima tranzicije i puta ka ustavnoj državi, jedan od primera kako nam se valja, o pitanjima o kojima različito mislimo, politički takmičiti, a da se pritom temeljne vrednosti zajednice ne dovode u pitanje.

U pozivu za ovaj panel ja sam predstavljen kao politikolog i pokušaću da, kao profesionalac i u meri u kojoj je to moguće, o svojoj temi, dakle, o različitim konceptima manjinskih autonomija iz perspektive srbijanskih stranaka, govorim bez strasti i simpatija (*Sine ira et studio*). Kao što znate, institucionalni i politički fenomen autonomije na ovim prostorima je u značajnoj meri emotivno opterećen i ideologizovan, što itekako utiče na mogućnost racionalnog diskursa i političke polemike. Kada sam prihvatio poziv Helsinškog odbora za ljudska prava da učestvujem na panelu, o ovoj temi sam razmišljao iz ugla nekoliko ključnih problemskih kompleksa.

Prvo pitanje koje se postavilo je pitanje *konteksta*; drugo, *šta misle građani Srbije i Vojvodine*; treće, *šta kažu stranke o manjinskim autonomijama*; četvrto, *može li nam teorija nešto pomoći*; peto, *kakvi su u tom pogledu evropski standardi* i šesto, *da li je Autonomna Pokrajina Vojvodina realno mogući i najbolji okvir zaštite posebnosti u integraciji različitosti multikulturnog građanstva*.

Kad je reč o *kontekstu*, pošao sam od prisećanja na maksimu koja je obeležila pedeset godina socijalističkog samoupravljanja: "Proleterci svih zemalja ujedinite se". Ako smo imali ikakavu trajniju korist od te maksime, onda je to višedecenijski mir na ovim "vetrovitim" srednjoevropskim, balkanskim prostorima, koji je omogućio porodicama, pojedincima i kolektivima da u miru, u normalizaciji međuetničkih i interpersonalnih odnosa, računaju sa bezbednošću i zaštitom prava na život, slobodu, imovinu. Nakon tog perioda, koji, ipak, nije potvrdio legitimnost i sposobnost „realnog socijalizma“ da se razvije u demokratski održivu formaciju, nastupila je tzv. postsocijalistička tranzicija. Naročito u njenoj prvoj „divljoj“, antikomunističkoj fazi, plemena su se vratila na Balkan, praktikujući u nekoliko varijacija, maksimu: "Urođenici svih zemalja razdvojte se". Militantniji zagovornici ove teze bili su skloniji imperativu koji je glasilo: "posvađajte se", a neki među njima, koji su kalkulirali sa moćnom podrškom, ili, pak, ratničkim vrlinama i dobitima samo svoje zajednice,

praktično su zagovarali, iako to javno nisu priznavali, maksimu: “Urođenici svih zemalja poubijajte se”.

Naravno, i Vojvođani su bili pod uticajem tih dezintegrativnih trendova, velikih poremećaja i frustracija. Naša pokrajina je bila i poligon na kome su se praktikovale pojedine od ovih maksima, uključujući i ideju ukidanja različitosti posredstvom tzv. čistih nacionalnih državnih i drugih identiteta. Sudeći po istraživanjima javnog mnjenja u Vojvodini se i danas osećaju destruktivni efekti nacionalističke maksime i s njom povezane etničke interpretacije demokratije. Srećom, Vojvodina je pokazala da merilo njene vrline i svrhovitosti ne mogu biti ekskluzivni „urođenički rezervat“, vojnički mobilizacijski poligon i ratna komora, iako su neki hteli da ona bude samo to. Čak i polovinom devedesetih godina prošlog veka, kada su muze ćutale, a topovi još tutnjali u regionu, istraživanja su pokazala da izvori nacionalizma i konflikata nisu u Vojvodini, nego su u metropolama izvan pokrajine, te da su u Vojvodini modernistički trendovi, kosmopolitski trendovi, trendovi miroljubive politike i praksa demokratsko-političkog takmičenja vojvođanskih političkih organizacija, na nivou poštovanja ustavnih procedura.

U preovlađujućoj tranzicionoj, etnocentrično-integralističkoj priči, Vojvodina se pokazala poslednjim bastionom koji je branio i odbranio ideju multikulturalnosti i interkulturalnosti. Rekli bismo da je i ovde valjalo braniti i odbraniti evropsku maksimu XVII i XVIII veka - “Živi i pusti drugog da živi”. Sačuvali smo i pojmove i sadržaje koji daleko nadilaze smisao i poželjne efekte ove najranije objave tolerancije. Odbranili smo i „normalnost“ i legitimnost sećanja na standarde iz sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka. U bitno drukčijem sistemskom - pluralističko demokratskom i kapitalističkom kontekstu – nastojimo da sačuvamo funkcionalne sadržaje nasleđenih kolektivnih, jezičkih, kulturoloških prava i, istovremeno, ostanemo okrenuti budućnosti - u matici institucionalnih reformi i izgradnje autonomija na jedan sistemski novi način.

S druge strane, na sceni politike, kao volje za moć, egzistiraju novi fenomeni, zakonitosti i nedoumice. Među njima su najneizvesniji problemi *konstitucionalizacije etničkog nacionalizma*, pripitomljavanja violentnih nacionalizama u uslovima pluralističkog političkog takmičenja. Pored njene racionalizujuće, razvojne komponente, demokratija podrazumeva i tiraniju brojeva i borbu za masovnu podršku na izborima, a u njoj su emocije, posebno nezadovoljstva, značajan resurs za niz etničkih partija. Mi se, dakle, suočavamo sa fenomenom, koji teorijski možemo nazvati „paradoksima etničke demokratije u pluralnim društvima“, odnosno problemima koje proizvodi nedovoljno prisustvo dijaloške, konsenzualne kulture, kao i siloviti etnocentrični inženjering u izgradnji države i nacije u društvima sa puno neravnina.

Nisam stigao da pročitam danas u štampi, ali sam čuo na vestima B 92, da se pojedini akademici, profesori univerziteta i intelektualci, poslovično zabrinuti za sudbinu Srbije u tranzicionim, regionalnim i globalizacijskim procesima, ponovo predstavljaju kao ekskluzivni zaštitnici jedinstva države. Protive se i samim naznakama implementacije evropskih principa decentralizacije vlasti u Srbiji, ponovo prizivaju sablasna priviđenja i otvaraju nove frontove protiv separatizma. S obzirom da su pređašnje priče,

na ovaj ili onaj način potrošene i to sa vrlo negativnim ukupnim „saldom na računu građana Srbije“, sada uzimaju Predlog Statuta AP Vojvodine za razlog nove-stare nacionalne mobilizacije, negirajući ne samo ustavno, već i elementarno demokratsko pravo Vojvodine na institucionalnu zaštitu posebnosti svih njenih građana.

I ovom prilikom, postavlja se, po mom sudu, pitanje da li smo zreli za mudrost politike, odnosno za uspostavljanje takve mere vladavine i državničkih vrlina koje mogu da harmonizuju različitosti, bez apsolutizacije bilo kog principa, individualnih ili, pak, kolektivnih prava; bez ili-ili politike; bez primata tzv. efikasnosti upravljanja na račun legitimnosti; bez glorifikacije etničkog nacionalnog u odnosu građansko i obrnuto; bez himera jednoobraznosti i destruktivnih energija primitivnih, sebičnih i svadljivih različitosti.

Poslednje pitanje koje se u analizi stranačkih programa postavlja tiče se autonomije. Autonomija od čega? Autonomija za šta? Kako do autonomije? Kako do autonomije autonomija? Kakva autonomija i u kakvoj Srbiji, evropskoj ili neevropskoj? I, poslednje, na tragu razmišljanja jednog pravnika, bilo bi pitanje: „Kako 'dati zube' manjinskim pravima“?

Kad se suočimo sa ovako kompleksnim pitanjima i nedoumicama, nikad nije nefunkcionalno proveriti *šta kažu građani*. Istaživanja, recimo, iz 2003. godine, pa i docnija, pokazuju da je u Vojvodini 57,1% građana *za proširenje autonomije*, posredstvom ustavom garantovanih prava na donošenje pokrajinskih zakona. U centralnoj Srbiji je stvar drugačija, relativna većina (39%) građana se protivi davanju zakonodavnih nadležnosti, više od trećine je neodlučno, ali četvrtina građana misli da su poželjne zakonodavne nadležnosti. Dakle, oni bi dali glas i mnogo kvalitetnijem ustavu Srbije, dali bi glas drugačijoj interpretaciji jedinstva različitosti u Srbiji. Nije, dakle, tačno da su građani Srbije protivnici decentralizacije.

Zanimljivo je i *mišljenje građana Srbije o teritorijalnoj autonomiji za Mađare*, reč je o nalazima CESID-ovog istraživanja iz maja od 2006. godine. U centralnoj Srbiji sa tvrdnjom da – „u okviru Vojvodine treba dozvoliti formiranje teritorijalne autonomije za Mađare“, potpuno se složilo 6,7% građana, u Vojvodini 7,1% ispitanika. Sa tvrdnjom se uglavnom složilo - u centralnoj Srbiji 4,2%, a u Vojvodini 6,3% ispitanika. Neodlučnih je u centralnoj Srbiji 27%, a u Vojvodini 23,5%. U centralnoj Srbiji uglavnom se ne slaže 14,1%, a u Vojvodini 9,4%. Kategoričko protivljenje (uopšte se ne slaže) formiranju teritorijalne autonomije za Mađare iskazalo je u centralnoj Srbiji 48,2% a u Vojvodini 53,8% ispitanika.

Dakle, bez obzira na velike razlike između ispitanika Vojvodine i centralne Srbije, u pogledu karaktera autonomije Vojvodine, upadljiv je veći stepen saglasnosti kod izričitog protivljenja ideji etničke teritorijalne autonomije unutar same Vojvodine. Rascepi su evidentni, teškoće regulacije konflikata i harmonizacije razlika takođe. Procene da će i u Srbiji, i u Vojvodini prevladavanje traumatičnog istorijskog nasleđa biti dugoročan i težak posao nisu daleko od istine.

Šta kažu stranke? Uzeo sam u obzir programske tekstove, a mogao sam uzeti i izjave čelnika naših partija. No, tu moram reći da ima mnogo nekonzistentnosti u izjavama čelnika partija u odnosu na njihove programske tekstove. Bez obzira što, načelno, svaki ozbiljan lider i svaka

ozbiljna politička stranka mora da vodi računa šta kaže „partijski ustav“, nekad se čini da lideri ni ne znaju šta piše u partijskim programima. Kako bilo, analizirajući odnos prema autonomijama do 2000. godine, uočio sam da se sve stranke, i na vlasti i u opoziciji, osim Saveza vojvođanskih Mađara, protive uvođenju oblika etničke teritorijalne autonomije. Manji stepen razlikovanja očituje se u odnosu prema ideji personalne autonomije.

Da li se nešto radikalno promenilo nakon 2000. godine i iz kog ugla možemo čitati nove partijske programe posle 2000-te godine? Novi programi su u načelnom smislu, kada je reč o relevantnim partijama u Srbiji, pokazali izvestan stepen idejnog prilagođavanja novim demokratskim okolnostima; sve bitne partije su menjale svoje programske tekstove, osim jedne. Pretpostavljam da pogađate koja je to stranka - to nije Demokratska stranka Srbije, koja inače insistira na svojoj „doslednosti“, nego Srpska radikalna stranka koja nije menjala svoj program iz 1996. godine. Ipak, da se neke promene nagoveštavaju upućuje i činjenica da ste do pre dva meseca, na sajtu Srpske radikalne stranke, u rubrici “Program”, mogli da nađete samo Osnove socijalnog i političkog programa Srpske radikalne stranke, ali niste mogli naći Program iz 1996. godine. No, ja sam bio prinuđen da analiziram i Program iz 1996. godine, kako bi smo videli o kakvoj konzistentnosti je tu reč.

Počinjem prvo od *Socijalističke partije Srbije*, od programa iz 2006. godine, od Programske deklaracije Sedmog kongresa, po kojoj SPS ostaje trajno privržen poštovanju i ostvarivanju individualnih i kolektivnih prava nacionalnih manjina. Ostvarivanje tih prava, koje je u funkciji očuvanja nacionalnog identiteta, kulture i tradicije, i dalje će uživati podršku socijalista. Ova partija se protivi da se pripadnost nacionalnoj manjini i etničkoj grupi koristi protiv interesa Republike Srbije, narušavanju građanskog principa u organizovanju države. SPS se protivi politici pojedinih stranaka koje su kvazi zastupanje interesa nacionalnih manjina pretvorili u profesiju svojih lidera. SPS je protiv političke getoizacije nacionalnih manjina koju zagovaraju pojedine stranke i koje svojom politikom i ponašanjem svojih lidera unose nacionalne podele i štete ugledu i demokratskim procesima u Republici Srbiji.

Srpska radikalna stranka, prema programu iz 1996. godine, načelno afirmiše prava manjina, protivi se mogućnosti da pripadnici manjina budu lišeni prava na sopstveni kulturni život, slobodnu upotrebu manjinskog jezika i pisma, što obuhvata i pravo na školovanje i obrazovanje, kao i na pravo na objektivno i nepristrasno informisanje. U tom smislu radikali dozvoljavaju, u skladu sa principom privatne inicijative, i tu je sad taj detalj u kome se skriva ključna poenta, da se potpuno slobodno izgrađuju škole, univerziteti, informativne kuće za pripadnike nacionalnih manjina, ali da ta sredstva ne budu obezbeđivana iz državne kase. U tom smislu se priznaje i pravo predstavnicima manjina da, ukoliko su izabrani, budu zastupljeni u državnim i organima lokalne samouprave (!?). Ipak, budući da je “đavo” u detaljima, stav da su prethodnih 50 godina predstavnici većinskog naroda bili ugroženi, a pripadnici nacionalnih manjina povlašćeni i privilegovani, implicitno je pružio mogućnost ideološkog legitimisanja manje ili veće radikalizacije antimanjinskih raspoloženja i politike. To je ta radikalska

pozicija koja, iza načelnog pozitivnog stava, bitno sužava i minimalne evropske manjinske standarde.

Za razliku od SRS, *Demokratska stranka Srbije* je 1992. godine u svom Programu stajala na stanovištu da nacionalnim manjinama u našoj državi pripadaju sva ona prava koja su im priznata međunarodnim pravnim aktima, da bi iza toga sledio kategorički stav da nacionalne manjine ne mogu imati nikakvu teritorijalnu autonomiju, bez obzira na brojčane odnose stanovništva u određenim regionima. Taj stav je u sledećem programskom tekstu, onom najnovijem iz 2007. godine, bio korigovan - izbačen je stav o negativnom odnosu prema ikakvoj teritorijalnoj autonomiji, a ostao je stav da manjinskim zajednicama u našoj državi pripadaju sva prava koja su im priznata međunarodnim pravnim aktima, kao i sva prava već stečena tokom života u našoj državi. Sve manjinske zajednice su ravnopravne i ni jedna ne može pretendovati da uživa veća prava od drugih, bez obzira na svoju brojnost.

Stanovišta narodnjačkog - evroskeptičnog bloka treba zaključiti sa pozicijom *Nove Srbije* koja u svom Programu kaže da su osnovne vrednosti, pored ostalog, i država koja štiti kolektivna prava srpskog naroda, nacionalnih manjina i etničkih zajednica.

Demokratska stranka, kao naglašeno proevropska stranka, ima nešto razvijeniji i nijansiraniji odnos prema autonomijama i manjinskim pitanjima. U svom programu iz 2001. godine ona pominje istinsku decentralizaciju u Srbiji, u funkcionalnom i teritorijalnom smislu, ali ništa više i ništa konkretnije. Drugi stav - *Demokratska stranka* je za široku teritorijalnu autonomiju. Treći stav - Pokrajina Vojvodina treba da uživa istinsku autonomiju. U programskom dokumentu iz 2007. godine, kao i u izbornom programu *Demokratske stranke* (2006-2007) kaže se da ljudska i građanska prava, prava nacionalnih manjina i svih drugih manjina i ugroženih grupa još uvek nisu ukorenjeni u našoj političkoj i pravnoj kulturi.

G-17 Plus, koalicioni partner DS u Vladi Srbije, upućuje na Pokrajinu, pokrajinske zakone i pravo organa Autonomne Pokrajine Vojvodine da posredstvom svojih zakona regulišu, pored ostalog, i pitanje nacionalne ravnopravnosti, zaštite slobode i prava pripadnika naroda. Multetničnost Vojvodine ova stranka shvata kao šansu da živimo jedni s drugima, a ne jedni pored drugih.

Liga socijaldemokrata Vojvodine se najoštrije protivi teritorijalnim podelama u Vojvodini po etničkom osnovu. Liga se protivi vezivanju položaja pojedinih nacionalnih zajednica u AP Vojvodini za položaj srpske nacionalne zajednice u njihovim matičnim državama, kao i za položaj bilo koje nacionalne zajednice u drugim državama.

I, na kraju, imamo opozicionu *Liberalnu demokratsku partiju*, koja u svom Programu na jednom mestu kaže - pitanje autonomije je za nas pitanje odgovornosti građanima Vojvodine, Sandžaka i juga Srbije kojima se mora omogućiti da u potpunosti ostvaruju svoje autentične interese u okviru regionalne i pokrajinske autonomije. LDP se ovde otvara ka jednom nizu regionalnih i drugih pokrajinskih autonomija, u zavisnosti od razvoja političkih procesa u Srbiji, ali se precizno ne izjašnjava o karakteru tih autonomija. Govori se o ravnopravnosti, pravu da se utiče na svoj život u većoj meri nego što je to slučaj danas, ali, kao što vidimo u sferi političkih

realnosti, unutarpartijski model organizovanja i kreiranja politike stranke nije baš naklonjen logici decentralizacije i respektovanja subjektiviteta vođovodanskog segmenta stranke.

Kakve ćemo zaključke izvući? Postoji, dakle, ambivalentan odnos naših partija, pa i onih proevropskih, prema pitanju autonomija. U jednom momentu pokrajinska autonomija je „politički apsolvirana stvar“, bez mnogo interesa za konkretnijim obavezivanjem na tom sektoru poželjnih ideja i institucija, a u drugom momentu, ona može biti vrlo značajno stanovište za afirmaciju interesa svoje partije.

Bilo kako bilo, najmanji zajednički sadržalac za sve relevantne partije mogao bi da glasi ovako: a) Načelna saglasnost sa „evropskim standardima“ i b) Napor da se isti ti standardi što fleksibilnije interpretiraju u duhu partijske ideologije i interesa.

Držim da u tom kontekstu može biti korisno elementarno podsećanje na nalaze jedne od mojih ranijih analiza značenjskog polja pojma „evropski manjinski standardi“. Prvo što treba imati na umu je da nema adekvatne interpretacije navedenih standarda bez pravog razumevanja njihovih glavnih ciljeva. U tom slučaju, moguće je identifikovati sledeći, vrlo kompleksan korpus vrednosti, prava, institucija i politika:

- zaštita prirodnih, urođenih i neotuđivih individualnih prava i sloboda;
- priznanje pluralizma;
- zaštita i unapređenje kulturnih identiteta;
- delotvorna jednakost kroz sistem posebnih mera zaštite onih koji su u različitom položaju;
- dijalog većine i manjina i inkluzivna politika, koja u institucijama odlučivanja, posredstvom konsensualne korekcije, koriguje model većinske demokratije;
- demokratija odozdo i participacija, uključujući oblike unutrašnjeg samoopredeljenja manjina;
- decentralizacija i delotvorno učešće predstavnika manjina u odlučivanju na različitim stepenima tzv. vertikalne organizacije vlasti;
- konsolidovanje demokratske zajednice i njeno prilagođavanje izazovima rizičnog društva XXI veka;
- lojalnost manjina u demokratski uređenoj državi;
- nova filozofija države i ustavnog patriotizma, koja nadilazi granice etničkih, verskih i ideoloških podela u društvu.

Ako oko ovih ideja ne bude bilo značajnijih deklarativnih nesaglasja i faktičkih sporova među najuticajnim akterima naše političke scene, onda možda i nije nerealno očekivati da će se u Srbiji, u dogledno vreme, okončati tranzicija i konsolidovati demokratija. A, budući da toga nema bez transformacije divljeg, isključivog nacionalizma u tolerantni liberalni, ustavni nacionalizam i kulturu multikulturalnosti, funkcionalnost napred pomenutih autonomija i manjinskih standarda meriće se pre svega iz ugla ovog imperativa.

**Miroslav SAMARDŽIĆ, politikolog:
RAZLIČITI KONCEPTI MANJINSKIH AUTONOMIJA – SLUČAJ
VOJVODANSKIH MAĐARA**

Dame i gospodo, veliko mi je zadovoljstvo da učestvujem u radu ovog skupa. Mi ovakve rasprave vodimo već skoro dvadeset godina, ali bez neke velike koristi.

Ja sam u izvesnoj meri hendikepiran u odnosu na gospodina Agoštona, zato što ovaj poslednji koncept mađarske autonomije nisam imao prilike da vidim, a i sami mađarski politički lideri su isticali da, u ovom trenutku, nisu previše zainteresovani da se taj dokument objavi.

Ono oko čega ćemo se svi složiti je stanovište da je zaštita manjina jedan od temelja demokratskog društva, da predstavlja sastavni i nezaobilazni deo korpusa ljudskih prava. Ono oko čega možemo voditi raspravu odnosi se na pitanje koji koncept zaštite manjina treba da primenimo u Vojvodini. Postoje različiti pristupi. Recimo, međunardonno pravo u oblasti zaštite manjina insistira na pravu osobe koja pripada nekoj manjinskoj grupi, dok sama grupa nije pravno i politički subjektivirana. Drugi koncept je ovaj koji bi smo mogli nazvati komunitarističkim i koji polazi od toga da je sama zajednica subjekt zaštite, a ne samo pojedinci koji njoj pripadaju. Koji koncept može da se primeni to zavisi od konteksta, kao što malo pre reče profesor Komšić. Postoje društva sa teškim etničkim konfliktima u kojima je koncept etničkog razdvajanja, zasebnih institucija, pravnog i političkog subjektiviranja grupa neophodan. Takav primer je

Kosovo, takav primer je Bosna, takvi su bili neki primeri ranije u istoriji koji su se nazivali konsocijacijacijama i koji su mahom propadali, kao, recimo, Liban ili Kipar. Recimo da je Belgija takav slučaj i da prolazi kroz tešku ustavnu krizu. Ovog leta su jedva sastavili Vladu i ja se bojim da, kada bi takav konflikt bio na Balkanu, da bi smo mi bili u „krvi do kolena“. No, njih je spasila njihova razvijena politička kultura, a iznad svega materijalno blagostonje i činjenica da su deo jedne druge strukture koja ima veliki uticaj.

Kad su u pitanju mađarske političke stranke tu je razvijen onaj koncept trostepene autonomije, dakle kulturna, personalna i teritorijalna autonomija. U principu kulturna autonomija znači da sama manjinska zajednica, putem vlastitih organa, kontroliše tzv. identitetske sisteme - obrazovanje, kulturu, informisanje i, ono što je kod nas naročito važno, službena upotreba manjinskih jezika i pisama.

Ja sada neću izlagati zbog čega je značajno da se obrazovni proces vodi na maternjem jeziku, ili zbog čega je neophodno da postoji službena upotreba manjinskih jezika i pisama. Ako neko na sudu ne može da se brani na svom jeziku, njemu je osporeno pravo na pravilno suđenje. Obrazovanje je ključni identitetski resurs i psiholozi ističu da je maternji jezik najbolji medij za obrazovanje, da dete brže i bolje uči na maternjem, nego na tuđem jeziku.

Ovaj koncept personalne autonomije, koliko je meni poznato, je postojao i ranje u istoriji. Recimo, u Turskoj imperiji su postojali neki

oblici verske i kulturne autonomije, preko tzv. „milet sistema“. No, to je daleka istorija. Ono što je za nas zanimljivo i iz čega sadašnji koncepti manjinskih autonomija vuku teorijske korene, to su različite koncepcije koje su razvijali autromarksisti početkom XX veka, u nastojanju da spasu Austrougarsku imperiju od raspada. Naročito je zanimljiv Karl Rene i njegov koncept teritorijalnih i personalnih autonomija. Neki autori u literaturi ističu da je Ustav Belgije pravljen upravo po Renerovim pretpostavkama.

Ovaj koncept teritorijalne autonomije postoji u Evropi, poznat je slučaj Olandskih ostrva, Južnog Tirola, pominju se Farska ostrva u Danskoj, a postoje i neki noviji koncepti teritorijalnih autonomija. E, sada, posebno je pitanje zbog čega dolazi do ovih koncepata? Meni je, recimo, najzanimljiviji primer bio, delimično zbog mojih političkih opredeljenja, primer Olandskih ostrva koji se retko pominje u literaturi, retko se, naime, pominje šta je stvarni uzrok nastanka te autonomije. Radi se o sledećem - sile pobednice u Prvom svetskom ratu su bile nakon rata veoma zainteresovane za dve stvari: prvo, da se mirovnim sistemom sputa Nemačka i, drugo, možda čak i važnije, da se spreči širenje boljševizma. Pošto je Finska imala čelnu poziciju, u tzv. „sanitarnom kordonu“, bilo je neophodno da se stabilizuju etnički odnosi u Finskoj kako, eventualno, etničke razmirice ne bi poslužile Lenjinu da etničke tenzije u Finskoj iskoristi za širenje boljševizma prema Evropi. Dakle to je temeljan politički razlog za nastanak Olandске autonomije, a ne želja sila pobednica u Prvom svetskom

ratu da reše problem švedske manjine.

Teritorijalna autonomija u Južnom Tirolu je nastala tek kada se italijansko stanovništvo, koje je decenijama „upumpavano“ u taj region, izjednačilo sa brojem Nemaca, odnosno Austrijanaca. Ovo se pitanje rešavalo veoma dugo, bilo je čak i terorizma, ali ono što je doprinelo rešavanju problema je činjenica da su Italija i Austrija bile članice Evropske unije. Dakle, teritorijalna autonomija kao rešenje postoji, ali se postavlja pitanje da li je u svakom pojedinačnom slučaju takvo rešenje odgovarajuće. No, da se vratim na kontekst, kakav je naš kontekst, šta je Vojvodina? Nije dovoljno reći da je Vojvodina multietnička, da je drugačija od Libana, da je drugačija od Bosne. Ono što Vojvodinu karakteriše je intezivan proces etničkog povezivanja. Doduše, to je stvar koju nacionalisti, ni većinski ni manjinski, ne vole da primećuju. Vojvodina je, po istraživanjima pokojne profesorske Ruže Petrović, bila regija sa najvećim udelom etničkim mešovitim brakova u Evropi. Nešto više do 28% svih sklopnjenih brakova u 1989. godini su bili etnički mešoviti. Kada sad pogledate statistiku za '90-te godine videćete da je udeo etnički mešovitim brakova padao do sredine '90-tih, a onda je ponovo počeo da raste. Za period posle 2000-te godine nisam gledao podatke.

Mi u Vojvodini, znači, imamo, prvo, dugu tradiciju etničke tolerancije, imamo snažne procese etničkog povezivanja, imamo izmešano stanovništvo, i imamo ne samo jednu manjinu, a o tome itekako treba voditi računa. Znači, ova rešenja sa teritorijalnim autonomijama postoje u slučajevima gde postoje dve etničke grupe koje su

konfrontirane. Autonomija za Šveđane, i autonomija za Nemce u Tirolu. Mnogo je komplikovanija situacija tamo gde postoji više izmešanih manjina.

Moje je mišljenje, dakle, da koncept teritorijalne autonomije za Mađare u Vojvodini ne odgovara iz više razloga, neke sam sad već pomenuo. U dokumentima, posebno Saveza vojvođanskih Mađara, obično se pominje autonomija za 8 odnosno 9 opština na severu Vojvodine; deveta opština je Novi Kneževac, u kome su Srbi etnička većina, ali je, verovatno, iz geografskih razloga i ta opština uključena. Kada posmatrate tu teritoriju, onda vidite da Mađari, po popisu od 2002. godine, čine oko 53% stanovništva, ali su Srbi „narasli“ sa 17 na skoro 25%, zahvaljujući velikom pomeranju stanovništva do kog je došlo zbog ratova koji su se vodili na Balkanu. Udeo srpskog stanovništva je u Vojvodini skočio sa 57% na 65% i ja se bojim da bi izdvajanje jedne teritorije, kao etničke autonomije, dovelo do destabilizacije etničkih odnosa, dok bi, sa druge strane, 40% vojvođanskih Mađara ostalo izvan te teritorijalne etničke autonomije.

Ono što brine mađarske aktiviste u Srbiji je činjenica da u dobrom delu Vojvodine faktički više i nema multikulturalnosti, da je ona etnički homogena. Srem je faktički postao etnički čist. Južni Banat već polako gubi višetničke karakteristike, centralni Banat takođe. Dakle, ovaj region na severu je jedini u kome Mađari imaju značajnu etničku masu. Ono što, takođe, hendikepira vojvođanske Mađare je odliv elite. Još 90-tih godina se primećivalo, ali i ranije, da se intelektualci iz

ostalim delova Vojvodine naseljavaju u ovom severnom delu. U 90-tim godinama veliki broj ljudi je otišao izvan zemlje zbog nemogućeg stanja u državi, rata, mobilizacija. Ne treba zaboravitini činjenicu da je Mađarska članica Evropske unije i da obrazovanim ljudima ona nudi mnogo više životnih šansi, nego što je to slučaj sa Srbijom.

Kada je, pak, reč o personalnoj anutonomiji, ja nisam pristalica toga da etničke grupe u potpunosti kontrolišu identitetske infrastrukturne sisteme, kao što su obrazovanje, pre svega, i plašim se da bi u tom slučaju obrazovani sistem postao neka vrsta mašine za proizvodnju etničke svesti, što bi moglo, takođe, da proizvede neke efekte koji bi mogli destabilizovati etničke odnose. Ako se obrazovani sistem u potpunosti podredi razvijanju nacionalne svesti, onda to može biti uvod u etničke konflikte. Kažem može, a ne da nužno mora voditi u konflikte. Ako deca u školi isključivo uče romantizovane verzije nacionalne istorije, oni će pre zaključiti da su drugi protivnici, a ne mogući prijatelji i saradnici.

Koncept za koji se ja zalažem je nalik sistemu koji je nasleđen iz vremena socijalizma. Iako sam ja protivnik radikalne ideje o autonomiji Vojvodine, stalno koristim priliku da istaknem da je Autonomna Pokrajina Vojvodina, a i jugoslovenski socijalizam uopšte, razvila gotovo najveće standarde u oblasti zaštite manjina. Ne svugde, položaj Albanaca u Makedoniji je, recimo, bio veoma loš, ali u Vojvodini je razvijen jedan složen obrazovni sistem koji je, verovatno, najfragmentarniji u Evropi. Ja mislim da on treba da ostane takav, da treba da bude jedinstven obrazovni sistem, ali da manjinske zajednice imaju pravo na

obrazovanje na svom jeziku i da učestvuju u upravljanju u tom sistemu, a ne da se on razbija po etničkim grupama. To, čak, nije ni moguće iz finansijskih, tehničkih i drugih razloga. Taj koncept, verovatno, ne bi odgovarao ni drugim manjinama, jer one, za razliku o Mađara, nemaju ni kadrovskih, ni drugih potencijala.

Na kraju, kada su u pitanju evropski ili drugi standardi, ja sam prilično skeptičan zato što se Evropa baš i nije proslavila u istoriji u svom odnosu prema manjinama, a i dan-danas u njoj imate različita rešenja. Imate države sa visokim standardima u oblasti zaštita manjina, a imate i države u kojima se negira samo postojanje manjina. Na kraju krajeva imate Francusku koja je, kada je je ratifikovala Pakt o građanskim i političkim pravima, stavila je interpretativnu odredbu na član 27. koji reguliše pravo manjina i u kome se kaže “u Republici manjine ne postoje”. Koliko znam, Francuzi i dalje nisu ratifikovali Povelju o regionalnim i manjinskim jezicima, zato što Francuski Ustav kaže: “Francuski je službeni jezik Republike” i tačka. Da ne govorim o tome kakva je situacija u Grčkoj ili, recimo, u ovim baltičkim republikama u kojima su Rusi izloženi drastičnoj diskriminaciji i negiranju osnovnih ljudskih prava. Na kraju krajeva, ako pogledate temeljni dokument Evropske unije o ljudskim pravima, to je ova “Fandamenatal-charter”, znači osnovna Povelja, koja je doneta početkom 2000-te godine i koja treba da postane pravno obavezujuća, ona uopšte i ne pominje nacionalne manjine. Dakle, u njoj postoje članovi u kojima se kaže da se respektuje

kulturna različitost i tome slično, a čak je i siromašnija od drugih dokumenata kada je upotreba jezika u pitanju. Mi moramo insistirati na zaštiti manjina, zbog toga što je to pravedno, a ne zbog toga što je to neka međunarodna obaveza, jer kad razgrnemo te međunarodne obaveze, tu nema bog zna šta. Čak i današnji Ustav Republike Srbije je u značajnoj meri iznad trenutno važećih evropskih dokumenata.

Decentralizacija je jedan od instrumenata koji se koristi u obalsti zaštite manjina. Malo pre sam zaboravio da kažem da vojvođanski Mađari faktički već uživaju neku vrstu teritorijalne autonomije, pre svega, preko opština i preko Autonomne Pokrajine Vojvodine. Da je sada ovde Pal Šandor, on bi rekao da bi mnogi problemi bili rešeni kada bi se prihvatio ovaj evropski standard, da u lokalnoj samoupravi svako naselje bude jedna opština, s čime se ja u principu slažem. To bi rešilo mnoge probleme u oblasti službene upotrebe jezika i pisma. Opštine će vremenom postati, pre ili kasnije, osnivači obrazovanih institucija, ali ono što mene plaši, jeste da u našim uslovima nema kadrovskih potencijala da se svako naselje pretvori u opštinu. Opština mora da vodi komplikovane pravne postupke, poslovanje s budžetom je krajnje komplikovana stvar a u našim prilikama ne postoje uslovi da se preko noći mesne zajednice proglaše za opštine. Postoji, međutim, jedno rešenje u poslednjem Zakonu o lokalnoj samoupravi koje se može iskoristiti. Naime, Zakon kaže da opština svojim dokumentima, znači statutom ili odlukom, može davati mesnim zajednicama izvesna ovlašćenja. To potencijalno može biti dobro rešenje za ovo čime se mi bavimo. Recimo, ja

živim u Zrenjaninu, gde bi mesna zajednica Mužlja mogla imati veća ovlašćenja u materiji koja se tiče manjina.

Međutim, treba voditi računa i o nekim drugim aspektima. Decentralizacija, s jedne strane, omogućava unapređivanje položaja manjina, ali, s druge strane, mi moramo položaj manjina posmatrati u celini, a ne samo u nekim oblastima. Naime, mi danas u Srbiji imamo divlji kapitalizam a decentralizacija u tom smislu ne može pomoći onim manjinskim grupama, koje se nalaze u nepovoljnom socijalnom položaju. Šta će kapitalizam doneti Romima koji nemaju obrazovanju, koji su lišeni onih sposobnosti koje su neophodne da bi neko bio efikasan na tržištu. Poznato je da kapitalizam asimetrično distribuira bogatsvo, stvara, posebno u ovoj neoliberalnoj varijanti, manjinu ultra bogatih i veliki deo siromašnog sveta. Međutim, on i prostorno ima asimetrične efekte, pa su neke regije razvijenije od drugih. Šta će kapitalizam doneti Bugarima u Dimitrovgradu? Ništa. Oni se nalaze daleko od magistralnih puteva, nisu atraktivni, taj prostor nije atraktivan za investiranje i njih će kapitalizam marginalizovati. Ako ne postoji jaka država, sposobna da vodi makroekonomsku politiku i vrši redistribuciju dobara, oni će onda biti ugroženi. Vojvođanski Rumuni, recimo, nadprosečno žive na selu, čak 80% Rumuna su seosko stanovništvo i nadprosečno zavise od poljoprivrede. Dakle, kada vlada u skladu sa neoliberalnim konceptom dozvoljava uvoz poljoprivrednih proizvoda iz Evropske unije, gde su oni visoko dotirani, to ekonomski

uništava veliki deo rumunskog stanovništva u Srbiji i onemogućava ih da opstanu kao etnička grupa. Dakle, treba voditi računa i o tome kakvi su efekti ekonomskog sistema na manjine i kako se ti problemi mogu rešavati. Kada čitate američke studije, onda ćete videti da se tamo itekako vodi računa o tome šta će se desiti kada predsednik federalnih rezervi povisi kamatnu stopu za 1%. To natprosečno pogađa prvo crnce, pa onda latinoamerikance, pa onda belce, a ove WASP-ove naprotiv ne pogađa uopšte, njima koristi.

Treba pažljivo razmišljati i o tome šta evropske integracije donose manjinama. Pošto je Evropska unija poprilično ustanovljena po neoliberalnim konceptima, veliko je pitanje šta će više pogađati neku manjinu, da li politika države u kojoj se ona nalazi ili, recimo, monetarna politika Evropske centralne banke? Sve te činjenice, dakle, treba uzeti u obzir.

Moram na kraju konstatovati da je velika šteta što od 2000-te godine na ovamo mi nemamo raspravu o tome kakvu strategiju treba usvojiti u oblasti zaštite manjina. Da stvar bude čudnija o tome se ne govori ni Vojvodini. Šta nam je, dakle, činiti? Treba uraditi temeljne demografske analize, pa videti kakve su demografske tendencije na delu i kakav koncept treba usvojiti. Doduše, kod nas strategije nema ni u drugim oblastima i kada se donose dokumenti o manjinama, onda se to radi od prilike do prilike. Dakle, ustav se donese za jedan dan, preko noći, on nije antimanjinski raspoložen, ali ima loše pravne redakcije u nekim rešenjima. Iznenađen sam i onim što sam mogao da pročitam u Nacrtu statuta Vojvodine, jer ja tu nisam video da su

se oni osobito trudili oko manjinskog pitanja.

Kada je u pitanju Savet nacionalnih zajednica, tu je stvar pomalo čudna. U nacrtu koji sam čitao pisalo je da se odluke donose većinom glasova, 15 članova Saveta su Srbi, 15 pripadnici manjina. Šta to znači? To znači, recimo, da se Srbi mogu koalirati sa Bunjevcima i onemogućiti bilo kakvo rešenje koje odgovara Hrvatima. Pa, tu se nisu proslavili pisci ovog dokumenta. Moj utisak je da je to rešenje uneto u Statut isključivo zbog onog broja 15, to znači da u skupštini mora biti najmanje 15 pripadnika nacionalnih manjina, da treba usvojiti onda i ovo rešenje o garantovanim mestima.

U Vojvodini treba, po mom mišljenju, održati sistem zajedničkih institucija i stalno ponavljam rečenicu jednog američkog sociologa koji kaže "multikulturni ili ne, građani moraju imati nešto zajedničko, da bi činilo društvo" Ne mogu se političke institucije osnivati samo uzimajući u obzir ono što ljude deli, mora se uzeti nešto što ljude spaja. Pri čemu se, naravno, zalažem za to da se ta rasprava nastavi i da se nađu pravedna rešenja. Ističem još jednu stvar - mi osam godina nemamo urađen, čak ni od strane nevladinih organizacija, model zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma. Postojeći zakon je zastareo, njegove odredbe su neodgovarajuće, ali nema inicijative da se on pomeni.

DISKUSIJA:

Aleksandar MARTON, predsednik opštine Zrenjanin²

Ne bih želeo da vam svojom diskusijom oduzmem previše vremena. Želim da kažem da je bilo izuzetno zanimljivo slušati izlaganja i gospodina Pastora i Agoštona, a isto tako i gospodina Komšića i Samardžića. Dosta toga što su oni rekli i meni je poznato. Kao funkcioner Lige socijaldemokrata Vojvodine mogu da kažem da je gospodin Komšić izuzetno dobro predstavio programsku stanovišta Lige socijaldemokrata Vojvodine.

Mi smo za punu ili, kako to gospodin Samardžić kaže, radikalnu autonomiju Vojvodine, ali se u dobroj meri ne slažemo, bez obzira na programsku bliskost sa SVM, sa idejama teritorijalne autonomije za bilo kog pripadnika bilo koje nacionalne zajednice u Vojvodini. Za razliku od gospodina Agoštona mi u Ligi potpuno drugačije od njega promišljamo i političku svakodnevicu, i status Vojvodine, i položaj građanki i građana Vojvodine.

Mislim da bi i Demokratska stranka vojvođanskih Mađara, poput Saveza vojvođanskih Mađara, više pažnje morala posvetiti pitanju autonomije Vojvodine. Autonomija Vojvodine može i Mađarima omogućiti poštovanje njihovih prava i verujem da će se u narednom periodu doći do odgovora na to pitanje u kom pravcu ide Vojvodina, u kom pravcu idu Mađari u Vojvodini. Ja se nadam da taj pravac vodi ka punoj autonomiji Vojvodine, a u okviru te autonomije i punom poštovanju prava svih građanki i građana, pa tako i Mađara.

² Izlaganje A. Martona nije autorizovano

Moram da primetim da predstavnici mađarskih političkih partija zapostavljaju pitanje Mađara u Banatu, pogotovo u južnom Banatu. Ja sam u kontaktu sa tim ljudima, koji kažu da ih godinama nije posetio ni jedan od predstavnika mađarskih partija. Mislim da i tim ljudima treba posvetiti pažnju. Pomenuću samo da selo Šušara u južnom Banatu nema ni fiksnu, ni mobilnu telefoniju, a da je na samo 10-tak kilometara odatle železnička pruga kojom se od južnog Banata do Beča stizalo za pet-šest sati. Mislim da je zadatak svih nas, a ne samo predstavnike mađarske političke elite, da tim ljudima omogućimo život koji je dostojan čoveka u 21. veku.

Na kraju, želim da pozdravim učesnike skupa i kažem da je veoma dobro što ćemo se još dva puta videti i razgovarati o važnim pitanjima i da će u njihovom rešavanju i Helsinški odbor, i predstavnici mađarskih političkih partija, imati pouzdanog partnera.

Atila MARTON, novinar

Ja sam Atila Marton, novinar iz Novog Sada. Nisam rod sa gospodinom Martonom iz Lige socijaldemokrata, što smo jednom prilikom i utvrdili. On potiče iz Slavonije, a ja iz Banata. On sad živi u Banatu, a ja u Bačkoj.

Želeo bih da reagujem na par stvari koje su ovde izrečene. Da li je Vojvodina srpsko-srpsko pitanje? To nije, gospodine Agošton, samo stav vaše stranke, nego i stranke gospodina Šandor Pala. Postoje, naravno, različita mišljenja. Medij za koji povremeno radim – “Vojvodina danas” - nedavno je napravio anketu povodom nacрта Statuta. Nekoliko stotina učesnika ankete, njih otprilike 90%, kaže da nije zadovoljno statutarnim rešenjima. Od tog ukupnog procenta ispitanika njih 60% je reklo da nije zadovoljno nacrtom, ali da u nedostatku boljeg, prihvata i ovakav Statut. Oko 30% anketiranih je reklo da je protiv Statuta, jer nije zadovoljno rešenjima koja su u njemu sadržana. Preostalih 10% ispitanika možemo podeliti na dve grupe, prvu čine oni koji kažu, to je

nekih 4%, da Vojvodini ne treba nikakav statut i, drugu grupu, oko 7%, koji kažu da su sasvim zadovoljni ovim Statutom. Pošto je u pitanju medij na mađarskom jeziku, pretpostavljam da najveći broj onih koji su glasali čine upravo vojvođanski Mađari.

Bilo je i drugih anketa. Ja sam imamo prilike da analiziram jednu, koja je rađena početkom 2000-te, znači početkom ove decenije. Iz te je ankete proizilazilo da je ogroman procenat Mađara za veći stepen autonomiju Vojvodine, nego što je tada bio. Ne bih rekao da se taj procenat povodom ovog Statuta bitno povećao. Po mom mišljenju autonomija Vojvodine nije srpsko-srpsko pitanje. Veoma se malo govori o tome šta Vojvodina kao pojam znači za mnoge Mađare. Vojvodina nije samo pitanje para, nije samo pitanje kako da boje živimo, kako da budemo bliži Evropi, nego je to i pitanje identiteta. Postoji mnogo Mađara koji smatraju da im je Vojvodina jedina domovina. Za mnoge Mađare je Mađarska, pogotovo posle onog referenduma iz decembra 2004. godine, kada nije bilo dovoljno podrške za dobijanje dvojnog državljanstva, postala nekako strana

država ili država koja neće da ih prihvati, ili, pak, država koja ih ne smatra dovoljno Mađarima.

Da rezimiram ovo u vezi identiteta Vojvodine. Dakle, nisu samo pare u pitanje, nije u pitanju tih famoznih 7% budžeta, reč je o identitetu, političkom i kulturnom. Ako taj identitet ne može da opstane, onda, po mom mišljenju, ni postojanje Vojvodine nema smisla. Hoću da kažem još i ovo. Gospodine Agošton, vaša stranka, stranka gospodina Pala i stranka gospodina Pastora na zadnjim izborima su osvojile oko 65 hiljada

glasova, a Mađara u Vojvodini ima oko 300 hiljada. A na prethodnim izborima ste nastupili odvojeno, pa je SVM, tj. stranka gospodina Pastora, koji se zalaže za autonomiju Vojvodine dobila 52 hiljade glasova, a vaša stranka i stranka gospodina Pala zajedno 12 hiljada glasova. Ovi podaci su neka vrsta repera za odgovor na pitanje u kojoj meri Mađari u Vojvodini smatraju da je problem autonomije Vojvodine srpsko-srpsko pitanje. Možda se u ovome što sam rekao krije odgovor na to pitanje.

Pavel DOMONJI, Helsinški odbor

Javni govor u Vojvodini i Srbiji se oslanja na nekoliko mitoloških predstava. Jedna od takvih predstava je da u Srbiji živi veliki broj pripadnika nacionalnih manjina. Kada pogledate strukturu stanovništva Srbije vidite da to nije tako. U strukturi stanovništva Srbije 83% čine pripadnici srpske nacije, 14% čine pripadnici manjina, razlika do 100% se odnosi na one koji su neizjašnjeni, neopredeljeni, oni koji su svoj identitet vezali za regionalnu pripadnost ili su bili vrlo duhoviti ili cinični, već kako ko na to gleda, pa su se nacionalno deklarirali kao grašak, biciklisti, nezaposleni ili već nekako drugačije. Dakle, Srbi u strukturi stanovništva učestvuju u procentu većem od 80%. Šta to znači? To znači da je Srbija nacionalno homogena država.

Drugi mit koji kruži našim javnim govorom kaže: manjine su naše bogatstvo. Političari u Vojvodini, recimo, često znaju reći da su manjine naša prednost, vrednost i bogatstvo. No, ako uzmete udžbenike i pokušavate da nađete empirijsku potvrdu ovih reči, brzo ćete videti da tu nešto ne štima. Pripadnici manjina obično iznose dve primedbe. Prva glasi – manjine, odnosno njihova kultura, istorija i tradicija, nisu u dovoljnoj meri zastupljene u udžbenicima. Druga primedba se odnosi na način interpretacije, na način na koji su manjine prisutne u udžbenicima, za koji se kaže da u velikoj meri pothranjuju postojeće i pogoduje stvaranju novih predrasuda.

Postoji još jedan mit, mit o međunarodnim standardima. Međunarodni standardi obično nisu visoki, jer ako ih postavite suviše visoko, smanjiće se broj zemalja koje su spremne da ih prihvate. Dakle, mi smo suočeni sa jednom vrstom ideološke manipulacije. Ako se neprestano govori kako smo usvojili najviše međunarodne standarde, a manjine i pored toga stalno ističu neke zahteve i stalno nešto traže, onda se postavlja pitanje šta bi to moglo biti. Ništa drugo do - država. Tu vrstu odgovora mi i sada često možemo čuti kada se govori o predlogu Statuta Vojvodine. Politički i civilni akteri iz Vojvodine neprestano se optužuju da hoće nekakvu državu u državi.

Gospodin Samardžić, je pomenuo, ali to je to već opšte mesto priče o manjinama, da nema strategije, nema koherentne i celovite manjinske politike. Vidimo i sami da se donose različiti propisi, propisi koji sadrže isključiva rešenja, ono što jedan zakon dopušta, drugi ograničava.

Kada je reč o nacionalnim savetima, njih manjine recipiraju kao ključne i strateške institucije. Situacija sa nacionalnim savetima je dosta zbunjujuća – saveti su zakonom definisani kao organi kulturne samouprave, ali ih stranke i javnost guraju ka poziciji opšteg političkog reprezentativnog manjinskog tela. Dakle, šta su nacionalni saveti? Jesu li opšta politička reprezentativna tela ili su organi kulturne samouprave?

Miroslav SAMARDŽIĆ

Ustav daje mogućnost samo za ovo drugo.

Pavel DOMONJI

Da, samo za ovo drugo. Međutim, saveti često u svom delovanju izlaze izvan zadanog okvira. Recimo, garantovani mandati nisu pitanje koje je u nadležnosti nacionalnih saveta, ali su se oni, ipak, očitovali po tom pitanju. Pošto se gospodin Agošton zalaže za garantovane mandate, mene interesuje odgovor na sledeće pitanje: ako se precizno definiše pozicija nacionalnog saveta, da li su manjinama potrebni garantovani mandati? Moj odgovor je da nisu potrebni. Međutim, postoji još nešto. Garantovani mandati spadaju u repertoar pozitivne diskriminacije. Mere iz ovog repertoara su privremenog karaktera, dakle u slučaju pozitivne diskriminacije je iznimno važno odrediti rok njenog važenja, kako se pozitivna diskriminacija, jel, ne bi pretvorila u svoju suprotnost. Dakle, ako prihvatimo garantovane mandate, onda se postavlja pitanje u kom će se to vremenskom roku primenjivati ovaj instrument, koliko izbornih turnusa mora da prođe pre nego se ova mera odstrani iz političkog života? Da li ćemo ovu meru primenjivati do 2016. ili 2020. godine? Dakle, moramo jasno i precizno odrediti rok dokle će važiti ta mera pozitivne diskriminacije.

Kada se radi o tome da li je Vojvodina srpsko-srpsko pitanje, moram reći da mi takvi stavovi zvuče neverovatno, posebno kada ih izriču pripadnici manjina. Zašto? Iz prostog razloga – ako prihvatite i pristajete na stav da je Vojvodina srpsko-srpsko pitanje vi, onda, odustajete od ideje građanske ravnopravnosti. Naprosto, pitanja kojima se vi možete, odnosno ne možete baviti, već su unapred određena vašom etničkom pripadnošću.

Sonja BISERKO

Želela bih da se sa nekoliko rečenica uključim u ovu debatu. Srpski nacionalizam je ovih 20 godina, prosto, marginalizovao manjine, doveo do njihove segregacije i sada se, zapravo, radi o tome postoji li politička volja većine da uključi manjine u političku zajednicu. Znači, nedostaje državna politika koja bi na jedan, da tako kažem, pozitivan način uključila manjine. Kulturni model koji Srbija danas stvara je isključivo srpski, u njemu nema mesta za mađarske pisce, za bilo kakvu vrstu stvaralaštva unutar mađarske,

hrvatske ili bilo koje druge manjine. Naravno da je to dovelo do radikallizacije samih manjina, i to je, čini mi se, prirodna reakcija. Veliki broj pripadnika manjinskih elita odlazi iz Zemlje, ljudi se školuju, recimo, u Mađarskoj, Hrvatskoj ili negde drugde i vrlo mali procenat njih se vraća nazad. Ja smatram da ne treba govoriti samo o manjinama i njihovim zahtevima, nego moramo govoriti i o većini i njenom gledanju na manjine, moramo govoriti i o postojanju, odnosno ne postojanju političke volje političke klase da se bavi manjinskim pitanjima. To se ne odnosi samo na etničke grupacije, nego i na verske grupe, pa čak, rekla bih, i na političke grupe, jer vidimo kakav je odnos prema partijama koje zastupaju neke liberalne ideje, ali i na onaj deo civilnog društva koji se bave ljudskim pravima i suočavanjem sa prošlošću. Mislim, dakle, da na stvari treba gledati u širem okviru i da moramo vršiti pritisak na političku klasu u Srbiji da se pitanje manjina otvori na svim nivoima.

Antal BIAČI, publicista

Kada sam dobio poziv i video temu o kojoj treba da razgovaramo na ovom panelu meni se sama tema učinila veoma interesantna, nova i, ako mogu da kažem, veoma hrabra. Pozdravljam napore svih onih koji su uključeni u organizovanje ove rasprave. Kada sam, dakle, video temu nametnule su mi se i neke simplificirane teze. Kakva, na primer, može da bude uloga mađarske zajednice u definisanju statusa Vojvodine? Da li je u pitanju trenutna ili istorijska uloga? Da li može da bude pozitivna ili negativna, crna, žuta, ili bela...? Znači, tema mi je veoma interesantna. Drugo pitanje vezano uz sam naslov tiče se reči status. O kakvom je statusu reč? Društvenog, političkog ili ekonomskog? Mogao bih sada da idem sistemom „levka“ sve na uže i uže statuse, odnosno segmente, od onog od kojeg zavisi društvena bit jedne šire zajednice, pa na ulogu, odnosno status neke manje zajednice. Sledeći izlagače, pretpostavio sam da će se govoriti o političkom statusu. No, sudeći prema današnjem razgovoru reč je o autonomiji. Sudeći i po onome

što su govorili predstavnici stranaka, radi se, dakle o autonomiji.

Zbog čega sam se javio da dam samo neke i to kratke telegrafske opaske. Čuli smo predstavnike stranaka, čuli smo dva izvanredna izlaganja u vezi autonomije, ali nešto nedostaje. Nedostaje civilni sektor. Mi ne znamo da li civilni sektor, a on je bogat unutar mađarske zajednice, ima svoje mišljenje o tome kakav bi status Vojvodina trebala da ima i kako oni vide sebe u toj široj političkoj zajednici. Zašto to govorim? Govorim iz posve jednostavnog razloga. Vidite, mi imamo Mađarski nacionalni savet. Moj stav je da nacionalni savet mora da bude odraz političke volje građana. Po mom mišljenju, nacionalni savet je neka vrsta parlamenta ili bi trebao da bude parlalment jedne nacionalne zajednice, u ovom slučaju mađarske. To je moj stav ovog trenutka i on će se, možda, vremenom promeniti, ali to je sada moj stav. Dakle, moje stanovište je da sastav nacionalnog saveta treba da bude odraz političke volje građana date manjine. Na koji način će on to postati, kako i pomoću kakvih izbora, to su sve pitanja na koja ja u ovom trenutku ne znam

odgovor. Govorim i podsećam na ovo iz jednostavnog razloga što su civilni sektor i institucije mađarske nacionalne zajednice, obrazovne, kulturne i druge društvene institucije, pa čak i verske zajednice imale tajne ili javne zahteve da njihovi predstavnici budu u Mađarskom nacionalnom savetu, da imaju svoje predstavnike. Znači, sve bi te institucije htele da izraze svoju volju preko Saveta, htele bi da

dobiju mogućnost da utiču na definisanje statusa Vojvodine, odnosno šire društvene i političke zajednice, da se potvrde kao ravnopravni subjekti u širem društvenom, političkom i kulturnom životu, ravnopravni sa svima ostalim subjektima društveno-političke zajednice. Evo, to je ono što sam želeo da kažem. Da dodam još samo ovo, očekujem da će na idućim panelima učestvovati i predstavnici mađarskog civilnog društva.

Andraš AGOŠTON³

Moram da kažem da sam u poslednjih dvadeset godina samo tri ili četiri puta učestvovao na ovakvim razgovorima. Ne znam zašto se mi Mađari bojimo da javno sučelimo svoja različita mišljenja. Rekao bih da imamo problema sa komunikacijom. Mnogo znači i mnogo zavisi od toga ko vlada sredstvima informisanja. Normalno je to što je gospodin Atila maločas kazao da smo mi dobili toliko i toliko, ali, molim vas... Mi smo imali tri dokumenta u vezi teksta Statuta Vojvodine i sve smo ih poslali "Mađar Sou", ali ni jedan nije bio objavljen. Šta hoću da kažem? Hoću da kažem da mi možemo pričati šta god hoćemo, ali ako to neće doći do čitalaca, odnosno do gledalaca i slušalaca, onda čemu sve to? Ali, ja ne marim previše. Mi, eto, dvadestet godina radimo, ideja autonomije živi koliko-toliko. Nas niko ne može da ukloni sa mađarske političke scene, uvek izlazimo na izbore i uvek dobijemo to što dobijemo. Ako nismo za jednopartijski sistem i ako smo demokrate, onda treba da poštujemo partije koje su dobile manji broj glasova, kao i one koje su dobile veći broj glasova. Nismo ništa rekli i o finansijskim sredstvima, ali ja neću sada da započinem tu priču.

Da li je Vojvodina srpsko-srpsko pitanje? Znae šta, ja sam 1964. godine prvi put pisao o tada novom Ustavu, o ustavnim pitanjima, o položaju autonomnih pokrajina. Od tada pratim sve i sva događanja u vezi sa položajem Pokrajine. Znae šta? Kada je neko spolja imao toliku političku moć da odredi položaj Vojvodine, onda je bilo dobro. Taj neko je tada bio Kardelj, to je bio Tito, to je bila 1974. godina. I šta? Pa, pravo veta. Bez prava veta nema ravnopravnosti između republike i pokrajine. Ali, molim vas, dokle je to živelo? I šta je bilo na kraju?

Hoću da kažem da je to tada bilo jedno rešenje, računajući ukupna istorijska kretanja. Mi Mađari u Vojvodini smo bili jako zadovoljni, imajući u vidu, pre svega, položaj Mađara u Mađarskoj. Kada sam otišao tamo, u Mađarsku, ja sam bio gospodin čovek. To je to. U pitanju je nostalgija kod Mađara, a ne identitet. Svi Mađari gledaju na to vreme, na taj period od 1974. godine na ovamo, do rata, kao na zlatna vremena. Jeste, imali smo para, mogli smo ići u Mađarsku, tamo smo bili gospoda, dobili smo "Zeleni

³ Izlaganje A. Agoštona nije autorizovano

plan” i na osnovu “Zelenog plana” i puno para, naši seljaci su se, onda i obogatili, i to je to. Ako će neko praviti nekakvu analizu videće odakle su dolazile pare za sve to? Pa, normalno, iz inostranstva.

E, sad, kada je reč o identitetu Mađara u Vojvodini... Slažem se sa time da je ponašanje Mađarske vlade i, uopšte, mađarske političke elite prema manjinama veoma važno i značajno. Imali smo padove, ali i uspone u tim odnosima i raspoloženjima. Sada smo u dosta teškoj situaciji, jer nas niko neće. Kad kažem niko, onda mislim na Budimpeštu, na sadašnju Vladu, ali mislim i na Beograd, jer vidim kakav nam se sistem nameće. To je sistem u kome političku formulizaciju i konačnu autorizaciju ima srpska politička elita. Možemo mi pričati, možemo filozofirati o tome koliko god hoćemo, ali to je suština, to je to. Šta je taj Republički savet za nacionalne manjine, čiji je predsednik bio gospodin Koštunica? Sada dolazim na ono najvažnije, a što je gospodin Domonji rekao. Slažem se sa time što je rekao. Ako se dobro definiše i ako dobro funkcioniše nacionalni savet, da li nam je potrebna srazmerna zastupljenost u parlamentu. Moram da kažem da sam do pre nekoliko godina i ja mislio kao i ti, sve dok nisam uvideo dve stvari. Prvo, da u Hrvatskoj veoma dobro funkcioniše sistem sa garantovanim mandatima i, drugo, dok nisam uvideo da će srpska politička elita, bez obzira na konkretna pravna rešenja, uvek naći pogodne oblike i forme da očuva svoju političku dominaciju. Kada sve to imam u vidu, onda mi se garantovani mandati čine dobro kao prelazno rešenje. Valjda će već jednom i ta demokratizacija doći do onog stepena kada srazmerna politička zastupljenost više neće biti potrebna.

Ako postoji višestranačje, ja sad govorim o Mađarima, ako imamo Nacionalni savet i ako je on stvarno parlament Mađara u Vojvodini, ako taj parlament ima svoj izvršni organ i svoju finansijsku, materijalnu podlogu, onda će on na legitiman način stvarno izraziti legitimne interese Mađara i doprineti održanju njihovog nacionalnog identiteta. Ne treba ništa više od toga, ali to nam treba. E, sada, ako sve to imamo, onda nam stvarno ne trebaju garantovana mesta. Jer, ako sam ja Mađar i ako, kao član kolektiviteta, ostvarujem svoja prava baš kao Mađar, dakle kao član kolektiviteta, u tom nacionalnom savetu, u tom našem malom parlamentu, onda ja kao građanin mogu da idem - neću da kažem u Demokratsku stranku, jer tamo nikako ne bih išao - u ma koju demokratski orijentisanu srpsku stranku i da tamo ostvarujem sebe kao građanina, ako imam određene želje, recimo, da budem ministar. Pogledajte, mađarske stranke su u političkom sistemu strana tela sada, jer u tom sistemu izražavaju kolektivne želje i kolektivne političke ciljeve. U Hrvatskoj veoma dobro funkcioniše sistem garantovanih mesta i Srbi, po Ustavnom zakonu, imaju tri mesta u Saboru. Ima pet srpskih partija a dve, momentalno, imaju svoje poslanike u Saboru, jedna ima dva poslanika, a druga samo jednog. Oni se svaka tri meseca sastaju sa Sanaderom i raspravljaju o važnim pitanjima, o tome do koje su se mere ostvarili planovi. Dakle, ako bi smo imali pravi Nacionalni savet, sa neposrednim izborom njegovih članova, ako bi on bio snabdeven odgovarajućim nadležnostima, sa izvršnim organom i neposrednom komunikacijom sa republičkom vladom, onda nam, možda, garantovana mesta ne bi ni bila potrebna. Teško mi je to reći, ali ako gledam

principijelno, onda je to tako. Ako gledam, pak, politički, onda moramo izdržati u zahtevu za garantovanim mandatima.

Ištvan PASTOR

Javio sam se da, jednim delom, reflektiram neke elemente koji su izgovoreni i da, s druge strane, možda i doprinesem kvalitetu ove diskusije. Možda ću u nekim elementima i izaći izvan okvira teme, jer smo se već, u nekim diskusijama, dotakli pitanja koja su izvan našeg tematskog okvira.

Mi se veoma dugo suočavamo sa pojavom koju je sada gospodin Agošton prikazao. Radi se o sledećem: mi smo stalno zadivljeni dostignućima u okruženju, stalno ističemo rešenja iz okruženja kao značajna dostignuća, kao nešto što je za nekoliko kopalja ispred onoga što je naša realnost, da smo skloni da, bez obzira na 90-te godine i sve ono sa čime smo bili suočeni, zane-marimo ono što smo sami uradili. Mi smo u ovih 20. godina mnogo toga od svojih programskih i strateških opredeljenja ugradili u pravni poredak Republike Srbije i to su takva pitanja o kojima mađarske zajednice u drugim državama međudobno ni ne razgovaraju.

Mi danas naziremo rešenje novog koncepta nacionalnog save-ta. Mi danas imamo pravno utemeljen nacionalni savet, a u Rumuniji, u Slovačkoj ili u Ukrajini, pripadnici mađarske zajednice nisu u stanju o tome ni da razgovaraju. Mi smo postigli konsenzus i snagom političke volje doveli ovu priču do nivoa na kome se ona danas nalazi, i to je činjenica. Mi time možemo biti nezadovoljni, ali je to tako.

Drugo pitanje koje se postavlja je - da li postoji rešenje za sve manjinske zajednice. Pa, sigurno da takvo rešenje treba da

postoji. Nema opšteg akta, nema jednog zakona za Mađare, drugog za Slovake, trećeg za Rumune, četvrtog za Ukrajince, postoji jedan zakon, koji uređuje dotičnu problematiku. To je priroda stvari. Mislim da je potpuno prirodno da se u koncipiranju zakona pokaže fleksibilnost kako bi svaka nacionalna zajednica, u skladu sa svojim očekivanjima i mogućnostima, našla rešenje. Ima li od toga išta prirodnije? Ako mi unutar mađarske zajednice smatramo da je neposredan izbor za nas najprihvatljiviji, pa pružite nam mogućnost. Samo je pitanje hoće li se pretpostavke za to stvoriti u pola godine ili u tri godine. Ako su garantovana mesta ustavna kategorija, ako imaju garanciju u ustavu, onda je samo pitanje kada će se spisak manjinskih glasača napraviti. Ako neka nacionalna zajednica iz nekog razloga to ne želi, ne može ili smatra da takvo rešenje nije za nju dobro i prihvatljivo, neka bira nacionalni savet elektorskim putem. Mislim da je takav način potpuno prirodan i da bi u tom pravcu trebalo rešavati pitanja.

Da li je vojvođansko pitanje srpsko-srpsko pitanje? Ja mislim da nije, ali poigrajmo se sa mišlju da su i vojvođansko pitanje i pitanje Statuta Vojvodine stvarno srpsko-srpsko pitanje, poigrajmo se sa tim. Ja vam tvrdim da neki od elemenata koji se danas nalaze u Statutu, u tom slučaju ne bi bili elementi Statuta. Neka rešenja, neki elementi u ovom Statutu su posledica našeg prisustva na političkoj sceni, naših zalaganja za odgovarajuće statutarne garancije i statutarne mogućnosti. Da toga nije

bilo, Statut bi danas, ja vam tvrdim, bio potpuno drugačiji.

Što se tiče garantovanih mesta moram, ponovo, da kažem da mi iz mađarske zajednice možemo imati, u odnosu na to pitanje, određeni stav, ali moramo imati u vidu i ostale manjinske zajednice, jer se radi o generalnom opredeljenju. Ako se ćelimo odgovorno baviti politikom onda i to moramo imati u vidu.

Što se tiče ovog Saveta nacionalnih zajednica, mislim da je gospodin Agošton pogrešno shvatio statutarnu poziciju Saveta nacionalnih zajednica. Savet nije koordinaciono telo nacionalnih saveta. To je skupštinsko telo, kao ostatak jedne ranije ideje o dvodomnosti vojvođanske Skupštine. To skupštinsko telo je veoma važno u političkom smislu. Ono nema mogućnost da stavlja veto, ali, valjda, znamo šta u javnom životu i političkom delovanju znači stav određenog skupštinskog tela takve vrste. Stav takvog tela se neće moći zaobići. Smatram da je ovo telo korak napred u odnosu na sadašnju situaciju.

Ima još jedno pitanje, o kome bih hteo nešto da kažem, a ono se tiče nacionalnog saveta ili, ako hoćete, to je pitanje budućnosti i dometa manjinskog politiziranja. To je jedno veoma značajno pitanje, pitanje sa kojim se već danas suočavamo i pitanje sa kojim ćemo se sve više i više suočavati. Neki doživljavaju nacionalni savet kao tekovinu, kao cilj ili kao sredstvo, zavisi od gledišta, a praktično kao poligon našeg delovanja. Ja nisam zagovornik toga da se manjinsko politiziranje, da se učešće manjinskih zajednica u javnom životu sabije, zatvori i segregira u nacionalne savete. Ja nisam zagovornik te

priče i ja tome, sasvim sigurno, ne težim. To ne znači da sam ja protiv nacionalnih saveta, ne. Ali, susština te ideje je, s jedne strane, u tome da se razbije manjinsko političko organizovanje, kroz priču kako smo mi evropejci, da smo mi ti koji zastupamo interese svih građana, šta će vama vaša stranka, dajte se približite, dajte napravite savez, pogledajte šta se dešava, vidite do čega je to sve dovelo. Danas na političkoj sceni imate dve manjinske zajednice koje imaju politički identitet, to su mađarska i bošnjačka zajednica. Nema drugih, sve ostalo je utopljeno. Drugim rečima, to što nije uspelo Titu i to što nije uspelo Miloševiću, to je uspelo Borisu Tadiću i sa tog aspekta je delovanje Demokratske stranke, sa aspekta formiranja nacionalnih interesa i sa aspekta manjinskog politiziranja, kobnije, nego bilo šta drugo. To je strahovita opasnost koja nam danas pretila i ako sa tog aspekta posmatrate tih 65-70. hiljada glasova na poslednjim izborima, onda je to strašan rezultat. Kada imate polarizovanu političku scenu, polarizovano stanovništvo, a vi se pojavite kao treći, alternativni igrač, kao manjinski igrač, i osvojite tih 70. hiljada glasova onda je to, sa sistemom vrednosti koji zastupate, strašan uspeh.

Što se tiče civilnog sektora, mi smo sve ove stavove, sve do kojih smo došli, praktično definisali u toj saradnji i komunikaciji. O civilnom sektoru se danas govori ovako ili onako, različite ambicije su u igri, ali moram reći da u Srbiji danas, u ovakvom javnom i političkom mnjenju, nema alternative stranačkom organizovanju, jer nema nema mehanizama, nema dovoljno snage da se bilo koja ideja, praktično, dovede do realizacije i uspeha.

Čaba PRESBURGER, novinar

Ja sam Čaba Presburger, novinar “Čaladi kera”, odnosno “Porodičnog kruga” iz Novog Sada. Inače, ja sam i urednik časopisa “Simposion”.

Želeo bih da iznesem svoje mišljenje o, po meni, najdiskutabilnijem delu ovog Statuta, to je član 40, koji se tiče statusa Saveta nacionalnih zajednica. Podsetiću vas da smo pre dve godine u vladajućoj koaliciji u Vojvodini imali konsenzus o tome da Skupština pokrajine treba da bude dvodoma. Sada niko ne govori o tome da treba da imamo dvodomnu skupštinu. Umesto drugog doma, dobili smo Savet nacionalnih zajednica, telo koje nije ni gornji dom, ni skupštinski odbor, a ne da nema pravo na veto, nego nema prava ni da odlučuje o bilo čemu.

Mogao bih da vam pročitam deo u kome se govori o nadležnostima i u kome piše da se pri rešavanju pitanja iz nadležnosti Skupštine koja se, posredno ili neposredno, tiču ostvarivanja prava nacionalnih zajednica obavezno pribavlja mišljenje Saveta nacionalnih zajednica. Dakle, nigde ne piše da se pri odlučivanju mora uvažiti mišljenje ovog tela.

Kada razgovaramo o Statutu uvek ćemo čuti da je ustavni okvir bio takav da nije bilo moguće izdejstvovati veće nadležnosti. Važi li taj odgovor u ovom slučaju? Ja mislim da ne važi. Ako pročitate član 180. Ustava Republike Srbije videćete da se u njemu nigde striktno ne kaže da Skupština Vojvodine ne može biti dvodoma. Želim da pitam gospodina Pastora kakvu je ulogu imao Savez vojvođanskih Mađara u definisanju ovog člana, člana koji se tiče Saveta nacionalnih zajednica i da li je stranka, na čijem je on čelu, zadovoljna ovim rešenjem?

Atila MARTON

Hteo bih da dam izvesna pojašnjenja. Kada sam govorio o onim brojevima, ja nisam nipodaštavao Vaš uspeh, gospodine Pastore. Hteo sam da kažem da ideja o tome da „nas ne

zanima autonomija Vojvodine“ ima unutar mađarskog biračkog tela baš onoliko podršku koliko je onomad ljudi glasalo za stranku gospodina Agoštona i stranku gospodina Pala. To sam želeo reći.

Alpar LOŠONC, direktor Centra za multikulturalnsot

Držaću se naslova rasprave kao „pijan plota“, pošto sam uvek jako rigidan u pogledu naslova, a naš današnji naslov, ako se dobro sećam, glasi na sledeći način: doprinos mađarskih stranaka definisanju statusa Vojvodine. Ma šta da znači reč „status“, to pitanje nije od juče. Zapravo, već od 1918. godine postoji jedno pitanje koje se, sasvim kratko, može formulisati na sledeći način: Može li između različitih nacionalnih/etničkih entiteta u Vojvodini doći do neprinudnog konsenzusa? To je pitanje koje nam se stalno iznova javlja u novim i novim modusima, bez obzira da li se radi o jugoslovenskom kraljevstvu ili, pak, o socijalističkom režimu, posle Drugog svetskog rata, ili posle raspada socijalizma.

Ako pogledamo Vojvodinu, čini mi se da ona, i u smislu statusa i, ako hoćete, u smislu kulture, političke kulture, neprestano oscilirala između dva

pola - nacionalnog i ideološkog. Pogledajmo, recimo, istoriju posle '45. godine, i videćemo da prevagu čas dobiva ideološki pol, recimo kod nekih autonomaša koji su bili veoma skloni nekim oblicima neostaljinizma, čas prevagu dobiva nacionalni, većinski pol, ali nikad nema jasnog razrešenja. Meni se čini da će ovo pitanje da li je Vojvodina moguća kao neprinudni konsenzus postojati i posle ovog Statuta. Šta više, upravo nakon ovog Statuta.

Ako malo posmatramo situaciju posle 2000. godine i pokušavamo locirati Vojvodinu u srbijanskom političkom kontekstu, možemo barem didaktički zamisliti šta bi Vojvodina mogla da bude. Može da bude, recimo, jedan nacionalno-državni fragment. Ako Srbija želi da bude nacionalna država klasičnog XIX veka, ona može da bude jedna vrsta segmenta, nacionalno-državnog segmenta. No tu postoji važan problem, Srbija je, kao što to dobro znamo, nedovršena nacionalna država i takva će i biti. Šta još može da bude Vojvodina? Vojvodina može da bude vrsta funkcionalnog regiona sa ekonomskim identitetom, jedna dakle vrsta ekonomskog regiona. Ima takvih ljudi u Beogradu, recimo u Centru za liberalno - demokratske studije, koji promovišu tu vrstu razmišljanja. Ako je Vojvodina samo jedan region među ostalim regionima u Srbiji, region kao što je Šumadija, onda nema ništa od priče o konstitutivnoj ulozi manjinskih zajednica...Vojvodina, zapravo, može biti dovedena u pitanje iz neoliberalnog ugla, ali i iz perspektive fiktivne dovršene nacionalne države. Naravno, stoji da Vojvodina može da bude i jedna vrsta multikulturalnog regiona, ma šta to značilo. Ono što je, po mom sudu, problem i što provejava u ovom Statutu, jeste da srpska politička elita želi i jedno, i drugo, i treće. Znači, ne može da odluči da li želi ono prvo, dakle jednu vrstu striktno nacionalno-državne strategije, niti ono drugo, niti treće i tako stalno dobijamo vrstu postmiloševićevskog komplota koji dolazi od vladajuće Demokratske stranke. U ovom Statutu će se naći elementi različitih zamisli. Prema tome, pre nego što se upustimo u partikularna pitanja, šta mogu Mađari ili druge nacionalne zajednice, moramo biti svesni toga da je na svim ovim pitanjima utisnut „žig“ konfuzije srpske političke elite koja se, onda, prenosi na sve drugo.

Zapamtio sam šta je Pavel rekao i on je, naravno, duboko u pravu kad je pominjao procenite i karakter države. No, tu dolazimo i do drugog momenta koji se, jednostavno, ne može ignorisati i to je ta neumitna i krajnje neprijatna činjenica da se ovde 90-tih godina nešto desilo, nešto što nije bilo tek spontano dešavanje, to nisu bile tek spontane demografske tendencije, nego je to bila jedna vrsta razmene naroda, rasčišćavanje etničkog terena i tu se stvari više ne mogu vratiti na staro. To je, nepovratna stvar, jer, primera radi, ne možete vratiti hiljade Hrvata iz Srema. No, da dodam još nešto na sve ovo. Postoji sijaset, jako ozbiljnih studija, koje kažu sledeće: ako jedna nacionalna zajednica padne ispod 300 hiljada pripadnika ona, jednostavno, počinje da se srozava, počinje jedna vrsta degradacije, jer je tada jako teško održavati kulturnu i drugu infrastrukturu. Bez određenog broja populacije infrastruktura konstitutivna za održavanje zajednice nepovratno slabi, izostaju određene interekcije, nema mogućnosti razmene resursa itd. Mađari su upravo na toj tački, na tom veoma opasnom pragu, bolje reći, već su ispod tog praga. Dakle, izuzetno je teško očekivati da Mađari mogu, ili bilo koja druga manjinska zajednica, konstitutivno

doprineti identitetu Vojvodine. Tek sa ignorisanjem nemilosrdnih brojeva, a naravno i svega toga što se dešava u stvarnosti, se može fantazirati o tome da Mađari određuju politiku u Vojvodini. To što se to dešava u mnogim krugovima u Srbiji govori samo o nivou takvih fantaziranja ili hiperboličnih strahova od drugih.

Već sam sijaset puta kritikovao mađarske političke elite u Vojvodini tako da ne nalazim za shodno da to i ovde činim. One, naravno, jesu za kritiku i to u mnogim stvarima. Međutim, postoji barem tačka, momenat, gde se mora uvažavati da su oni na prinudnoj putanji. U Srbije, naime, ipak, postoji partiokratski režim. E, sada, šta može jedna manjinska partija, pitam se, šta može da čini jedna manjinska politička elita, sem da održava jednu malu i tanku klijenturu u takvoj situaciji, čini se, i ništa više. Naravno, ovo su stvari o kojima treba govoriti i ja prvi podržavam razgovor o ovoj temi. Međutim, dozvolite duboku skepsu u odnosu na mogućnosti bilo koje manjinske nacionalne zajednice da preokrene stvari koje se generalno dešavaju u Srbiji.

Kristina DEMETER FILIPČEV, novinarka

Ne volim reč “nacionalna manjina” i ne volim reč “nacionalnost”, jer ako ne mogu da budem građanin, odnosno građanka, onda bih radije da budem grašak. Jasno je da niko ne dovodi u pitanje da nacionalne zajednice u Vojvodini imaju pravo na obrazovanje na svom maternjem jeziku, pravo na informisanje i sve ostalo što spada u korpus manjinskih prava. Dovodim u pitanje ideju i koncept teritorijalne autonomije i manjinski birački spisak zato što mislim da je to već jedna vrsta nacionalizma. Nacionalisti, kako znamo, proizvode jedni druge.

Ovde niko nije rekao ništa konkretno o teritorijalnoj autonomiji i manjinskom biračkom spisku. To je, po mom mišljenju, jedna vrsta getoiziranja i to je nešto

što je neprihvatljivo. Niko ovde ništa nije rekao ni o tome da su mađarske partije, osim SVM, mada i tu postoji znak pitanja, sarađivale ili još uvek sarađuju sa desničarskom organizacijom “Omladinski pokret 64 županije”. Ova organizacija deluje u Vojvodini, deluje u Bečeju i gospodin Pal je, recimo, 2006. godine u zgradi Skupštine opštine Bečej potpisao sporazum o zajedničkom delovanju sa “Omladinskim pokretom 64 županije” o stvaranju Severne multietničke regije. O tome se, takođe, ništa ne govori, a moralo bi se o tome ozbiljno razgovarati. Na kraju još jedna rečenica o manjinskom biračkom spisku – mislim da je nedopustivo da bilo koja partija prebrojava građane, pa makar ti građani bili i mađarske nacionalnosti.

Andraš AGOŠTON

Samo jedna rečenica povodom ovoga što je mlada koleginica rekla. Mi se ne bavimo Omladinskim pokretom 64 županije, oni se nama bave. Oni hoće da me smene.

Kristina DEMETER FILIPČEV

Ima, znate, dokaza o tome kako i kada se radilo i šta se potpisalo.

Pavel DOMONJI

Nećemo sada, molim vas, ulaziti u odnose DZVM i "županaške omladine". Želim da vas podsetim da je pre nekoliko godina Helsinški odbor na nekoliko javnih skupova predlagao da se umesto termina "nacionalne manjine" koristi termin "nacionalne zajednice". Zašto? Uočili smo, naime, da pripadnici manjina sam termin nacionalne manjine shvataju kao negativnu vrednosnu oznaku, kao da manje vrediš ako si u manjini ili ako si

pripadnik manjine. No, ne bih sada ulazio u to kako ljudi razumevaju pojmove. U čemu je, ukratko, bila poenta tog predloga. Poenta je, jednostavno, bila u tome da manjine, bez obzira koja je etnička zajednica u pitanju, moraju uživati isti sistem zaštite. Dakle, ako su, recimo, pripadnicima srpske zajednice negde u manjini, oni u lokalnoj sredini treba da uživaju isti onaj stepen zaštite koji nacionalne manjine uživaju na nivou države.

Miroslav SAMARDŽIĆ

Ali, to Zakon ne dozvoljava...

Pavel DOMONJI

Da, ne dozvoljava... Na jednom skupu nam je rečeno da Srbi nigde u Srbiji ne mogu biti manjina. Suština predloga je, prosto, bila u tome da Mađari, na primer, a oni su većina u Senti, imaju privilegiju faktičke većine, plus privilegije koje proizilaze iz zaštite nacionalnih manjina. Srbima bi u Senti trebalo omogućiti isti stepen zaštite koji Mađari imaju na nivou Srbije.

Miroslav SAMARDŽIĆ

Tu postoji problem. Naime, Komitet Ujedinjenih nacija koji radi po Konvenciji o ljudskim pravima zauzeo je stav u jednom slučaju u Kanadi da su manjina samo pripadnici one zajednice koja je manjina na nivou cele države, dok je Venecijanska komisija, u jednom mišljenju u vezi sa Belgijom, zastupala suprotno mišljenje tj. da manjine mogu biti i pripadnici zajednice koja je većina na nivou

države, ali nisu većina i na nivou lokalne zajednice. Meni je ovo drugo shvatanje bliže, jer kada je reč o opštini Senta ili Kanjiža, tu su Srbi u manjini i tu bi i za njih morale da važe neke odredbe o zaštiti manjina. Ali, i Zakon iz 2002. godine kaže da manjinu čine pripadnici one grupe koja je manjina na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, a ne na lokalnom nivou.

Pavel DOMONJI

Želeo bih samo da postavim jedno pitanje gospodinu Pastoru. Da li je, nakon rasprave i usvajanja u nacrtu Statuta u pokrajinskom parlamentu, nešto promenjeno u članu 40? Savet bi morao imati jača ovlašćenja od toga da samo daje mišljenje.

Ištvan PASTOR

Možda je bolje da odgovorim na pitanje gospodina Presburgera, jer ću na taj način onda pojasniti celu stvar.

Gospodin Presburger sigurno zna, a verujem da i ovde prisutni znaju, da je Savez vojvođanskih Mađara, zajedno sa Ligom socijaldemokrata, pre otprilike godinu dana prezentovao viziju mogućeg teksta statuta Vojvodine. Taj tekst u odnosu na Savet nacionalnih zajednica sadrži potpuno drugačija rešenja. U našoj varijanti savet je imao pravo veta u odnosu na skupštinske odluke ili predloge skupštinskih odluka. Čak je bio i razrađen mehanizam šta se dešava ako se uloži veto. Mi smo

tokom izrade nacrtu statuta zastupali te stavove i na ovom primeru želim da vam pokažem kako su izgledale stvari. Vidite, kada smo bili suočeni sa otvorenim pitanjima išli smo na usaglašavanje, pri čemu je prag tolerancije određivala Demokratska stranka, odnosno ono što je bilo prihvatljivo za Demokratsku stranku. Ovakav rešenja u statutu su rezultat kompromisa, jer nije svaki naš zahtev nailazio na njihov negativan stav. Ja bih više voleo kada bi Savet nacionalnih zajednica imao pravo veta, ali moram da kažem da mišljenje Saveta ne treba potcenjivati, jer on može imati izuzetno značajnu ulogu u parlamentarnom radu.

Pavel DOMONJI

Znači Savet daje svoje mišljenje, sledeći korak je usaglašavanje i stranačko dogovaranje, što znači da se otvara prostor za, da tako kažem, "trange-frange". Daleko je bolje rešenje kada bi Savet mogao da obustavi odluku skupštine, dok se o spornoj stvari ne izjasni Ustavni sud.

Ištvan PASTOR

To bi bilo puno bolje, ali, jednostavno, nije bilo spremnosti za takva rešenja.

Miroslav SAMARDŽIĆ

Želim da dam neke napomene u vezi sa jednom manjinom koju Vojvodina, odnosno Autonomna Pokrajina, uopšte ne priznaje. Naime, po popisu iz 2002. godine, u Vojvodini ima 48.000 Jugoslovena. U nacrtu Statuta oni nisu navedeni kao jedna od nacionalnih zajednica ili šta su već, a pokrajinski organi uporno negiraju bilo kakva identitetska prava tim

ljudima, među koje i ja spadam. Naime, kada je Opština Zrenjanin postavila pitanje dr. Korhecu, pokrajinskom sekretaru za zaštitu manjina, da li Jugosloveni imaju pravo da budu zastupljeni u Nacionalnom savetu u Opštini Zrenjanin, odgovor je bio izričit – Ne, oni nisu nacionalna manjina, pa se Centar za razvoj civilnog društva obratio ombudsmanu koji je dao spektakularan odgovor – Ne, ne mogu, oni nisu manjina zato što nemaju svoj jezik. E, sad, pazite, a Crnogorci su manjina i imaju svoj jezik, i Bunjevci su manjina i imaju svoj jezik i treba da bude tako, i ja se sa time potpuno slažem. No, po toj logici Austrijanci nisu nacija, a nisu ni Amerikanci, niti Australci, niti Kanađani...

Sonja BISERKO

Ako je jezik osnova...

Miroslav SAMARDŽIĆ

Naravno da nije, zato što imate shvatanje nacije i nacionalizma koje nije etničko, nego političko. Recimo, francuska nacija. Ko su Francuzi? - to su oni koji prihvataju francuski republikanski politički ideal - sloboda, jednakost, bratstvo. Problem je u tome kako se shvata identitet, da li je on isključivo nacionalni ili postoje drugi oblici identiteta. Znači, Jugosloveni mogu pretendovati na to da su zajednica, da imaju kulturnu tradiciju od, recimo, druge polovine XIX veka. To je čak pokret sa snažnim kulturnim i političkim identitetom, i to pokret koji je stvoren u Hrvatskoj, ne u Srbiji, je l' tako? Stvoren je od strane hrvatskih političara, Štrosmajera i drugih.

Prosto rečeno, identitet ne mora biti čisto etnički,

primordijalan, nego može dobijati i neke druge forme. Naš problem je esencijalistizacija identiteta, njegovo shvatanje kao nepromenljivog, kao jedinog identitetskog sidra i tome slično. Prosto rečeno, identiteti su preklapajući, višestruki. Neko je Mađar, ali u isto vreme je i ribolovac, on ima sličnosti sa Srbinom koji je, takođe, robolovac, možda više nego sa nekim Mađarom koji voli šah. Tu nastaje problem, meni se tako čini, i kod predlaganja institucionalnih rešenja. Ja se ne zalažem za zaštićena mesta u Vojvodini, nego za izborni sistem koji omogućava proporcionalnu zastupljenost. To je ono što Ustav kaže, omogućava se srazmerna zastupljenost. Ako postoji proporcionalni sistem sa izborom svih 120 poslanika, to je valjda usvojeno u ovoj promeni juče.

Ištvan PASTOR

Nije.

Miroslav SAMARDŽIĆ

Nije? Znači, ostalo je rešenje da svaka opština ima po jednog poslanika?

Ištvan PASTOR

Ne, samo piše da ima 120 poslanika, koji se biraju neposrednim tajnim glasanjem.

Miroslav SAMARDŽIĆ

Dobro, znači izostavljena je odredba iz ranijeg Statuta da svaka opština mora imati jednog poslanika. To otvara mogućnost da se svih 120 poslanika biraju po proporcionalnom sistemu sa prirodnim pragom za manjine. U tom slučaju, teorijski postoji mogućnost da svi Mađari glasaju za mađarske nacionalne stranke, ali svaki građanin ima slobodu da sam bira da li će glasati za nacionalnu stranku, ili će glasati za neku drugu. Dakle, kada se prave aranžmani prednost treba davati onim rešenjima koja otvaraju više opcija. Eto, zbog čega se ja zalažem za pluralizam opcija.

Jovan KOMŠIĆ

U dijalogu sa idejama koje smo čuli u raspravi, nabacujem nekoliko pitanja i nekoliko mogućih odgovora. *Da li je Srbija pluralno društvo?* U teoriji je to slučaj kada se većinska etnička nacija nalazi ispod praga od 80% učešća u ukupnom stanovništvu jedne države. Ako je, pak, najbrojnija etnička zajednica iznad tog praga homogenosti i ako se još i država zove po njoj („titularnoj“, „signifikantnoj“, „državotvornoj“ naciji), onda su i političke institucije manje problematične. Tada ogromna većina građana misli da nema konflikta na relaciji etnicitet – građanstvo i ima pozitivan emotivan odnos, odnos lojalnosti prema institucijama koje imaju i prinudni karakter.

Da li je etatizovano društvo moguće zamisliti bez komandovanja u državi? Pa, odgovor je svih pravnika da naprosto postoji hijerarhija pravnih akata, da postoji supremacija vrhovnog pravnog akta, itd. Problem sa legitimitetom nastaje u etnički i verski pluralnim društvima i mi, onda, možemo

odgovoriti na pitanje sa početka ovog javljanja logikom izložene šematizovane priče. To bi značilo da u Srbiji, ne računajući Kosovo i Metohiju, naprosto, više ne treba tragati za institucijama koje će se prilagođavati društvenim, etničkim i kulturološkim neravninama, jer faktička većina etničkih Srba u Centralnoj Srbiji i Vojvodini zajedno prelazi prag od 80%. U tom smislu, niz vrlo uticajnih političkih aktera zagovara nekakve forme propisane, simetrične decentralizacije.

Međutim, život u Srbiji je nešto drugo od mehaničkih sabiranja, oduzimanja i propisivanja identiteta. Jedan, vrlo značajan deo političke zajednice u Srbiji ima karakteristike pluralne zajednice, a to je Vojvodina. Već sam naveo kako je Vojvodina bila ugrožena u ranoj fazi tranzicije. Dejstvom niza ratno-nacionalističkih okolnosti u regionu, kao i plimom etnocentrizma unutar Srbije, vojvođansko društveno biće je, danas, umnogome promenjeno. Ali, šta još, srećom, nije radikalno promenjeno. Iako ugrožena, nije poništena vojvođanska multijezičnost, multietničnost i

multikulturalnost. Ni sa poslednjim ratovima nije ostvaren san ekstremnih nacionalista o srpski homogenoj severnoj pokrajini. U numeričkom smislu nije dostignuta granica od 80% učešća etničkih Srba u strukturi vojvođanske populacije, pa se i iz tog ugla pokrajina ne može ekskluzivno svojatati kao samo srpska Vojvodina.

Naprosto, Vojvodina mora biti mesto na kome će se definitivno skrasiti urođenici različitih vrsta i interiorizovati u svoje kulturne obrasce najraniju maksimu tolerancije: „Živi i pusti drugog da živi“. Istovremeno, u nizu složenih procesa modernizacije i demokratizacije svi ćemo postajati i građani.

Kako to Vojvođani mogu brže i podnošljivije postati, to ću pokušati da objasnim. Pa, možemo postati institucionalnim priznavanjem posebnosti pokrajine i respektovanjem potrebe da svi participiramo u nečemu što se zove regionalna politika. Takva politika znači mogućnost korekcije većinske politike i odluka većinske zajednice u samoj Srbiji, a da se ne bude večitito u latentnoj ili manifestnoj konfrontaciji sa političkim institucijama države.

Smatram da je fundamentalni interes pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica upravo ovaj interes za realnom podrškom vojvođanskim političkim institucijama, kako bi se mogao, koliko toliko, kontrolisati politički dnevni red i uticati na neke odluke. U tom smislu je, ono što smo danas čuli od predsednika Saveza vojvođanskih Mađara, gospodina Pastora, izuzetno značajno za mukotrpnu kreaciju novog modela participativne

politike i napuštanje dominantnog obrasca etnifikovane države i politike uopšte.

Šta je alternativa, molim vas? Život uvek postavlja to pitanje i ne trpi odsustvo praktičnih odgovora? Potpuno sam saglasan sa stavom da je i najlošija demokratija bolja, nego dobar autoritarni sistem. To bi trebalo da znači i da je najlošija demokratija danas bolja i od najboljih rezultata, kako je ovde rečeno, „neostaljinističke“ poluvekovne autonomije Vojvodine. Sa navedenom tezom ćemo, kao intelektualci, biti manje-više saglasni ili nesaglasni. Ali, ja ne mislim da je bolja puka formalna proklamacija političkih prava, bez davanja “zuba”, pre svega ekonomskih “zuba” i realnih mogućnosti da živimo život dostojan čoveka. Ne mislim da treba totalno nipodaštavati društvene efekte prethodnih decenija (do uvođenja višepartizma, rata i divljeg kapitalizma) tek tako, sa stanovišta naše potrebe da budemo u trendu i značajni u istoriji, makar i kao neosporive intelektualne i političke “poglavice” u nacionalnoj zajednici.

Prethodni, socijalistički režim odlikovalo je postojanje tzv. autoritarnog konsenzusa. Ali taj autoritarni konsenzus nije bio uvek, niti najčešće neostaljinizam. Pazite, neostaljinističke priče su i priče o „borbi protiv špijuna, štetočina, ubica i agenata imperijalizma“. Ovakva rigidna, ksenofobična matrica unutrašnje i spoljne politike nije postojala šezdesetih, sedamdesetih i s početka osamdesetih godina prošlog veka u bivšoj Jugoslaviji. Nažalost, sa lošim, nacionalističkim startom postsocijalističke tranzicije i netrpeljivom demokratijom (etnode-mokratijom, pseudodemokratijom, poludemokratijom), umesto preporoda, liberalizma i razvoja, davimo se

u plimi ksenofobičnosti i savremenih varijacija čuvene Staljinove formule odbrane države. Takvog neostaljinističkog patriotizma bilo je itekako na javnoj sceni i uoči poslednjih, majskih izbora u Srbiji. Nisu mu odoleli ni neki od čelnika političkih stranaka, koje programski obećavaju da će poštovati evropske manjinske standarde.

Pa, ne mislim da je interes ni većine ni nacionalnih manjina da žive u atmosferi direktnog ili indirektnog sumnjičenja za nelojalnost i manipulativnog transformisanja socijalnih nezadovoljstava većine građana u međunacionalna podozrenja i protivljenja svakoj politici koja ima predznak „autonomne“ ili „manjinske“.

Realno gledano, u pitanju je proces u kome se, zarad stabilizacije demokratije, mora institucionalizovati tzv. inkluzivna politika delotvorne participacije manjina u decentralizovanoj državi, sa razvijenim lokalnim i pokrajinskim autonomijama. E sad, to što se takav inženjering odigrava u polju žestokih stranačkih i društvenih konfrontacija oko kontrole nad osiromašenim resursima, pa rezultante političkih procesa ne odgovaraju ni objektivnim potrebama, niti našim „slatkim“ zadovoljstvima da izmišljamo najbolja državna uređenja, to je drugi nivo problema. Pored ostalog, to je deo već pomenutog paradoksa tranzicione demokratije u Srbiji.

Šta je naš cilj? Mir, suživot, tolerancija, međusobno komuniciranje, građanstvo i, naravno, zaštita kulturnog identiteta. Šta, u tom kontekstu, kažu svetska iskustva? Ako

usmerimo pogled na ona najdramatičnija, dolazimo do Bliskog Istoka i primera Izraela, Palestine i Bejruta. Koliko to traje? Politika isključivih identiteta, teritorijalizacija identiteta, plus verski dodatak celoj toj priči... Pitam vas, jesu li silom i isključivostima izgradili mesto za ozbiljenje onih minimalnih, osamnaestovekovnih Lokovih prava na život, svojinu, slobodu i traganje za srećom. Jesu li? Kakve probleme i u demokratski institucionalizovanom Izraelu imaju Jevreji skloni toleranciji i saradnji sa Palestincima i obrnuto? Ovih dana čuli smo za atentat na uglednog izraelskog intelektualca koji je koju godinu ranije dobio nacionalnu nagradu za pomirenje?

Strategija „Što gore, to bolje“ dominira u politici ovih, bliskoistočnih nacionalista. Oni računaju na vatrenu podršku urođeničkih energija tezi da je država naprosto samo naša i ničija više. Ako „Drugi“ na našoj teritoriji žele da žive sa nama onda moraju da znaju „ko je gazda“. No, to je jedan, arhaični nivo poimanja politike.

Drugačije, moderno poimanje politike odnosi na učenje i iskustva koja potvrđuju da možemo biti svoji, ne u izolaciji, već u živoj građanskoj interkulturalnoj komunikaciji, poštujući neke elementarne vrednosti. Da li ćemo kao društvo biti mehanički zbir nacionalnih identiteta? Ne. To su bila vremena vladavine davnih imperija. Ključno pitanje identiteta je, ako ćemo poštovati tekovine građanske revolucije, *individualnost* iliti mogućnost individualnog izbora. Dakle šta ja želim od sebe da napravim i čemu, u vrednovanju ključnih mojih osobina, ja dajem prioritet? Duhovnoj apsolutizaciji bioloških elemenata egzistencije i tzv. organskom i holističkom viđenju

nacije, kao „zajednice usuda“, ili, pak, slobodi prožimanja individualnog i kolektivnog u građanskoj civilizaciji pluralnih identiteta? Ukoliko dozvolimo da dominira organska interpretacija nacionalnog identiteta, otvara se mogućnost da većito ostanemo na zakržljalom stadijumu razvoja „zakasnelih nacija“, u permanentnim kovitlacima urođeničkih netrpeljivosti i bedi „malih istočnoevropskih nacija“ (Bibo).

Ustavno zaštićena i u evropskom smislu autonomna Vojvodina daje šansu nacionalnim zajednicama, posebno mađarskoj, da se oseti relevantnom i u pokrajini i republici, a ne samo na teritoriji lokalnih zajednica, gde su u većini. U kom smislu relevantni? Pa, relevantni u meri u kojoj mogu da utiču, javno postavljaju pitanja, kontrolišu dnevni red, predlažu dnevni red, izgrađuju i sprovode politiku. Može li uticati na odluke u čitavoj državi? Pa, molim vas, može. Ili će nas rascepljena društva vratiti nazad u plemenske nacionalizme i ratove, ili će nas gurati ka mukotrpnim evropskim kompromisima. Zato je i manjinski „jezičak na vagi“ vrlo bitan u pocepanim, podeljenim tranzicionim društvima. Vidite taj jezičak na vagi u Hrvatskoj. Broj Srba se u Hrvatskoj, zbog ratovanja i zbog politike Srba i Srbije, ali i politike Hrvata i Hrvatske, smanjio sa 15% na 3%. Jedini pravi način da zaštitite svoj identitet je da demokratski participiraju u vladajućoj ili opozicionoj politici Hrvatske. Ovde Mađari imaju šanse da putem samoorganizovanja i koaliranja sa bliskim, evropski opredeljenim partnerima u pokrajinskoj

skupštini, ako ona dobije evropske nadležnosti, utiču na uređivanje i regulisanje stvari, da iniciraju i kontrolišu procese, da raspolazu materijalnim resursima, itd.

Skeptični ste? Izvolite, ponudite mi drugačije rešenje. Možete ponuditi modele predmodernog tipa, gde zatvorena plemena ne dozvoljavaju međusobne interakcije. Podsetiću, Fredrik Bart, jedan od najuglednijih znalaca etničkih odnosa, kaže da plemena ne trpe preveliku dozu međusobnih interakcija, te da je neophodno u takvim kontaktima regulisati karakter i intenzitet kontakata. Pa, nismo, valjda, došli u situaciju da mi zabrane da se upoznam ili da govorim na jednom, drugom ili trećem jeziku. Ja, na žalost, ne znam mađarski i to je moj hendikep. Cela priča se na ovom panelu vodi na srpskom jeziku, što govori o toleranciji učesnika mađarske nacionalnosti. Ali, molim vas, ne možemo u školama razdvajati decu. Ne treba da etnički mešovite brakove tretiramo kao rezultat „nasilja nad Mađarima“. Pa, molim vas, koji je to sistem, koja je to država mogla ljudima zabraniti da se vole, žene ili udaju? To bi, zapravo, bio sistem totalitarnog komandovanja identitetom, sistem u kome postoji poglavica i, eventualno, njegov vrač.

Polako privodim kraju ovu svoju diskusiju i molim vas da mi oprostite zbog emotivnog naboja mog iskaza. Rastući značaj nacionalnih i etničkih osećanja uvećava, pre nego što smanjuje, značaj liberalno-demokratskog građanskog vaspitanja. Takvo vaspitanje bi trebalo da naglašava crte koje su zajedničke svim članovima društva, paralelno sa uvažavanjem osobina jedinstvenih samo za neke pripadnike političke zajednice. To što smo

Vojvođani ne znači da nismo Srbi, Mađari, Hrvati i ostali. Imamo zajedničke interese koje nas preko preklapajućeg članstva u različitim asocijacijama interesa vode ka umerenosti. Zaboravimo zatvaranje i zaboravimo na defetizam. Vidite, političari mađarske nacionalne zajednice su tu realniji. Izvini, Alpar, ali političari su ovde realniji u traganju za mogućnostima poboljšanja stanja nacionalnih i

ljudskih prava, nego što si to Ti, kao teoretičar. Ti za govornicom kažeš da treba biti pesimističan i sačekati da se završi ovaj proces pretvaranja Vojvodine u nacionalnu, etnički homogenu pokrajinu, pa će onda Mađari znati šta im je činiti, valjda ići u Evropu ili u Mađarsku. Ja mislim da mi ne treba da čekamo da se do kraja realizuje takva opcija, ili sam Te pogrešno razumeo.

Karolj MIRNIČ, sociolog

Gospođo Biserko, kada je Zoran Đinđić otvorio konzulat Mađarske u Subotici, on je tada govorio o tome da su vojvođanski Mađari motor demokratizacije u Srbiji. Tada su to pisana štampa i elektronski mediji u potpunosti prećutali, nanoseći ogromnu štetu dobrosusedskim odnosima obeju država. I duboko su uvredile vojvođanske Mađare. Ova praksa se nastavlja u srpskim medijima sve do današnjih dana.

Na ovom savetovanju celo vreme od gospodina Komšića, pa i Samardžića, slušam podučavanje o tome koliko je opasan mađarski politički nacionalizam. Ja ne znam, jesmo li mi Mađari, ti, koji su zastrašivali, primenjivali represalije, posezali za merama državne prinude? Jesmo li mi to imali u svom nacionalnom programu ili su to činili neki drugi?

Velika je stvar to što je Zoran Đinđić govorio. Nama je tada pretila opasnost. Postojao je veliki strah da će mađarska nacionalna zajednica u Srbiji nestati. Srećom, najvećim delom zbog spoljnih okolnosti, više delovanjem spoljašnjih nego unutrašnjih činilaca, do toga nije došlo. I ja sam bio među onima koji su predložili osnivanje Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara i nemam ništa protiv toga ni sada što među Mađarima postoje tri partije. Ja mislim da će značaj tih partija opasti onoga trenutka kada u srpskom društvu prevlada ideja da treba primenjivati pozitivnu diskriminaciju prema nacionalnim manjinama, pa i prema mađarskoj manjini. Pošto do toga do sada nije došlo, ja se i dalje zalažem za to da postoje ove stranke, snažno političko samoorganizovanje i otpor u interesu zaštite mađarske zajednice.

Dabome da je nama Mađarima u interesu da Vojvodina bude snažna, ali to nije u interesu Srbije organizovane kao nacionalna država.

Svaki statut vredi onoliko koliko će se od toga ostvariti, a kakvi su izgledi, to ćemo tek videti. Postoji snažan otpor, koji može da razvodni u celini sve pokušaje u donošenju i primenjivanju novog statuta.

Nemojte nas, molim vas, podučavati abecedi politologije i sociologije, jer veoma dobro znamo da ljudi imaju više identiteta i treba da imaju više identiteta. Nikada ni jedna mađarska partija nije, niti u svom programu, niti u svojoj praksi, proklamovala ideje koje bi se mešale u ljubav polova i etnički mešovite brakove. To mi, Mađari nikad nismo radili, niti ćemo raditi.

Želeo bih na kraju da sa stanovišta globalističkih procesa u svetu, a ne sa stanovišta isključivosti i naciolane uskogrudosti kažem, da se dobrosusedski odnosi između Mađarske i Srbije moraju što pre popraviti. To se odnosi kako na privrednu, tako i na kulturnu saradnju. I jedna i druga zemlja, u narednim decenijama biće izložene velikim iskušenjima ako ne nauče kako da se odbrane od negativnih posledica globalizacionih procesa u privredi i kulturi. Ako ne udružimo sve naše napore u tom pravcu, ne čeka nas ništa dobro.

Alpar LOŠONC

Rizikujem da ću postati nepristojan, već se drugi put javljam za reč. No, moj prijatelj Jovan Komšić me je adresirao, tako da ne mogu izbegnuti odgovor. Malo mi je nelagodno zbog načina na koji je kolega Komšić pričao. I ja sam 90-tih godina mnogo puta tako govorio i uvek su me, Jovane, tvoje kolege, politokolozi, kritikovali, jer im je to što sam govorio bila normativna priča, koja je, naravno, sjajna i plemenita, ali koja se sudara sa onim što se eufemistički zove "realnost". Naravno, razumemo se potpuno, tvoja projekcija zajedništva između različitih je, zapravo, normativna sazdana, a izgrađena je na najboljim osnovama liberalno-demokratske tradicije i tu nema nikakvog spora između nas.

Međutim, moja poenta je nešto drugo. Možda jesam pesimističan i priznajem da sam sklon tome po prirodi. A što se tiče političara oni su optimistički raspoloženi *ex officio*. Ali ovde je reč i o nečem drugom. Neosporno je da su potrebni dobro odmereni naponi za usklađivanje stvari, za izgradnju institucionalnog mehanizma i to, za mene, ni jednog trenutka nije dvojbeno. Nego, postoje neke tvrdoglave zakonitosti moderne kao i to je zapravo ono o čemu sam govorio. Znae, u demokratiji postoji nešto što se

zove „arbitrarnost brojeva“, najzad čak i priča o ne-etničkoj većini i ne-etničkoj manjini proističe iz toga. Nije nemoderno, arhaično govoriti o brojevima kao konstitutivnim momentima za političku zajednicu. To što recimo Mađara ima oko 300 hiljada, to povlači za sobom i određene konsekvence, uprkos svim našim najboljim normativnim projekcijama. To postoji čak i ako ne odmeravamo razloge zašto je došlo do pada broja, inače ne samo Mađara, nego i drugih manjina, i da to odmah kažem, to nije tendencija koja traje od juče. Problem je u tome što o tome niko ne govori na iole ozbiljnom nivou, nego se to prepušta fantaziranju i manjine i većine. To je ono što sam hteo da kažem - tkivo multikulturalnosti je u Vojvodini definitivno oslabljeno i što je tragično, to je ireverzibilno, odnosno, to povlači za sobom krute i nemilosrdne zakonitosti i odgovarajuće posledice. Ja sam samo o tome govorio i moja je skepsa bila uobličena u tom smislu, ne dovodeći, naglašavam, ni u jednom trenutku sazdanost normativne projekcije. Smatram da i najbolja moguća teorija, potpuno artikulisana i sofisticirana, mora uzeti u obzir ono što je kontingentno, faktičko, slučajno i istorijski određeno. I najbolja normativna projekcija mora polaziti od toga šta je sada i ovde, ma kako da je to neprijatno.

Jovan KOMŠIĆ

Zahvaljujem se kolegi Alparu Lošoncu na ovakvom pristupu dijalogu i odsustvu sumnje u dobronamernost mog iskaza. Molim ga da primi izvinjenje zbog emotivnosti u diskusiji. Naravno, smatram da uvek treba pokušavati i da šanse nisu izgubljene, barem kada je o Vojvodini reč.

Robert ŠEBEK, podpredsednik Gradskog odbora LDP, Subotica

Pozdravljam sve prisutne. Danas smo puno govorili o teoriji a malo o nekim faktičkim stvarima, o praksi. Govorili smo o "krovu", a nismo govorili o "fundamentu". Pričamo o Statutu, a nismo pričali o Ustavu. Da li se sećate kako su se manjinske partije pre dve godine izjašnjavale o Ustavu? Da li se sećate šta ste pre dve godine govorili u vezi Ustava? Pričamo o "krovu", a "temelj" nam je truo. Još

samo jednu stvar da kažem, ako tražimo evropska prava i evropske standarde za pripadnike manjina, onda i mi moramo da poštujemo te standarde. A na žalost nije uvek tako. Jedan od primera je rodna ravnopravnost. U mađarskom nacionalnom savetu od 42 člana (35 redovnih + 7 počasnih) ima samo 10% žena, samo četiri žene. Dakle, puno teorije, a malo prakse.

Pavel DOMONJI

Ustav u Vojvodini nije prošao zahvaljujući i glasovima manjina i manjinskih stranka. Ne da nije prošao samo u Vojvodini, nego nije prošao ni u Srbiji...

Robert ŠEBEK

Nije pitanje rezultat Ustava, nego principi. Ja sam prisustvovao jednom od mnogobrojnih foruma građana pre izglasavanja Ustava. U to vreme kao građanin koji nije pripadao ni jednoj političkoj partiji interesovalo me je mišljenje običnih građana. Gotovo 90% prisutnih građana bilo je protiv Ustava, da bi za nekoliko dana usledio "zaključak" političkih lidera vojvođanskih Mađara da svako glasa po sopstvenoj volji. A danas se isti ti lideri žale da Ustav ne valja...

Pavel DOMONJI

Odbor je aktivno učestvovao u kampanji i pozivao građane da kažu „Ne“ ustavu.

Da li se još neko javlja za reč ili je gospodin Šebek bio poslednji učesnik u našoj diskusiji? Pošto više niko ne želi da govori, dozvolite mi da vam se, sada već na samom kraju, još jednom zahvalim na

vremenu koje ste odvojili da bi ste danas bili sa nama, kao i na dobroj volji da učestvujete u radu našeg panela. Imali smo veoma interesantna uvodna izlaganja, imali smo prilike da čujemo dobre diskusije, imali smo prilike da postavimo neka pitanja i tražimo odgovore ili objašnjenja. Bilo je na

današnjem panelu i povišenih emocija. Držim da o pitanjima poput statusa, autonomije i identiteta, prava i sloboda, nije moguće govoriti bez strasti, a bez strasti, kako kaže jedan filozof, ništa veliko u istoriji nije učinjeno.

Sledeći naš panel će se održati u Subotici. Nadam se da ćemo se, barem sa nekima od vas, videti i kada idućeg meseca budemo razgovarali o kulturnom identitetu vojvođanskih Mađara.

Drugi panel

KULTURNI IDENTITET VOJVODANSKIH MAĐARA

Saša VUČINIĆ, gradonačelnik Subotice⁴

Imam prijatnu dužnost da vas pozdravim i da vam poželim uspešan rad. Verujem da je današnji panel o kulturnom identitetu vojvođanskih Mađara značajan, pre svega, za same Mađare, ali i za našu lokalnu samoupravu u kojoj Mađari u velikom broju žive i ostvaruju svoja prava. Žao mi je što u današnjem razgovoru neće učestvovati više ljudi iz drugih sredina, ponajviše iz Beograda. Kao predstavnika Subotice, mene interesuje da li država Srbija ima promišljenu kulturnu strategiju kada je u pitanju identitet i kulturna baština Mađara. Očuvanje te baštine ne može biti prepušteno samo na brigu lokalnim samoupravama, nego se u tome moraju angažovati i pokrajinske, i republičke vlasti.

U Subotici, gradu u kome počinjete današnju raspravu, žive pripadnici različitih kultura i sve su te kulture od neprocenjive vrednosti za Suboticu i predstavljaju nešto na što ovaj grad, s pravom, može biti ponosan. Subotica spada među bogatije gradove u Vojvodini, pa može da izdvaja sredstva i pomaže održavanje različitih kulturnih manifestacija. Bojim se da ostale lokalne samouprave ne raspolažu sa mogućnostima sa kojima raspolaže Subotica. Voleo bih kada bi država, aktivnom i efikasnom politikom, stvorila što bolje uslove za očuvanje kulturne baštine i unapređenje kulturnog identiteta i mađarske, ali i svih drugih manjina koje žive u našoj zemlji.

U ime grada Subotice želim još jednom da vam izrazim toplu dobrodošlicu i poželim uspešan rad.

Endre PAP, predsednik Vojvođanske akademije nauka i umetnosti

Želeo bih da se, u ime Vojvođanske akademije nauka i umetnosti, zahvalim Helsinškom odboru što je organizovao ovaj panel čija je tema jedan od zadataka kojemu je i naša akademija u punoj meri posvećena. Zahvaljujem se i gradonačelniku Vučiniću na toploj dobrodošlici. Sa ovim gradom, sa Suboticom, naša institucija ima dobru, višegodišnju saradnju.

Dozvolite mi da primetim kako je tema o kojoj ćemo danas raspravljati aktualna, interesantna i važna, ne samo za Mađare, nego i za sve ostale nacionalne zajednice koje žive u Vojvodini. Nadam se da je ovaj panel početak plodne saradnje između Helsinškog odbora i Vojvođanske akademije nauka i umetnosti i da ćemo biti u prilici da na jednom od narednih panela razgovaramo o kulturnom identitetu i Srba, ali i svih drugih zajednica u Vojvodini.

Želeo bih da kažem još nešto. Meni bi bilo veoma drago kada bi jedan ovakav panel bio organizovan u Beogradu. Mi koji živimo u Vojvodini jedni

⁴ Iylaganje S. Vučinića nije autorizovano

druge više-manje dobro razumemo, jer dugo živimo zajedno na ovom prostoru. Nama je bitno i nama je veoma važno da nas i ljudi izvan Vojvodine razumeju.

Vojvođanska akademija nauka i umetnosti je reosnovana pre 5 godina. Ona je postojala i pre toga, ali je u vreme Miloševićeve vladavine bila ukinuta i pripojena Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, sa kojom nikako ne možemo naći zajednički jezik, iako smo mi u vojvođanskoj akademiji spremni i otvoreni za komunikaciju.

Postojimo već pet godina i za tih pet godina izdali smo mnoštvo publikacija koje su vezane za kulturu i nauku na ovim prostorima. To su razne publikacije i odnose se kako na jezik, tako i na strogu nauku, inteligentne sisteme i niz drugih stvari. Već površan uvid u našu produkciju pokazuje koliko je Vojvođanska akademija nauka i umetnosti angažovana na očuvanju kulturnog identiteta Vojvodine, a time i nacionalnih zajednica koje u njoj žive.

Alpar LOŠONC, direktor Centra za multikulturalnost: KULTURNI IDENTITET VOJVODANSKIH MAĐARA

Neka mi se na početku dozvoli nekoliko uvodnih napomena.

Prvo, ako sam se već prihvatio ovog posla da govorim o nečemu a o čemu je užasno teško govoriti, onda ću morati malo da suzim okvire diskursa. Ni jedan se identitet, bez obzira da li se radilo o identitetu Srba, Mađara ili bilo koje druge nacije, ne može prezentovati. Zašto? Zato što je unutrašnja osobina, zato što je ključna osobina svakog identitetskog obrasca da se on ne može iscrpeti. To je zapravo garant otvorenosti nekog identiteta, izvesnost da se on ne zatvori, i da se ne zašije kao neka hiperideologizovana celina, spremna za različite manipulacije.

Druga stvar: ni jedan identitet se ne stvara sam u sebi, monološki. Svaki identitet je, zapravo, stecište različitih identiteta, svaki identitet je množina, pa čak i u slučaju da to data zajednica ne priznaje. To važi kako u slučaju većine, tako i u slučaju različitih manjina. Ono što

ću govoriti to će sasvim sigurno biti izvesna vrsta apstrakcije, jer mnoge momente ne mogu uzeti u obzir.

Treća stvar: govoriću o kulturnom identitetu, ali kulturni identitet je određen drugim identitetskim obrascima. Tako, kulturni identitet, između ostalog, zavisi od socijalnog identiteta, te se on ne može razumeti bez osvrtnja na te identitetske obrasce. U nekim trenucima ću ukazivati i na te momente, ali bez obzira na sve to, moj govor će biti prepun apstrakcija.

Četvrta stvar: govoriću i o slabostima kulturnog identiteta vojvođanskih Mađara. Međutim, u srži moje priče je paradoks. Postoje, zaista, određene slabosti u pogledu kulturnog identiteta vojvođanskih Mađara. No, postoji i nešto drugo - uprkos svim nedaćama, svim socijalnim i etničkim traumama, ta kultura se održala i ne može se izbrisati. Kažem to i zbog toga što je su '90. godina, sada već prošlog veka, viđeni sociolozi u Mađarskoj tvrdili da se ova kultura može otpisati, te da ona više nije u mogućnosti da realizuje ozbiljne učinke. Dakle, ako

uzmemo u obzir tu vrstu skepse prema kulturnim kapacitetima vojvođanskih Mađara, onda je njegovo održavanje i produkovanje učinaka za visoku ocenu.

Kada se govori o manjinskom kulturnom identitetu postavlja se pitanje razlike između većinskog i manjinskog kulturnog identiteta? U jednom, previše pojednostavljenom vidu, obično se misli da je manjinska kultura jedna mala kultura, odnosno da je to "većinska kultura" samo u manjem obliku, normalna kultura ekstrapolirana u malom. To, međutim, nije tačno, kulture ne zavise samo od kvantitativnih dimenzija. Razlike između većinskih i manjinskih kulturnih identiteta se moraju tražiti negde drugde i tu, sada, već stvarno dolazim do određenih slabosti. Manjinski kulturni identiteti ispoljavaju određene slabosti u pogledu svog samodefinisanja zato što unutar manjinskih zajednica određeni oblici znanja - ne smemo zaboraviti da je svaki oblik znanja socijalno određen - uopšte ne postoje ili postoje u veoma slaboj meri. Verujem da se time može objasniti ono što percipiraju gotovo svi istraživači manjinskih kultura, a to je izvesna vrsta inferiornosti u pogledu javne tematizacije svog sopstvenog kulturnog identiteta.

Nalazim za shodno da sada izgovorim i nekoliko tvrdnji koje su istorijskog karaktera. Naime, u procesu nastajanja kulturnog identiteta Mađara u Vojvodini, komparativno gledano, startni položaj Mađara ovde je bio slab, zbog, u najmanju ruku, dva razloga. Naime, čak i za vreme austrougarske monarhije u kojoj su, inače, postojali veoma duboki protomodernizacijski procesi, ovaj

geografski predeo je, zbog odeređenih istorijskih tendencija, jedva bio zahvaćen istim tendencijama. Ako se gleda komparativno, ako se imaju u vidu druge mađarske manjinske kulture u onim sredinama gde je već u to vreme postojala visoko razvijena kultura, onda je polazišna tačka Mađara u Vojvodini bila znatno slabija.

Dužan sam i da kažem šta podrazumevam pod pojmom kulture, i kulturnog identiteta. To je toliko široki pojam da se bez sužavanja, bez jasno odmerenog određenja, neće ništa razumeti. Koristiću pojam kulture u tri značenja. Prvo značenje je visoka kultura, drugo je popularna ili masovna kultura, dok ću u trećem slučaju pratiti kulturna ispoljavanja koja se striktno vezuju za etnokulturni identitet. Uzimajući u obzir malo pre pomenutu hendikepirajuću polazišnu tačku vojvođanskih Mađara, dolazimo odmah do, barem skice, problematike socijalnog identiteta. Šta je to što predstavlja problem u dotičnoj kulturi i što kao crvena nit provejava počev od dvadesetih godina pa na ovamo? To je, zapravo, nepostojanje građanske srednje klase koja, s jedne strane, percipira visoke kulturne učinke a, s druge strane, posreduje te visoke učinke širokom auditorijumu, svetu svakodnevice. Znači, nepostojanje građanske srednje klase i dan danas određuje kulturni milje vojvođanskih Mađara. Ovaj manjak u pogledu socijalnog sveta vojvođanskih Mađara treba imati svakako u vidu. Kada je reč o visokoj kulturi vredi zabeležiti da je ona dobrim delom dobila forme u književnosti i to je, opet, jedna vrsta momenta koji će se i dan danas naći u kulturnoj samorefleksiji vojvođanskih Mađara. To nikako ne znači da ograničavam kulturni

identitet na književnost, ali je neumitna činjenica da su vodeći oblici samorefleksije vojvođanskih Mađara u visokoj kulturi locirani u polju književnosti. Oblici znanja su, pa čak i oblici ispoljavanja kulturnog identiteta, socijalno posredovani, pa zato nije slučajno što jedna manjina, ukoliko želi da tematizuje svoj položaj, ukoliko želi da sebe definiše, poseže za literaturom, a ne, recimo za društvenim naukama. Jer, intelektualni rizici, oblici verifikacije rezultata, oblici uobličavanja percepcije u svetu, oblici prezentacije su sasvim drugačiji u književnosti no u društvenim naukama koje rade sa određenim pojmovnim shemama, to je barem, jedna od razloga koji se mora ovde prepoznati.

Između dva svetska rata, *de facto* ne postoji institucionalizovana visoka kultura. Ona nastaje tek posle Drugog svetskog rata uz ideološko upravljanje, naravno, kulturne i ideološke politike Komunističke partije Jugoslavije. Dakle, ono što danas nazivamo institucionalnim poretkom visoke kulture, to je nastalo u okvirima Jugoslavije posle Drugog svetskog rata, naravno uz određenu cenu. Fakat je da su skoro svi intelektualci članovi prve generacije, što veoma plastično govori o nepostojanju tradicije na koju se može oslanjati. Apsolutno je irelevantno, dakle, pričati o tome da u vojvođanskoj mađarskoj kulturi postoji odeređena vrsta konzervatizma, okrenutost ka tradiciji, pošto je ta tradicija, to nasleđe suviše tanko da bi se na njega moglo oslanjati. Rekoh da je posle Drugog svetskog rata visoka kultura, uz kontrolu tada vladajuće partije, počela da

cveta i, naravno, odmah ću zabeležiti činjenicu da vojvođanski Mađari počinju da proizvode određene učinke koji se i dan danas beleže i registruju i u srpskoj, ako hoćete, jugoslovenskoj kulturnoj istoriji. Primera radi, avangardne pokušaje u likovnim umetnostima i u Subotici, i u Novom Sadu, bilo koja istoriografija jugoslovenskog ranga ne može da zaobiđe. Književnost džins-proze, utopijske intencije u šezdesetim godinama, po svemu tome vojvodanski mađarski učinci su paralelni sa modernizacijskim tendencijama u tadašnjoj Jugoslaviji. Prema tome, na polju visoke kulture učinci vojvođanskih Mađara nisu mali. Vojvođanski Mađari koriste situaciju u staroj Jugoslaviji, uživaju, ako tako mogu reći, u određenim kulturnim resursima i žele da se upisuju na svoj poseban način u tadašnju jugoslovensku kulturu i da je recipiraju na odgovarajući način.

Želim još nešto da istaknem da bih ocrtao moje namere. Činjenica da su vojvođanski Mađari koristili protivrečnu i ambivalentnu situacija u Jugoslaviji je podrazumevala i još uvek podrazumeva mnoštvo različitih rasprava u pogledu kulturnih identiteta. Kada govorimo o kulturnom identitetu, onda zapravo moramo reći da je kulturni identitet predmet različitih interpretacija, tako da i ovo što ja sada i ovde govorim nije nepristrasno. Ne želim da se prikrivam iza vela nepristrasnosti. Recimo, insajder sam u visokoj kulturi i kada nešto kritikujem, tematizujem, tumačim onda je sasvim sigurno da to radim iz te perspektive. Osim togai, bez obzira na to koji identitet se tematizuje, srpski ili bilo koji drugi, ne postoji nikad apsolutni konsenzus u pogledu identiteta. On je sporna stvar. E sada neke dileme u pogledu kulturnog

identiteta vojvođanskih Mađara su veoma slične dilemama u srpskoj kulturi. Otvorenost ili zatvorenost? Koji stepen otvorenosti? Reklo bi se da je to jedna vrsta standardnog duala, koji se uvek može naći u poluperiferijskim kulturama, kao što mi jesmo, mislim ovde i na Mađare, i na Srbe. Koliko onog svetskog treba pustiti u naše kulturne odaje? Koliko onog stranog pustiti, a da to ne ugrožava naš identitet? To je uvek bila dilema i u srpskoj kulturi, pa mutatis mutandis to postoji i u manjinskoj kulturi, verovatno na dramatičniji način zato što su manjinske kulture obično nesigurnije u pogledu svog identiteta i teže iznalaze resurse za potvrđivanje svojih identiteta. Kao što u srpskoj kulturi postoji, primera radi, stvarnosna proza sa jakim nacionalnim nabojem, ako se usredsredimo na književost, isto tako i u vojvođanskoj mađarskoj književnosti postoji takva vrsta književnosti, literature sa nacionalnim dimenzijama, sa lokalnim bojama. Prema tome, dileme su veoma slične i možemo praviti mnoge paralele.

Otvorenost vojvođanske mađarske kulture u socijalističkoj Jugoslaviji je činjenica koju ne bismo trebali prenebregnuti, toga se ne treba stideti. Neki se ponašaju kao da je to najbolje što brže zaboraviti, kao da je to bilo samo ulepšavanje krvave stvarnosti i laž. Mađari u Vojvodini su tada mogli govoriti o takvim kulturnim temama koje su za Mađare u Mađarskoj predstavljale tabu. Recimo, kulturna avangarda koja je u toliko snažnoj meri uticala na razumevanje umetnosti u dvadesetom veku, je kao tema bila apsolutno tabuizirana u

Mađarskoj. Mađarski listovi, časopisi u Vojvodini su različitim mađarskim autorima pružali priliku da pišu i prezentuju svoje rukopise, što je jedna vrsta izborne slobode u toj staroj Jugoslaviji, koju ja ne bih potcenjivao. U zagradi dodajem, da ima onih koji misle da je ta sloboda, umetnička i druga, u toj staroj Jugoslaviji bila simulativna. Kao što ima takvih da je ta sloboda bila plaćena sa visokom cenom. No, ja ne mislim da se to može tako pojednostavljeno tumačiti. Znam da je to jedna preteška tema, tako da sada iznosim samo usputno i arbitrarno mišljenje: ako se neka vrsta slobode praktikuje, tada to nikad nije samo privid. Bolje reći, to je privid koji stvara realne efekte. Kada vlast nešto dopušta, kao što je tadašnja svemoguća partija dopuštala, tada se uvek mora računati sa tim da dopuštena sloboda ima svoju težinu, svoju unutrašnju logiku. Osim toga, ako postoje određeni oblici, modusi slobode, tada oni ne mogu ispariti preko noći. Čak i ako ste suočeni sa različitim traumama, socijalnim i etničkim, oblici slobode na određeni načine uvek postoje, te imaju izvesnu vrstu kontinuiteta. Kažem, znam da ovde strahovito redukujem, ali bitno je da po meni govoriti o tim vremenima isključivo jezikom gubitka je greška.

Sada bih želeo da kažem nešto o popularnoj kulturi. Ne bih nikako želeo da ispustim iz vida popularnu kulturu, zato što se današnja kultura ne može razumeti bez ekspanzije popularne kulture. No popularna kultura u većoj meri zavisi od broja recipijenata, nego visoka kultura. U visokoj kulturi često se suočavamo sa situacijom da su proizvođači istovremeno i potrošači. Popularna ili masovna kultura, međutim, zavisi od

tržišta. U socijalističkoj Jugoslaviji su postojali određeni oblici masovne ili popularne kulture. Radio Novi Sad je, recimo, stvarao određene pevače. Međutim, tu postoji određeni limit, a to je upravo pomenuti broj. Osim toga, ono što je još bilo karakteristično za socijalističku masovnu kulturu je činjenica da je estradna popularna kultura u velikoj meri importovana iz Mađarske, doduše ne u tolikoj meri kao danas. Recimo, estradni umetnici iz Mađarske su u šezdesetim i sedamdesetim godinama rado dolazili u Jugoslaviju, zato što su Jugoslaviju percipirali kao Zapad. Dobro su pazarili ovde i zadovoljni odlazili kući. Tek sam nedavno i sasvim slučajno čitao određene materijale Centralnog Komiteta Komunističke Partije Mađarske koja je, u jednom trenutku, intervenisala da estradni umetnici iz Mađarske ne dolaze u Vojvodinu, zato što im se ovde previše sviđa zapadno svetlucanje. Veoma često se notiraju pozitivni učinci na polju popularne kulture, odnosno, uspesi Mađara odavde u popularnoj kulturi. Uspesi se, međutim, ređaju uglavnom u Mađarskoj, ali, naravno, zbog ograničavajućeg limita, odnosno broja mogućih recipijenata, ovde u Vojvodini Mađari ne mogu sebi da stvore tržište relevantnog obima. Vredelo bi ovde popularnu kulturu analizirati i u drugim vidovima, ukazujem zbog kratkoće vremena samo na jedan momenat. Digitalizacija, ulazak telekomunikacijskih tehnologija u popularnu kulturu naime, deluje i kao identitetski obrazac, ne treba zaboraviti da iste tehnologije posreduju jezik, načine ponašanja.

Obećao sam da ću nešto reći i o ovom trećem momentu, o kulturnom ispoljavanju u pogledu etnokulturnog identiteta. Moraću, opet, da suzim problematiku. Za vojvođansku mađarsku kulturu narodna muzika je od konstitutivnog značaja zato što je jedan dosta efektivan oblik samodefinisanja, atraktivan oblik zajedništva i potvrđivanja etnokulturnog identiteta. U Mađarskoj je osamdesetih godina započeo pokret koji je težio da potvrdi vrednosne obrasce nacionalne muzike, istovremeno sa kritikom različitih varijanti imitacije folklorne muzike i sladunjavog folklora. Veoma često se vidi da mladi Mađari u Vojvodini upražnjavaju aktivnosti, poput plesa, na primer, u pogledu afirmacije etnokulturnog identiteta. Ne govorim slučajno o ovome, jer hoću da izvučem nešto što mi se čini bitnim. Naime, etnokulturni identitet možete zamisliti i otvoreno, i zatvoreno. Dozvolite da kažem jedan primer. U mađarskoj kulturi postoji jedna svetla tačka koja objašnjava eventualni pozitivni značaj nacionalne muzike, a to je Bela Bartok, on je, kao što znate, jedna od najznačajnijih reprezenata ozbiljne muzike u dvadesetom veku. Bela Bartok je, istovremeno, sakupljao i rumunsku i srpsku narodnu muziku, a koje je ugrađivao u svoju produkciju i na polju visoke kulture. Želim da kažem da etnomuzika ne mora obavezno da znači obavezno samozatvaranje, naprotiv.

Najzad, ne treba zaboraviti da pripadnici većine veoma često percipiraju manjine kao subjekte arhaičnog folklora. Mnogo puta sam to kritikovao. Kao da su manjine neka vrsta egzotike, kao da manjine samo plešu, kao da u određenim trenucima samo dobroćudno pevaju

neke nerazumne pesme, ali eto, neka plešu, jer je to simpatično. No, i pripadnici manjine su, barem delom, krivi za takvu vrstu samoprezentacije. Ali, ako se hoće o Mađarima ili o bilo kom manjinskom kulturnom identitetu stvoriti jedna iole ozbiljna slika, onda se moraju napustiti ovakve percepcije..

I prelazim na poslednji akord. O vojvođanskom mađarskom kulturnom identitetu treba razmišljati u trouglu: Srbija, Mađarska i, naravno, Mađari u Vojvodini. Tu, u ovom trouglu se obrazuje identitet za koji sam rekao da postoji samo i isključivo u odnosima, odnosno, da identitet egzistira kao relativan. Vojvođanski Mađari su tokom svoje istorije imali različite ritmove približavanja i udaljavanja, i od Mađarske, i od Srbije. Možda je sada pravi trenutak da se o tome ozbiljno govori, bez ikakvog zaklanjanja iza različitih fantaziranja. Njih ima svugde. Nije sporno i to, verovatno, ni jedan ozbiljan analitičar ne dovodi u pitanje, da su u pogledu jezika, u pogledu različitih kulturnih ispoljavanja, vojvođanski Mađari deo mađarske nacije. To je neosporno, ali analiza se ovde ne završava, nego tek počinje. Jer, uprkos tome što postoje jake kulturne konvergencije između zemlje matice i vojvođanskih Mađara, postoje i jake društvene

divergencije, jer je u ovih 80 godina istorije bilo različitih iskustava u okviru iste jezičke zajednice. Koje metafore nam tu sada stoje na raspolaganju koje bi trebale osmišljavati poziciju manjine u pomenutom trouglu? Prva je metafora mosta. Mogu reći da je to plemenito, ali istovremeno i naivno, naime, isticati da su manjine mostovi. Tačno je, manjine doista predstavljaju izvesnu vrstu posredujućih momenata između različitih većinskih kultura. Ali, u određenom vidu ova vrsta metafore može da bude čak i štetna. Zašto? Zato što se po mostu i gazi, most se prelazi, te su bitne samo polja koja su povezana mostovima. Prema tome, ako hoćete da razumete jednu kulturu u njenoj celovitosti i da joj date konstitutivnu ulogu, onda će metafora mosta biti prekratka. Koja nam druga metafora stoji na raspolaganju? To je metafora dvostruke pripadnosti - geografske i kulturne. Ona nam, isto tako, stoji na raspolaganju i, verovatno, najviše obećava, ali je suviše malo razrađena da bi se o njoj moglo opširnije govoriti.

Na samom kraju dakle, samo jedna rečenica - kulturni identitet je, kao što možete videti, stecište mnogobrojnih tendencija i ja sam samo neke od tih tendencija dotaknuo i ne zanosim se time da sam ih sve iscrpeo.

**Zoltan ŠIFLIŠ, Nacionalni savet Mađara:
NEKI OSNOVNI PRICIPI KULTURNE POLITIKE
NACIONALNOG SAVETA MAĐARA U SRBIJI**

Poštovani skupe,
kulturalna politika Nacionalnog saveta Mađara u Srbiji, odnosno u Vojvodini, proizilazi, u osnovi, iz novog političkog ambijenta i drugačije konstelacije socijalnih i političkih snaga. Mađarska zajednica, kao, uostalom, i sve druge nacionalne zajednice, živi u posve izmenjenim društvenim

uslovima, u uslovima koji su podstakli našu političku i kulturnu elitu na drugačije komponovanje, odnosno na redefinisavanje do tada postojećeg kulturnog obrazca, a u cilju efikasnog negovanja i očuvanja nacionalnog identiteta i kulturne posebnosti.

Svi smo mi, kako unutar Nacionalnog saveta, tako i mnogi intelektualci u njegovom okruženju, bili svesni težnji državne politike za centralizacijom vlasti, težnji koja je generirala etnonacionalno nepoverenje što je kulturne ustanove, a pogotovo one manjinske, suočilo sa radikalnim smanjenjem budžetskih sredstava. Zbog tih razloga Nacionalni savet, u svakodnevnom zbrinjavanju kulturnog života zajednice, potencira negovanje nacionalnog identiteta, kako bi sačuvao i staru mrežu kulturnih institucija, i identitet same zajednice. Pre pola decenije mi smo, ne želeći da budemo determinisani tada postojećom društveno – političkom situacijom, u definisanje kulturne politike krenuli sa namerom da prekoračimo granice postojećeg i zakoračimo u prostore mogućeg i poželjnog.

Naše je osnovno načelo, ili bolje rečeno opredeljenje, i tada, i danas, ostalo nepromenjeno - optimalizacija institucionalnih, finansijskih i kadrovskih uslova za što sadržajniji kulturni život unutar nacionalne zajednice, i to u svim sredinama u kojima žive Mađari. Želeli smo tada, a želimo i sada, da kulturna politika Nacionalnog saveta bude generator održivog, bogatog, raznovrsnog i kvalitetnog kulturnog života zajednice. U kreiranju kulturne politike pošli smo od činjenice da približno jedna polovina vođanskih Mađara živi u sredinama u kojima Mađari čine većinu stanovništva, a da druga polovina predstavlja manjinu u onim sredinama u kojima živi. Ova činjenica je nalagala da kulturnoj politici prilazimo na vrlo delikatan način. Drugačije rečeno, naš strateški cilj je da stvorimo podsticajne uslove za negovanje i očuvanje našeg kulturnog identiteta, i to za sve kulturne subjekte, kako za one koji deluju u gradskim i građanskim, tako i za one koji deluju u seoskim i ruralnim sredinama. Kada govorimo o potrebi da se stvore podsticajni uslovi za rad, mi, svakako, imamo u vidu i izvesne razlike koje postoje između malo pre pomenutih sredina. Za seosku kulturnu sredinu pretežno je karakteristično negovanje i čuvanje najrasprostranijih etno žanrova, kao što su klasična amaterska umetnička društva, dok je za gradsku, odnosno građansku sredinu karakteristično, pored ovih klasičnih etno-amaterskih društva, postojanje poluprofesionalnih ili potpuno profesionalizovanih kulturnih institucija koje se bave različitim žanrovima visoke kulture.

Sledeći vrlo bitan elemenat kulturne politike Mađarskog nacionalnog saveta je afirmacija, odnosno upoznavanje sa kulturnim dostignućima i vrednostima, kako književnih i pozorišnih, tako i likovnih, muzičkih, filmskih, folklornih i drugih, koje su producirane unutar naše zajednice u Vojvodini. Veoma nam je stalo da se upoznamo i sa kulturnom produkcijom izvan našeg etničkog i jezičkog okvira, što se prevenstveno odnosi na dostignuća unutar srpske kulture. Naravno, veoma smo zainteresovani i za zbivanja i rezultate kulturne scene u Mađarskoj.

Primenjujući pomenute kulturno - političke principe, Nacionalni savet se zalaže za očuvanje i jačanje izvorne, tradicionalne etno-folklorne kulture, kao osnovnog izvora i oblika negovanja nacionalnog identiteta i kulturne posebnosti. No, Savet, istovremeno, stimuliše i finansijski potpomaže i

kulturne ustanove i projekte koji nastaju u žanrovima takozvane visoke kulture, koji reprezentuju savremene trendove i kreativno nadilaze oblast etnonacionalne kulture. Na ovom polju postoji niz kulturnih institucija i protagonista, koji su svojim ostvarenjima dosegli visoki evropski nivo.

Zadatak sadašnje, ali i svake buduće kulturne politike je da efikasno i radi na stvaranju stimulativnog društvenog i političkog ambijenta, kako unutar, tako i izvan okvira manjinske zajednice. U tom cilju mi nastojimo da programski, kadrovski i finansijski očuvamo i, već prema iskazanim potrebama, modernizujemo postojeće nacionalne kulturne ustanove i, u skladu sa rečenim, da osnujemo nove (kao, na primer, Zavod za kulturu vođanskih Mađara u Senti).

Važan deo programa Nacionalnog saveta je i formiranje mreže takozvanih Mađarskih kuća ili, drugačije rečeno, formiranje regionalnih kulturnih centara. Zadatak ovih centara je da, tamo gde su osnovani, predstavljaju pored tradicionalnih lokalnih amaterskih programskih sadržaja, i one kulturne sadržaje koje nastaju u, recimo, profesionalnim kulturnim centrima i kreativnim radionicama, itd.

Svojom kulturnom politikom Mađarski nacionalni savet se zalaže za otvorenost, saradnju i povezivanje sa stručnim i kulturnim institucijama nacionalne većine u društvu, za saradnju na ravnopravnim i partnerskim osnovama, a sve u cilju očuvanja i razvoja multikulturalnosti i nacionalnih identiteta manjina.

Dozvolite mi da na kraju samo konstatujem kako sprovođenje ovakve kulturne politike zahteva upornost, stručnost, razrađene mehanizme, odgovarajuća budžetska i donatorska finansijska sredstva, te evropsku političku klimu.

Janoš BANJAI, profesor univerziteta: PROŽIMANJE I KULTURNA RAZMENA SRBA I MAĐARA

Komunikacija između srpske i mađarske, odnosno mađarske i srpske kulture traje vekovima o čemu postoje mnogi dokumenti počevši od pojavljivanja legende o mađarskom svecu, o svetom Ladislavu (Szent László legenda) u tekstu koji je po svemu sudeći sačinio, mada o autorstvu teksta postoje različita mišljenja, Pahomije koji je preko Mađarske stigao u Rusiju, gde je sačinio i svoju istoriju sveta.⁵ Bez obzira na rasprave o autorstvu ovog teksta, čitajući ga, mora se zapaziti da je

⁵ Bori Imre: *Tanulmányok a magyar-délszláv irodalmi kapcsolatokról*. Forum Könyvkiadó, Novi Sad, 1987. 10. str.

autor bio dobro upućen kako u mađarsku i srpsku tradiciju, najverovatnije je znao i latinski i mađarski i srpski, pošto se u tekstu legende sažima jedna biografija svetog Save i jedno predanje o svetom Ladislavu.⁶ Uz to legenda se može smatrati, kako tvrdi Imre Bori, suverenim autorskim delom, koji prevazilazi nivo pismenosti u petnaestome veku, a njenog pisca moramo smatrati talentovanim, jer je uspeo da spoji dva kruga legendi i dve različite religiozne tradicije. Kažem, počevši od ove legende, koja je uz to pisana na ruskom jeziku, iz veka u vek se mogu pratiti nekad

⁶ Bori Imre: 14. str.

bliži a nekad dalji susreti dveju kultura, mađarske i srpske.

Ti susreti se ne svode samo na puko preuzimanje nekih elemenata od drugog, već govore od samog početka o bliskosti kako crkvene tako i svetovne kulture i tradicije Srba i Mađara bez obzira na to što im jezici spadaju u različite jezičke grupe. Mada bi se kao dokaz bliskosti mogli navesti i primeri i iz leksike kako jednog tako i drugog jezika, primeri o velikom broju preuzetih reči, takozvanih tuđica. Reči se preuzimaju i prilagođuju sopstvenim fonetskim i drugim pravilima svoga jezika i pri tome se često i zaboravlja odakle pojedine reči potiču. U srpskoj narodnoj epskoj poeziji se redom pojavljuju mađarske istorijske ličnosti, ali i ličnosti iz mađarskih predanja i legendi. Srpski pevači u šestnaestom veku pevaju po mađarskim dvorovima i postoje mnoge sličnosti između dela mađarskih i srpskih pevača o čemu detaljno govori studija Stojana Vujičića.⁷

Bliska istorijska sudbina povezuju ova dva naroda pa se njihova istorijska i kulturna komunikacija ne može smatrati slučajnom, već se mora posmatrati redovnom i neprekidnom. Naravno postoje tu i oskudne godine i decenije, ali isto tako postoje i izuzetno plodni i bogati periodi uzajamnosti ovih dveju kultura. Da spomenem samo da je mađarski renesansni pesnik Balint Balaši (Balassi Bálint) pisao svoje pesme

⁷ Stojan Vujičić: *A délszláv és a magyar énekköltés a 16. században*. U knjizi *Szomszédtság és közösség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 71-94. str.

između ostalog i po melodijskom sklopu južnoslovenskih pesama.

Jedan od izuzetno bogatih perioda komunikacije dveju kultura su godine i decenije na prelazu iz 18. u 19. vek, kada se mogu opaziti ne samo primeri međusobnog uticaja i prožimanja, već se mogu zapaziti i određeni oblici paralelizama u osnivanju kulturnih institucija. Tada deo srpskog naroda živi u zajedničkoj državi sa mađaskim narodom, naravno po okriljem Beča i Habšburgovaca, pa su njihovi susreti svakodnevn i redovni. Prema tome nikako se ne može smatrati slučajnim što se naučna društva, zatim kulturne institucije osnivaju skoro istovremeno i po pravilu na istom mestu. Samo je jedna godina između osnivanja mađarskog naučnog društva i Matice srpske, i nije slučajno što plakat za mađarsku pozorišnu predstavu istovremeno najavljuje i održavanje predstave putujućeg pozorišta Joakima Vujića u Budimu. U to doba živi dvojezični pisac Mihajlo Vitković – Vitkovics Mihály koji će veoma uspešno posrbiti roman Jožefa Karmana (Kármán József), a tu je već i Jožef Sekač (Székács József) koji će prevesti i objaviti izbor srpskih narodnih pesama iz pesmarica Vuka Stefanovića Karadžića i to nekoliko godina pre objavljivanja prve knjige mađarskih narodnih pesama. Vredi spomenuti da se Ferenc Kazinci (Kazinczy Ferenc) dopisuje sa Lukijanom Mušickim i da će i sam prevoditi srpsku junačku pesmu. Kao što će i pesnik Ferenc Kelcei, (Kölcsey Ferenc) autor mađarske himne, prevesti i tri srpske narodne pesme čije originale nauka još nije pronašla. Uz to još ni do dan danas nisu osvetljene mađarske veze Vuka

Stefanovića Karadžića⁸, mada bi se uz rekonstrukciju dana Vukovih lečenja u Pešti, mogli pronaći elementi bliskosti između reformi mađarskog i srpskog jezika koje se odvijaju skoro u isto vreme mada sa različitih polaznih tačaka. Vredelo bi pogledati i zaboravljene mađarske dramske tekstove sa srpskom tematikom. Jovan Skerlić je 1906. zabeležio sledeće: „1836, osniva se mađarsko narodno pozorište; srpski listovi pružaju prst na Mađare, i traže da se, po ugledu na njih, osnuje “srbski teatar” u Novom Sadu. Mađarski pokret bio je živ primer, najbolja škola i najjači podstrek za buđenje nacionalne svesti i kod Srba.”⁹ Tu je zatim Jakov Ignjatović, srpski romansijer, čiji romani imaju niz dodirnih tačaka sa mađarskim, kao i sa drugim romanima toga doba. Tu se stiže do 1848. godine kada su se srpski i mađarski interesi oštro sukobljavali, do te mere da se ni do danas nisu u potpunosti rasvetljeni svi elementi tadašnjih dešavanja. Međutim u drugoj polovini devetnaestog veka ponovo dolazi da bogatog perioda mađarsko-srpskih kulturnih i književnih veza. Novi Sad će tada, sa preseljenjem Matice srpske iz Pešte, postati centar kulture Srba koji žive u Ugarskoj. Iz tog perioda treba samo spomenuti prevodilački rad znamenitog pesnika Jovana Jovanovića Zmaja koji će prevoditi Petefijeve (Petőfi Sándor) pesme, epske pesme Janoša Aranja (Arany János), kao i niza drugih mađarskih pesnika iz toga perioda, zatim i dramsku pesmu Imre Madača (Madách Imre) *Čovekova*

⁸ Bori Imre: 8. str.

⁹ Jovan Skerlić: *Omladina i njena književnost (1848-1871)*. Prosveta, Beograd, 1966. 313. str.

tragedija. Ovo posledne već pri kraju veka u znak zahvalnosti što su ga eminentni mađarski pisci i pesnici pozdravili povodom njegovog književnog jubileja i što su ga izabrali za člana Društva Kišfaludi (Kisfaludy Társaság) koje je tada slovalo za značajnu asosijaciju mađarskih književnika. Posle Zmajevog prevoda *Čovekove tragedije* raspoložemo sa niz drugih prevoda¹⁰, što objavljenih, što rukopisnih, a najnoviji je prevod Save Babića, koji je zanimljiv i stoga što s jedne strane Madačeve stihove prevodi u prozi, a sa druge strane što koristi one delove Zmajevog prevoda koji su, po njemu, izuzetno uspešni. Znači Sava Babić sa svojim novim prevodom ovog kulturnog dela mađarske književnosti odaje poštu i onom pesniku/prevodiocu, koji je tako puno učinio za upoznavanje srpskih čitalaca sa mađarskom literaturom. Uz to vredelo bi pogledati Zmajevu poeziju iz komparativnog aspekta tragajući za elementima prisustva pesničkih motiva, identičnih ili sličnih, u pesmama tadašnjih mađarskih autora. Mađarski romanopisac u devetnaestom veku Mor Jokai (Jókai Mór) je isto prisutan u mnogim izdanjima i listovima toga perioda. O tom periodu mađarsko-srpskih kulturnih i književnih veza već citirani Jovan Skerlić govori ovako: “U proučavanju srpske književnosti uopšte, a naročito srpske književnosti od 1825. do 1870, gotovo je sasvim zanemarivan jedan znatan uticaj, a to je uticaj mađarskog nacionalnog pokreta, mađarskog narodnog života i književnosti. Taj je uticaj bio ograničen samo na Srbe u Ugarskoj, ali kako su oni tada bili

¹⁰ O tome videti studiju Ištvana Selija *A tragédia délszláv képe* u knjizi: *Utak egymás felé*. Forum Könyvkiadó, 1969. 49-162. str.

misaono jezgro celoga srpskog naroda, kako je njihova oblasna književnost u isti mah bila i cela srpska književnost, to je taj uticaj opšti na srpsku književnost.”¹¹ Na značaj Skerličevih reči za komparativnu književnost, citirajući ih poduže, pažnju skreće i Zoran Konstantinović.¹²

Treba sad odmah ukazati na to kako su prevodi od izuzetnog značaja za komunikaciju između kultura, bez njih se zapravo i ne može govoriti o međusobnom prožimanju kultura, međutim znanje o prevodima i nije dovoljno iz aspekta međusobnog uticaja i prožimanja kultura, jer se ti uticaju i susreti odvijaju pored i mimo postojanja prevoda, a slični ili isti motivi književnog diskursa u nacionalnim književnostima se pojavljuju i bez direktnih kontakata između pisaca različitih književnosti. Naravno veliki broj prevoda u jednom periodu znak je da se mora tragati i za ovakvim indirektnim, čak bi se moglo reći spontanim susretima kultura i književnosti. Primeri za takva izučavanja i analize nalaze se kod Skerlića, Konstantinovića, ali isto tako i kod niza mađarskih istoričara književnosti i komparatista, kao što su, da ne idemo dalje, Ištvan Seli i Imre Bori.

Spominjem to zbog toga što, koliko ja znam, do danas nisu u potpunosti rasvetljeni dodiri i susreti mađarskog i srpskog modernizma. Kraj devetnaestog i prve decenije dvadesetog veka sadrže i nude niz tema za izučavanje o sličnostima i razlikama recimo časopisne

¹¹ Jovan Skerlić: o.c. 311. str.

¹² Zoran Konstantinović: *Komparativno viđenje srpske književnosti*. Svetovi, Novi Sad, 1993. 21. str.

kulture toga doba. Časopisi su ti koji sa svojom uređivačkom koncepcijom pružaju priliku i šansu za traganje za modernim izrazom u književnosti. To se lako može uočiti paralelnim listanjem časopisa *Srpski književni glasnik* i mađarskog časopisa *Nyugat*, jer su oba časopisa okrenuta istim izvorima modernog književnog izraza, mada verovatno i ne znaju jedan za drugog.¹³ Mađarski pesnik Endre Adi (Ady Endre) će od prve decenije dvadesetog veka pa sve i u drugoj polovini veka biti prisutan u srpskoj književnoj javnosti, pre svega zahvaljujući prevodima i tekstovima o njegovoj poeziji. Todor Manojlović je jedan od bliskih poznavalaca Adijeve poezije, i to ne samo zbog toga što ga je i lično poznao sedeći često za Adijevim kafanskim stolom, što ga je prevodio kako na nemački tako i na srpski, i to – što pomalo začuđuje – u proznom obliku. Zatim dolazi niz drugih prevodilaca, Jovana Popović, Mladen Leskovic, Žarko Plamenac, pod kojim imenom se krije isme istoričava Arpada Lebla (Löbl Árpád), Ivan Ivanjij i drugih, sve do prevoda Danila Kiša, koji je imao poseban odnos prema Adiju, jer ga je – kako je to ne jednom ispričao – Adi spasao da bude osrednji pesnik, jer je kao gimnazijalac, kao i drugi mladići toga životnoga doba, pisao poeziju, ali čitajući Adija neprekidno je nailazio u njegovoj poeziji na svoja sopstvena osećanja te nije imao potrebu da ih i sam izrazi. “Zbog njega – zbog Adija – sam, ili zahvaljujući njemu, s mnogobrojnim prevodima njegovog dela, istrošio pesnički i lirski naboj mojih dvadeset godina, i odustao, posle nekoliko pokušaja i s puno žaljenja, od toga da pišem poeziju,

¹³ O tome videti monografiju Marije Cindori Šinković: *Adi u srpskoj književnosti, 1906-2006*. Forum, Institut za književnost i umetnost, Novi Sad – Beograd, 2007.

definitivno se okrenuvči prozi” – rekao rekao je Danilo Kiš u jednom razgovoru¹⁴.

Ali treba se vratiti još u prve decenije dvadesetog veka. Vredi spomenuti zapažanje Marije Cindori Šinković, slično je zapazio i Imre Bori, da se u rodoljubivoj poeziji Veljka Petrovića mogu otkriti tragovi uticaja i prisustva Adijeve poezije, što svakako baca drugu svetlost na rodoljubivo pesništvo Veljka Petrovića otvarajući ga prema modernim pesničkim izrazima. Veljko Petrović je preveo na srpski samo jednu Adijevu pesmu, koja i nije Adijeva, već je Adijev prevod jedne Verlenove pesme¹⁵. Ali ga je očigledno dobro poznavao, kao što je dobro poznavao i ostale pisce i pesnike mađarskog modernizma.

Treba spomenuti i tesne veze iz dvadesetih i tridesetih godina prošloga veka kada se susreću ideje i autori mađarske i srpske avangardne književnosti o čemu iscrpno piše Imre Bori u svojoj studiji *A magyar, a szerb és a horvát avantgarde* (Mađarske, srpska i hrvatska avangarda)¹⁶, jer se onda odvija vrlo tesna saradnja u vidu međusobnog upoznavanja, zajedničkih akcija, kao i zajedničkog ugledanja na književne pokrete u Evropi između srpskih i mađarskih pisaca i drugih umetnika. Snažan je nadrealistički pokret u Beogradu, isto tako je vrlo prisutan ekspresionizam u

¹⁴ Danilo Kiš: *Gorki talog iskustva*. BIGZ, Srpska književna zadruga, Narodna knjiga, 1990. 204. str.

¹⁵ O tome videti u citiranoj monografiji Marije Cindori Šinkovč, kao i kod Imre Borija u studiji *Ady Endre a szerbhorvát irodalomban*. Bori Imre: o.c. 113-128. str.

¹⁶ Bori Imre: o.c. 155-200. str.

hrvatskoj književnosti, a u mađarskoj književnosti uz ekspresionizam i nadrealizam, uz futurizam i dadaistički pokret nastaje Kašakov (Kassák Lajos) aktivizam, što se na sve tri strane odvija u kratkovekim, ali veoma značajnim časopisima od kojih neki, kao što je časopis *Út* (Put) izlazi u Vojvodini. Isto zavređuju pažnju avangardni književni matinei u Novom Sadu i u Subotici. Vredi navesti i primer Sentelekijeve (Szenteleky Kornél) antologije modernog srpskog pesništva *Bazsalikom* (Božur) koja 1928. godine daje uvida u moderno srpsko pesništvo i dokazuje da je krug pisaca oko Sentelekija bio dobro upućen u pravce i stremljenja tadašnje srpske književnosti. Tu dolazimo do jednog zanimljivog zapažanja. Kao što je Vojvodina u drugoj polovini devetnaestog veka bila prostor na kojoj se odvijala saradnja mađarske i srpske književnosti i kulture, tako će to biti delom i na početku dvadesetog veka. Izgleda da je Vojvodina sa svojom višejezičnom i višekonfesionalnom stvarnošću bila prostor koji je davao neposredni podsticaj mađarskoj i srpskoj kulturnoj i književnoj saradnji. Na njenim duhovnim prostranstvima će se susretati razni jezici, razne kulture i to – ne treba zaboraviti – stremljenja koja su uvek bila ne samo u međusobnom kontaktu, već i u kontaktu sa evropskim kulturnim i književnom pravcima. Vojvodina je bila tokom čitavog devetnaestog veka i u prvoj polovini dvadesetoga onaj kulturni prostor koji je sa svojom tradicijom omogućila susrete kultura, njihovo međusobno približavanje i prožimanje.

Tako stižemo do naših dana kada mađarske i jevrejske teme u delima Aleksandra Tišme i Danila

Kiša govore nam o tome kako je složen i mnogoznačan međusobni uticaj kultura i književnosti, jer se Tišmina i Kišova dela susreću sa delima Imre Kertesa (Kertész Imre) da spomenem samo ono najznačajnije. *Peščanik, Upotreba čoveka* ili *Knjiga o Blamu* i *Bezsudbinstvo* se nalaze ne samo po tematskoj sličnosti, već i po načinu govora dela, po načinu oformljenosti i poetskog izraza. Duž vekova stvorena je izuzetno bogata tradicija međusobnog prožimanja, uticaja i kontakata dveju kultura i književnosti i ona nam daje osnova za verovanje da državnim granicama kultura i književnost nisu razdvojena. Navodim samo primer savremenog romana *Ruski car* Dragana Velikića koji se delom odvija u Budimpešti i koji je stoga snažno vezan i za kulturni i književni milije mađarskoga grada, a tu su i dela mađarskih pisaca u Vojvodini, pre svega Lasla Vegela i Ota Tolnaja, koja su ne samo tematski, već i po svom poetskom govoru tesno vezana za savremenu srpsku kulturu i književnost. Verovatno ne treba posebno govoriti o tome do koje mere je mađarski pisac Bela Hamvaš (Hamvas Béla) prisutan u književnom životu kod Srba, zahvaljujući prevodima Save Babića. Sava Babić je sa svojim prevodima kako savremenih tako i starijih mađarskih pisaca učinio mnogo za upoznavanje srpske čitalačke publike sa mađarskom književnošću. Kao što je obrnuto činio danas već skoro zaboravljeni Zoltan Čuka (Csuka Zoltán). Ističem samo značaj objavljivanja knjige *Sinbad* Đule Krudija (Krúdy Gyula) u prevodu Save Babića što pruža uvid u pravce mađarskog proznog stvaralaštva posle prvog

svetskog rata i što tu prozu priključuje modernim narativnim pravcima dvadesetih i tridesetih godina prošloga veka. Treba spomenuti i prevod romana *Harmonija caelestis* Petera Esterhazija (Esterházy Péter) zajedno sa *Ispravljenim izdanjem* od istoga pisca. Prvi kroz porodičnu istoriju daje presek nekoliko vekova mađarske istorije, a drugi kroz dramatičnu spoznaju o prošlosti svoga oca daje uvida u život u Mađarskoj u pedesetim, šesdesetim i sedamdesetim godinama prošloga veka, a uz to predstavlja osobenost postmodernističkog pisanja, pisanja takozvane „tekst-literature” što karakteriše savremeno mađarsko prozno stvaralaštvo. Jedan detaljniji uvid u današnju mađarsku i srpsku kulturu, u savremene pravce i stremljenja u ovim literaturama, mogao bi dokazati kako i tu postoje, mada vrlo često ne direktne, već pre svega indirektne strane međusobne komunikacije. O tome verovatno najviše govore prevedena dela Đerđa Konrada (Konrád György) koja su u prevodu Arpada Vicka već godinama prisutna na književnoj sceni u Srbiji, ali je i sam Konrad, lično, vrlo često tu, što posredno govori o bliskosti savremenog trenutka u mađarskoj i srpskoj književnosti.

Kako se danas izučavaju ovde navedeni, ali i mnogi nenačeni primeri komunikacije i prožimanja mađarske i srpske kulture? Recimo Bartokovi (Bartók Béla) zapisi srpskih narodnih pesama iz 1912. godine, ili njegova zbirka srpske i bugarske narodne muzike iz 1935. godine, pa i njegovo, već u američkim danima, kasnije zanimanje za srpske narodne pesme i njihovo objavljivanje već posle Bartokove smrti u

Americi.¹⁷ Ili niz studija Karolja Junga (Jung Károly) o komparativnom aspektu srpskog i mađarskog folklora u kojima se dokazuje kako se susreti ovih dveju kultura odvijaju ne samo na nivou visoke već i narodne kulture. O tome posle niza drugih izdanja govore i Jungove studije objavljene u najnovijoj njegovoj knjizi¹⁸.

Treba međutim svakako spomenuti komparativnu naučnu konferenciju koja je u novembru 1970. godine održana u Novom Sadu gde je govoreno između ostalog o književnim kontaktima u doba renesanse i baroka, o dalmatinskim umetnicima na dvoju Matije Korvina, o odnosima mađarskog i južnoslovenskog baroka, o dobu prosvetiteljstva u mađarskoj i srpskoj kulturi, o najstarijoj mađarskoj gramatici za Srbe, o istoriji tumačenja mađarsko-južnoslovenskih veza, o časopisu *Croatia* Veljka Petrovića, o recepciji Ive Andrića u Mađarskoj, o poznavanju ivandanskih običaja Srba iz okoline Budimpešte, o jednom srpskom guslaru u Mađarskoj u čestnaestome veku, o recepciji Vuka St. Karadžića u Mađarskoj, o počecima prevodenja srpske narodne proze na mađarski, itd. Tom prilikom je Imre Bori, na temelju mnogih pozitivnih, kulturoloških i kontaktoloških istraživanja, izneo jednu zanimljivu

¹⁷ O tome videti studiju Lampert Vera: *Bartók Béla és a délszláv folklór*. (Bela Bartok i južnoslovenski folklor) u knjizi *Szomszédtság és közösség. Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok*. Sztoján D. Vujicsics urednik. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 497-516. str.

¹⁸ Jung Károly: *Sokarcú néphagyomány*. További magyar és egybevető magyar folklorisztikai tanulmányok. Forum Könyvkiadó, 2008.

pretpostavku za teorijsko utemeljenje daljih istraživanja na polju srpsko-mađarskih odnosno mađarsko-srpskih kulturnih i književnih veza. Po njemu nema komparativistički utemeljenih istraživanja bez slavističkih, niti bez hungaroloških istraživanja. Naime komparativističke studije se najčešće izvode ili iz slavističkog, ili iz hungarološkog aspekta, znači uvek iz perspektive nacionalne književnosti. Zbog toga iza studija uporednih istraživanja stoji koncepcija nacionalne književnosti. Tako će tematika mađarsko-srpskih ili srpsko-mađarskih kulturnih i književnih kontakata biti najčešće samo deo širih, pre svega evropskih komparativističkih analiza. Koncepcija Imre Bori se međutim zasniva na činjenici da su "nacionalne" granice na kojima insistira nacionalna istorija književnosti u slučaju južnoslovenskih, te i srpsko-mađarskih kulturnih i književnih veza, bile prohodne kroz vekova, "skoro hiljadu godina", kako kaže Imre Bori, te je moguće zamisliti jednu komparativnu istoriju književnosti u kojoj će biti izražena upravo zajednička osnova književnog i kulturnog razvoja kako jednog tako i drugog naroda, čija je istorijska sudbina i vremenski i prostorno neraskidivim nitima povezana.¹⁹ To se ne predlaže protivno nacionalnim istorijama književnosti, već se predlaže kao jedan vid istorijske i teorijske deskripcije neprekidne kulturne i književne razmene, ako hoćete stalne "trgovine kulturnim dobrima" između srpskog i mađarskog naroda, što s jedne strane dovodi u pitanje autohtonost

¹⁹ Bori Imre: *Irodalmak – kölcsönhatások*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1971. 149-155. str.

pojedinih književnih pojava, i u direktnoj je vezi sa širim komparatističkim kontekstom kakav je srednjeevropski, zatim evropski krug stalnih susreta i

neprestane komunikacije između soptvenog i tuđeg, između svoga i stranca iz kojih susreta prozilaze najvažniji momenti samospoznaje kulture is književnosti.

DISKUSIJA

Iren MOLNAR GABRIĆ, profesorka univerziteta: KULTURNI IDENTITET MAĐARSKJE ZAJEDNICE U VOJVODINI

Namera mi da iznesem sociološke teze o rezultatima dva empirijska istraživanja koji su sprovedena u Vojvodini. Radi se o anketiranju Mađara: (1) *međunarodni projekat Karpat Panel* (380 ispitanika - Budimpešta, 2007) i (2) *Media – 2007* (1417 ispitanika - Nacionalni Savet Mađara i Izvršno Veće Vojvodine). U istraživanju smo polazili od pretpostavke da je suština društvenog identiteta čoveka je oblik doživljavanja samog sebe (énkép), što pre svega određuju komunikacije i kolektivne interakcije u sredini gde živimo. Posebno nas je zanimalo struktura kolektivne (ne pojedinačne) identifikacije vojvođanskih Mađara – da li se oni identifikuju pre svega kao nacionalna manjina, kao pripadnici određene države/regiona, ili kao stanovništvo sa određenim karakteristikama.

Osnovni rezultati anketiranja su pokazali da je kod vojvođanskih Mađara **istovremeno prisutni nacionalni i regionalni identitet**. Nacionalni identitet kod Mađara određuje pre svega njihov jezik, a ne državljanstvo. A faktori koji određuju regionalni identitet su: *objektivni elementi* (prirodni, kulturni i društveni karakter mesta življenja), *komunikološki elementi* (kako doživljavaju svoje interakcije u sklopu stanovništva gde žive i rade, kontakti) i najzad treći nivo je *emocionalni kontekst* (elementi istorije, tradicije, tolerancije i raznih doživljaja zbog pripadnosti nacionalnoj manjini u Srbiji).

Mađari osećaju da im se kolektivni, a donekle i pojedinačni identitet gubi. To ne znači da se svi osećaju ugroženim, ali nacionalna zajednica u celini, zadnjih nekoliko decenija pre svega gubi svoje brojčano stanje (od kraja 60-tih god.), zatim teritoriju gde žive pretežno Mađari (pojava izbeglica, zatim sve više Mađara živi u dijaspori, sužavanje mreže kulturnih/školskih centara). Oni su istovremeno osećali da gube svoj kvalitativni, kulturološki i politički uticaj u Vojvodini. Umesto politiziranja, nadmetanja u nacionalističkim ispadima, manifestovanju nacionalnog identiteta kod mnogih Mađara u našem regionu, ekonomski uslovi su postali primarni i najvažniji elementi u stvaranju svog identiteta. Tu su istovremeno i aktuelni politički-ekonomski faktori koji utiču na celokupnu snagu kolektivne zajednice. *Da li Mađari u Vojvodini imaju dovoljnu privrednu snagu, mogu li se ravnopravno takmičiti sa ostalima na tržištu rada (sigurno zaposlenje, visoku školsku spremu, preduzetničke skolnosti, vlasništvo - kuća, zemlja); zatim imaju li političkog uticaja na formiranje lokalne, pokrajinske ili pak državne politike; u kolikoj meri učestvuju u reprivatizacionim procesima?* Indikatori na osnovu kojih smo pratili doživljaj regiona su sledeći: životni standard (zaposlenost, šanse na radnom mestu), šanse u društvenoj mobilnosti

(školska i radna karijera, migracijske sklonosti). Kulturološki elementi koji takođe bitno određuju identitet Mađara su: jezik, njena istorija, tradicije, vrednosni elementi kulture, religija. *Imaju li mogućnost da koriste svoj jezik, pismo, imaju li adekvatnu školsku mrežu, uslove za samoorganizovanje?*

Konkluzije istraživanja pokazuju da *na formiranje identiteta ove zajednice utiču dakle i materijalni i nematerijalni faktori*. Vojvođanski Mađari svoj nacionalni i regionalni identitet doživljavaju istovremeno - oni su:

- Mađari, kao nacionalna zajednica
- državljani Srbije i stanovnici Vojvodine (više od polovine ispitanika smatra da mu je domovina Vojvodina!),
- jasno im je da od Rep. Mađarske neće dobiti dvojno državljanstvo i „samo“ po istorijskim i jezičkim karakteristikama se vezuju za maticu.

Regionalni identitet vojvođanskih Mađara je svakako kompleksna kategorija, jer:

- polazi od mesta rođenja ili življenja,
- doseže određenom području regiona gde se osoba ili članovi njegove porodice kreću (mesto škole, zaposlenja, tamo gde najčešće putuju, zbog rodbine, snabdevanja itd.), a to ispitanici navode kao: Bačka, Severna-vojvodina, Banat, itd.
- i najčešće pokriva samo teritoriju Vojvodine, uz poneke tranzicione puteve prema Segedinu, Budimpešti, ređe prema Beogradu ili Zagrebu.

Redni br.	Srednja vrednost ocene pripadnosti određenim regionima (1-5)	prosek
1.	Pripadam Vojvodini	4,57
2.	Pripadam malom regionu gde živim	4,36
3.	Pripadam naselju gde sam se rodila	4,33
4.	Pripadam Evropi	3,18
5.	Pripadam Srbiji	2,64
6.	Pripadam Srednje-istočnoj Evropi	2,52
7.	Pripadam istorijskoj Mađarskoj	2,06

Kulturno-etnički identitet Mađara kod nas je 90-tih godina jačao njihovo saznanje o zajedništvu i potrebi za samoorganizovanjem, upravo onda kada su se osećali kolektivno ugroženim (vreme rata – pozivi u vojsku, hiperinflacija, gubljenja radnih mesta, naseljavanje izbeglica). Radikalne nacionalističke ispade u svom okruženju doživeli su kao svoju degradaciju. Odgovor im je bio: političko samoorganizovanje, isticanje svoje istorijske kulture, grčevita želja da zadrže maternji jezik (čak uz cenu da neki imaju averziju prema učenju srpskog jezika), (kvazi) približavanje katoličkoj crkvi, emigracija u inostrantvo (i u Mađarsku).

Zaključci

1. *Osećanje gubljenja kolektivne snage nacionalne zajednice Mađara u Vojvodini nastao je zbog:*

- sužavanja, a donekle i zatvaranja teritorije življenja i rada (vlasništvo nad zemljom/starenje seoskog stanovništva, slabljenje mobilnosti radne snage, seljenje prema severu Vojvodine),

- demografske degradacije (izrazito starenje, asimilacije i masovne emigracije Mađara kao i pojave izbeglica),
- osećanje da se nalaze na periferiji političkih i ekonomskih zbivanja („manjine=građani drugog reda“), čak van su svake medijske pažnje,
- sužavanje mogućnosti korišćenja maternjeg jezika, pisma, kada treba da ispolji dodatni napor da bi istovremeno naučio srpski i još jedan svetski jezik.

2. *Prve reakcije na doživljaj degradiranog identiteta* su bili negativne: getoiziranje, osećanje bezperspektivnosti na ovoj teritoriji, emigracioni valovi, da bi se kasnije pojavile i *pozitivne reakcije*: čuvanje svog kulturološkog identiteta, samoorganizovanje, fleksibilno uklapanje u regionalne tokove, želja za evropskim standardima, za doškolovavanjem, učestvovanje u programima tolerancije.

3. Analiza empirijska istraživanja iz devedesetih godina, zatim rezultati anketiranja iz 2001. i 2007. godine su pokazali *promenljivu tendenciju u samoidentifikovanju vojvođanskih Mađara*. Napuštanjem državnog nacionalizma, demokratizacijom Srpskog društva i rastom šansi da se priključimo Evropskoj Zajednici,

- *jedan deo* ove nacionalne manjine (pogotovo mladi školovani intelektualci i mobilni slojevi) se osećaju manje ugroženim, ispoljavaju veći komunikacioni nivo, i svesni su svoje kulturološko-istorijske prednosti da su „oduvek pripadali evropskoj kulturi“ i ne boje se konkurencije, nadmetanja sa evropskim vrednostima (standardima)

- *drugi deo* Mađarske zajednice (stariji, siromašniji i uglavnom sa nižom školskom spremom) i dalje strepi od nejasne budućnosti, gubljenja stečenih ili nekadašnjih pozicija, nemogućnosti da se prilagodi dinamičnim društvenim tokovima.

4. *Kulturni identitet vojvođanskih Mađara je dinamična kategorija nije samo rezultat istorijskog nasledstva, tradicionalnih i jezičkih elemenata, nego trpi uticaj od kompleksnih društveno-ekonomskih promena u regionu.*

Mirko ĐORĐEVIĆ, publicista: NEVOLJE SA KULTURNIM OBRASCEM

Budući da su dosadašnji panelisti dosta dobro elaborirali temu o kojoj govorimo, želim dati samo nekoliko napomena. Baveći se problemom kulturnog identiteta i kulturnog obrasca na širem prostoru, ne samo na prostoru Vojvodine, uočio sam da postoji veliko nepoverenje prema sintagmi manjina-većina, jer svi znamo šta znači većina ili manjina kada se ti termini čitaju u političkom ili nacionalnom ključu. Smatram da ove pojmove, u kulturnom pogledu, dakako, ne treba uzimati ozbiljno.

Odmah ću u prilog tome navesti i nekoliko primera. U okviru ustavnopravnog stanja nekadašnje Habzburške monarhije, koja je postojala koliko do juče, mi smo Srbi u potrazi za svojim kulturnim obrascem bili manjina. U okviru baš ustrougarske monarhije, a ne u matičnoj državi koja se tek stvarala, mi smo zadobili vrednosti kulturnog identiteta: srpski barok, Maticu Srpsku, Vuka sa njegovim romantizmom, Dositeja sa humanističko prosvetiteljskom komponentom. Dakle, mi smo kao

manjina bili u toj mnogonacionalnoj zajednici u dobitku. Dakle, u ovome što sam sada rekao i leže razlozi zašto sam nepoverljiv prema tim odrednicama manjina-većina.

Druga napomena, pomalo liči na paradoks. U Vojvodini se do 1918. godine gradio srpski kulturni obrazac koji je bio otvoren za druge kulture, i to ne samo za mađarsku. Današnji je srpski kulturni obrazac zatvoren. Srpski kulturni obrazac u 19 veku, jeste počivao na temeljima srpske crkve u Vojvodini, ali je bio deset puta manje klerikalizovan nego što je to danas. Kada bih pokušao da ovu sintagmu kulturni obrazac, do koje, inače, veoma držim, pobliže objasnim ja bih, svakako, upućivao na ogled jednog istoričara, mislioca pravnih doktrina i političara čiji lik i delo baš i ne cenim previše. On je, a zove se Slobodan Jovanović, napisao jedan ogled o kulturnom obrascu koji bi trebao da bude poznat i Mađarima, i Slovacima, i

Nemcima. On je tvrdio da mi Srbi imamo pogrešno fundiran kulturni obrazac, ja sada, naravno, govorim o Srbima, ali je on ukazivao da je slučaj i sa drugim manjim narodima na Balkanu. Naš kulturni obrazac je građen na ratničko patrijahalnoj mitologiji Njegoša, narodnjaštvu Vuka Karadžića i zanemarivanju Dositejevog humanističkog prosvetiteljska i takva konstrukcija kulturnog obrasca nama se Srbima osvetila. Moram upozoriti da se kulturni obrazac, svojim sadržajem, apsolutno ne mora poklapati sa državnim obrascem. Da dodam još i ovo: nije nikakav problem u insistiranju na kulturnom jedinstvu Srba, ma gde god oni bili, Mađara ili Rusa. Jedinstvo koje se gradi na bazi jezika i etničke pripadnosti nije problem. No, u čemu je onda problem? Problem je kada se to kulturno jedinstvo svede na državnu ideju osvajačkog i megalomanskog tipa. Tu je početak i kraj svih naših nevolja.

**Dr. Josip IVANOVIĆ, profesor univerziteta:
VIĐENJE KULTURNOG IDENTITETA AD INTRA I AD EXTRA**

Iznad svakog izraza pristojnosti, potrebno je zahvaliti se Helsinškom odboru za ljudska prava u Srbiji na inicijativi i organiziranoj seriji okruglih stolova i panela kojima je za cilj afirmacija manjinskih zajednica u Republici Srbiji. Ovaj, drugi po redu, panel posvećen je kulturnom identitetu mađarske zajednice u Vojvodini. Jasno i principijelno (samo)određenje mađarske zajednice u Vojvodini više je nego važno ne samo za mađarsku zajednicu, već i za sve druge manjinske zajednice, kojima je mađarska zajednica zbog svojih zavidnih demokratskih kapaciteta služila i služi kao model u vlastitom samoizgrađivanju kao suvremenih respektabilnih zajednica. U tom smislu više je nego značajno samo prisustvo a i sve ono što je u uvodnom izlaganju izrekao prof. dr. Endre Pap, predsednik Vojvođanske akademije znanosti i umjetnosti. Vojvođanska akademija znanosti i umjetnosti i treba služiti kao potpora svim vojvođanskim identitetima, ukratko vojvođanskom pluralizmu, na koji smo svi mi žitelji Vojvodine toliko ponosni.

Uvodničar ovoga panela, prof. dr. Alpár Losoncz, nam je dao više nego dobar teorijski okvir za naš današnji razgovor. Istakao je značaj vedeta na primjeru Bele Bartóka velikog kompozitora i skupljača narodnog blaga ne

samo svog mađarskog već i naroda koji žive sa ili pored Mađara. Analizirajući metafore manjinskih identiteta, istakao je također značaj dvostruke pripadnosti u smislu prednosti nad onima koji imaju samo jednu (jednostruku) pripadnost. U svom već poznatom stilu, postavio je izvršni teorijski okvir teme koji je konkretnim sadržajima ispunio kolega Zoltán Siflis, savjetnik za kulturu u Mađarskom nacionalnom vijeću, govoreći o iskustvima koja je stekao djelujući na afirmaciji kulturnog rada i stvaralaštva kroz Izvršni odbor ovog tijela nacionalne zajednice Mađara.

Gospodin Mirko Đorđević, pažljivi analitičar naše kulturne i političke zbilje, svojim oštroumnim diskusijama i svojim razmišljanjima redovito me potiče, da i ja još bolje promislim i pokušam dati doprinos zajedničkom razmišljanju. Moram reći da su i podaci koje je iznijela prof. dr. Iréna Gabrić Molnár, više nego poticajni, jer ona već dugi niz godina prati ne samo socio-demografska već i obrazovano-stručna, kao i intelektualno-duhovna kretanja mađarske zajednice, a u okviru nje posebno mladih, čitavom serijom znanstvenih istraživanja, koja redovito prate dobro promišljene studije s konkretnim prijedlozima na temelju aplikacija rezultata istraživanja. Tako da o svemu onome što izloži, budući da je znanstveno utemeljeno valja ozbiljno promisliti. U sličnom duhu je i prezentacija gospodina mr. Jenőa Hajnala zaista poticajna, jer se također bazira na velikom iskustvu ovog vrijednog kulturnog djelatnika, koji je preuzeo izuzetno odgovornu dužnost vođenja Zavoda za kulturu vojvođanskih Mađara.

Potaknut, dakle, svim navedenim mislima, a na tragu onoga što je rekao gospodin mr. Mirko Đorđević meni se nameće jedna misao koju bih volio podijeliti s vama. Kada se radi o identitetu, onda, postoji jedno njegovo viđenje ad intra i jedno njegovo viđenje ad extra. Znači, postoji diskrepancija između onoga kako ga ja samoodređujem i onoga kako me vide i određuju drugi. U svakoj svojoj komunikaciji s drugima (i upravo time) mi uvijek testiramo taj svoj identitet (i osobni i kolektivni), dobivamo određene feedback informacije u odnosu na njega, na njegove određene momente, bilo da se radi o procjeni nekih povijesnih događaja, bilo da se radi o suvremenim zbivanjima, kretanjima, procesima suradnje, itd. Mislim da je to od presudne važnosti za razvoj bilo kojeg kulturnog identiteta na području Vojvodine. Samo izukraštavanjem (putem iskomuniciranja) naših identiteta jednih drugima možemo stvoriti ono bogatstvo na koje smo mi u Vojvodini toliko ponosni. Želio bih ohrabriti i sve nas koji smo danas prisutni ovdje i razmišljamo u pokušajima da damo svoj doprinos normalnijem suživotu na ovim prostorima. Želio bih, na koncu, još jednom podržati napore organizatora ovog panela da ustraje u svojim naporima i da nastavi sa serijom panela koje već godinama organizira na dobro svih nas.

**Pavel DOMONJI, Helsinški odbor:
PREVOD JE MATERNJI JEZIK ČOVEČANSTVA**

Imali smo, u dosadašnjem toku panela, demonstraciju nekoliko različitih diskursa: filozofsko-analitičkog, praktično-političkog, književno-historijskog,

istraživačkog a, evo, sada i najjednostavnijeg među njima - ideološkog.

Alpar Lošonc već godinama konzekventno insistira na tome da

nacionalni identitet nije nikakva metafizička supstanca, ništo što je homogeno, monolitno i konačno definisano. Stvari stoje upravo suprotno od toga – nacionalni je identitet dinamičan, otvoren, porozan, podložan uticajima, on ne samo da trpi uticaje, nego i utiče.

Nedavno sam čitao rad jednoga historičara koji je podsetio na činjenicu kako je za vreme Austrougarske bilo je normalno da se na javnim mestima, ali i u srpskim kućama, na primer, govori mađarski. Raspadom Austrougarske i stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, a naročito doseljavanjem ljudi iz drugih krajeva novostvorene države, iz krajeva sa drugačijom kulturnom tradicijom, počelo sa podozrenjem gledati na one Srbe koji se služe mađarskim jezikom. Kao da je Srbin koji se služi i jezikom svojih suseda, manje vredan Srbin od onoga koji govori samo maternji jezik. Ne znam koliko je ova podozrivost u ono vreme bila raširena, jer u radu nema ni reči o tome. No, i sam sam imao prilike da vidim da se i danas neki ljudi sa podsmehom odnose prema svojim sunarodnicima koji govore jezikom svojih suseda.

Kada se već podsećamo na vremena u kojima su Vojvođani komunicirali na jezicima komšija, treba reći da su se u toj komunikaciji pojedini kulturni sadržaji preuzimali, modifikovali i prilagođavali vlastitom iskustvu, bez obzira na to da li je reč o jeziku, trpezi ili nečem trećem. Do '89. godine u vojvođanskim se školama učio i jezik društvene sredine. Pre nekoliko godina upravo je iz ovog grada, iz Subotice, predloženo da se u

školske programe ponovo uvrsti učenje jezika društvene sredine, ali za tako nešto tadašnje ministarstvo obrazovanja nije imalo razumevanja. Možda bi ovaj skup mogao poslužiti da se taj predlog ponovo aktuelizuje.

Ovdašnji političari često ističu kako je Vojvodina multilingvalno područje. Mi, međutim, možemo postaviti i pitanje koliko je doista multilingvalnih Vojvođana? Verujem da ima takvih, multilingvalnih stanovnika Pokrajine, ali da je njihov broj veoma mali i statistički potpuno zanemariv. Kada napustimo poziciju pojedinca i na stvari gledamo sa grupnog, kolektivnog stanovišta imamo sledeću situaciju: kada je o etničkoj većini reć, rekao bih da je veoma mali broj Srba koji govore jedan od jezika vojvođanskih manjina. Pripadnici manjina su, s druge strane, u najvećem broju bilingvalni, jer pored maternjeg govore i jezik etničke većine. Vojvodina jeste multilingvalna regija, ali je najveći broj Vojvođana monolingvalan.

Druga stvar na koju želim da podsetim je Zakon o manjinama susedne Mađarske. Naime, u tamošnjem zakonu postoji jedna odredba u kojoj se kaže da je kultura manjina sastavni deo mađarske kulture. U Saveznoj Republici Jugoslaviji je 2002. godine donet zakon o manjinama, ali u našem zakonu nema ovakve eksplicitne odredbe. Uz sve razlike koje između Srbije i Mađarske postoje, a one nikako nisu male, ne bi se smelo smetnuti sa uma da je Mađarska, za razliku od Srbije, bila lišena tragičnog iskustva rata i surovih etničkih progona koji su u Srbiji, odnosno bivšoj jugoslaviji, obeležili kraj XX veka.

Zašto pominjem rat? Zato što nas je rat na području bivše

Jugoslavije suočio sa jednim anahronim shvatanjem kulture, shvatanjem koje kulturu vidi kao ključni element nacionalnog identiteta. Iz ovakvog anahronog shvatanja nacionalni su ideolozi izvukli zaključak da se, pošto su nam kulture različite, moramo razdvojiti. Setite se samo što su tada govorili Dobrica Ćosić ili Franjo Tuđman. Taj diktum, to da se moramo razdvojiti, to nije nikakav autentičan nalog kulture, nego politike i to varvarske politike, jer se pokazalo da se razgraničenje ne može izvršiti na čovečan način. No, tajna nacionalističkog insistiranja na kulturnoj različitosti nije u razlikama, nego upravo suprotno, u potiranju razlika i nametanju najužasnije homogenizacije. Teško mi je da poverujem da ćemo se u najskorije vreme osloboditi shvatanja koja kulturu svode na legitimacijsku instancu politike i sredstvo razgraničenja naroda. Ako bi smo sada izašli na ulicu i upitali mlade ljude u Subotici ili Beogradu, na primer, čijoj kulturi pripadaju Laslo Vegel ili Rade Konstatinović, siguran sam da bi nas ti mladi ljudi gledali u čudu, jer im se čini da je odgovor na to pitanje posve samorazumljiv – Vegel, jel, pripada mađarskoj, a Konstatinović srpskoj kulturi. Meni se, ipak, čini da stvari nisu tako samoočigledne. Zašto Vegel, recimo, ne bi bio i deo srpske kulture. Uostalom, zar njega ne prevode i na nemački jezik, zar mu tamo ne organizuju književne večeri? Zašto on, onda, ne bi bio i deo nemačke kulture!?

Malo pre sam izgovorio jednu interesantnu reč – prevod. U Vojvodini, kažu, žive pripadnici 26 etničkih zajednica, u Evropi ni sam ne znam koliko. U svetu ima

nekoliko hiljada etničkih zajednica i nekoliko hiljada jezika. Sve te etničke zajednice čine ono što nazivamo čovečanstvom. Ima li čovečanstvo svoj maternji jezik? Ja mislim da ima i da se taj jezik zove – prevod. Pre dve-tri godine Helsinški odbor je u Novom Sadu organizovao okrugli sto o vojvođanskom identitetu i tada je, na tom okruglom stolu, rečeno da nije teško naći nekoga ko će prevesti knjigu nekog engleskog autora, ali je teško naći nekog, recimo Mađara, koji bi preveo knjigu nekog rumunskog autora iz Vojvodine, jer to sem znanja, stručnosti i kompetencije, traži još nešto, traži i malo odvažnosti, ali i snažnu državnu podršku takvim naporima. Na tome okruglom stolu Alpar Lošonc je podsetio i na koncept kulture kao prevođenja. Ne radi se, naime, o prevođenju teksta sa jednog na drugi jezik, nego o reprodukciji savremene kulture, kulture u kojoj su esencijalni, čisti identiteti isparili i nestali.

Postoji jedna dokumentarna filmska storija koja sjajno ilustruje taj koncept kulture kao prevođenja. Reč je filmu jedne, mislim, bugarske autorke veoma interesantnog naziva „Čija je ovo pesma“. Poenta tog filma je u sledećem: ne postoji autentična kultura, ni srpska, ni bugarska, ni albanska, ni, dodajmo tome, mađarska, jer u onome što smatramo autentično našom kulturom već se krije onaj Drugi, onaj spram koga bi smo hteli povući jasnu kulturnu demarkaciju. Dakle, Drugi je duboko involviran u ono što smatramo autentično svojim. Ono što smatramo našim, ono za što smo spremni mobilizirati ogromne mase ljudi, nije naše, nego smo to, zapravo, pozajmili i prisvojili od Drugoga. Dakle, sa stanovišta kulture kao prevođenja suština čistog nacionalnog identiteta

jest u tome da tako nešto kao čisti nacionalni identitet ne postoji.

Želim da, na kraju, kažem još i ovo: mislim da bi bilo veoma interesantno kada bi se neko, upravo sa stanovišta kulture kao prevođenja, poduzeo istraživanja

sa ciljem da otkrije prisutvo Drugog u okviru mađarske, srpske ili slovačke kulture. Mađarska kultura ne bi time izgubila ništa na važnosti, ali mi bi smo, onda, s pravom mogli reći da mađarska kultura nije samo mađarska.

Sonja BISERKO, predsednica Helsinškog odbora: PROCES FORMIRANJA DRŽAVE NIJE OKONČAN

Povela bih se za Mirkovim primerom i dala samo nekoliko napomena.

Mislim da u našim diskusijama, ne samo danas i ovde, nedostaje jedan važan segment, a to je iskustvo raspada Jugoslavije koje će imati itekako važan udeo u stvaranju kulturnih identiteta i refleksiji naše nedavne prošlosti. Ono što želim da kažem je da je raspad Jugoslavije otvorio nekoliko procesa. Jedan od njih je proces stvaranja novih država, a on neminovno povlači i nacionalizam kao jedan od mehanizama u stvaranju nacional buildinga. S tim u vezi hoću da vam skrenem pažnju na činjenicu da se Srbija nalazi u jednoj dosta specifičnoj situaciji zato što nije pristala na granice koje podrazumevaju Srbiju kao zaokruženu državu. Znači, mi živimo u zemlji u kojoj proces formiranja države nije okončan i koja ne pristaje na granice koje su susedne zemlje već prihvatile. Dakle, Srbija još uvek ne priznaje realnost, što se ovih dana posebno vidi u odnosu prema našim susedima, u otvaranju srpskog pitanja u susednim zemljama: u Hrvatskoj, Bosni, u Crnoj Gori, na Kosovu i Makedoniji. Mislim da je to jedan i te kako važan momenat kada govorimo o manjinama, a u ovom konkretnom slučaju o mađarskoj manjini, koja je primorana da se ušanči i čeka da se proces stvarnja srpske države privede kraju.

Srpska država se formira na konzervativnom kulturnom obrascu, o kome je Mirko govorio i koji isključuje sve manjine i sve druge elemente važne za stvaranje kulturnog obrasca. Odgovornost za stvaranje ovakvog kulturnog modela leži, pre svega, na većinskom narodu, odnosno na njegovim političkim i kulturnim elitama. U međuvremenu, dok mi ovde govorimo o tome kako je kultura jedan vrsta sinteze, ovaj prostor se okreće ka Evropi, što takođe podrazumeva uključivanje novih momenata u kreiranje kulturnog modela. Ne govorim tu samo o kulturnom obrascu, nego i o nekim elementarnim vrednostima, kao što su, na primer, ljudskih prava, zatim na ono bez čega je Evropski model nezamisliv – na uvažavanje različitosti i toleranciju.

Alpar LOŠONC: HETEROGENOST I RESPEKT DRUGE KULTURE

Podstaknut ovim što je do sada rečemo želim da kažem nekoliko stvari. Najpre povodom onoga što je Josip Ivanović pomenuo. On je rekao, neću ga

mehanički ponavljati, da je neobično važno da se identitet komunicira. Dodao bih tome nešto, jer upravo u tome vidim važnost ovakvih sesija. Identitet, naime, nikada ne vidi sebe.

Mađarski identitet ne vidi sebe. On vidi sebe, on percipira sebe preko drugih, priznavao on to ili ne. Stoji, naravno, i ono što je ovde pominjano da postoji homogenizacija kao opasnost za bilo koji kulturni identitet. Homogenizacija nije ništa drugo do vrsta ideološkog režima koji negira ono o čemu smo do sada pričali. Ne samo da mađarski identitet ne vidi sebe, već se to odnosi i na srpski identitet i u tom slučaju stoji ono što je Mirko Đorđević višestruko naglasio, da srpski identitet nije čist. On je stečiste različitih ukrštanja. Čak ni tzv. narodna kultura i narodna muzika ni u jednoj kulturi nisu čiste, nego se rađaju iz heterogenosti. Znači, heterogenost je klica nastanka svake kulture.

Druga stvar o kojoj želim da kažem nekoliko reči se odnosi na ono što je Pavel tematizovao. Postavlja se pitanje uloge države u proširenju multikulturalnih i interkulturalnih odnosa? Ja sam, recimo, i na ranijim sesijama predlagao da država, da naročito vojvođanski organi, svake godine izdvoje sredstva u cilju učenja i usavršavanja mađarskog ili i drugih manjinskih jezika za određene prevodioce, ili za zainteresovane i nisam siguran da je iko reagovao na to. Potrebno je da kontekstualizujemo ovo pitanje. Naravno, ne bih želeo da dekonstruišem ono što je Pavel rekao, nego želim da se čitava stvar bolje vidi. Za vreme socijalizma i stare Jugoslavije postojala je praksa učenja jezika sredine. Ne može se, međutim, prenebregnuti da su postojali izvesni otpori spram toga. Ne možemo to prećutati, da ne bi upali u nekakvu klopku, kao da je ondašnja situacija bila nešto

čemu sada treba rekonstruktivno težiti. Odnosi između različitih etniciteta u staroj Jugoslaviji su bili veoma čvrsto kontrolisani od strane partije a naš je problem sada u tome što nemamo model suživota u demokratiji. Znamo kako se raspodeljuju politički resursi, ali nam je u pogledu kulture potrebne, čini mi se, daleko veća kreativnost nego što mammo sada. Zašto nedostaje multilingualna sazdanost u Vojvodini? Ne verujem da je to samo zbog nacionalizma, to je samo jedan od razloga. Ima tu i nekih drugih razloga. Biti multilingualan uprkos postojećim tendencijama, uprkos, pragmatičnim imperativim, nije lako. Danas su za multilingualnost u Vojvodini potrebni posebni naponi, i uzalud se citiraju nekadašnja vremena kada se govorilo na nekoliko jezika. Ako pogledate mlade ljude u '90 godinama, zašto oni nisu učili jezik sredine? Zbog pragmatizma. Daleko je pragmatičnije naučiti, recimo, engleski jezik, nego mađarski ili bilo koji drugi manjinski jezik. Znanje engleskog jezika, jednostavno, u većoj meri utiče na životnu putanju ljudi, dakle, to ne zavisi od političkih preferencija. Hoću da kažem da ako stvari prepustimo tržištu da ih reši, mi nećemo imati jaču jezičku interferenciju od ove koju sada imamo. Kažem, dakle, da bez države, bez intervencije države nema multilingualnosti u Vojvodini. E, sada, a to je već drugo je pitanje, i mi to uvek ponavljamo na ovakvim sesijama, da država nema izgrađenu politiku u pogledu suživota, imamo samo improvizacije.

Treća stvar koju želim da istaknem tiče se pitanja koje i mene dugo muči - šta znači respektovati drugu kulturu? To je izuzetno bitno i, rekao bih, krajnje praktičko pitanje. Mnogo puta su različiti programi,

različita nađenja i različite ambicije pale na ovom pitanju. Mogući odgovor na ovo pitanje glasi - respektovati drugu kulturu znači upoznati je. Naravno, neću osporavati značaj upoznavanja, naročito u pogledu razbijanja nekih stereotipa, to jeste stvar obrazovanja. Ne sporim to. Međutim, predamnom je jedan karakterističan negativan primer, a to je postratna Bosna, gde je upoznavanje druge kulture isticano kao lek protiv netolerancije. Poenta je u ovome - upoznavanje je uvek samo delimično, dok je respekt, ipak, pojam mnogo bogatiji, snažniji i dublji od bilo kakvog upoznavanja. Recimo, ako se tučete sa neprijateljem vi ga morate, barem, malo poznavati. Nekoga možete ne voleti tek kada ga upoznate, odnosno, možemo zamisliti da je upravo upoznavanje

nečega impuls za nedostatak respekta. Znači, upoznavanje samo po sebi još nije nikakav lek, a najmanje univerzalni lek. Respekt je, dakle, nešto drugo. Respekt je, da to kažem za ovu situaciju, i parafrazirajući Pavela, prevod, ali prevod u jednom dubljem smislu reči, a ne samo u mehaničkom smislu reči da prevodimo samo zato što nas mađarska država plaća, ili zato što nas plaća neko drugi, recimo, neka strana fondacija. Mada se bojim toga da postajem patetičan. U svakom slučaju i u Vojvodini je bilo takvih simulativnih, navodno prevodilačkih radnji. Ali, ako hoćete respekt, onda simulacije nisu dovoljne. Bolje ne raditi ništa nego simulirati. Nema respekta, ako se manjinska kultura ne razumeva kao konstitutivna. Moramo se prevoditi u najdubljem smislu te reči, i tekstove, i praktičke radnje.

Endre PAP:
HRONIČNI MANJAK RACIONALNOSTI

Veoma prijatno sam iznenađen plodnom diskusijom na ovom panelu i nadam se da će ovakvih diskusija biti i u Beogradu, kao i u drugim delovima Srbije. Možda je dobro da se, najpre, sagleda Vojvodina, kao Evropa u malom, a onda i druge regije. Meni se čini da Srbija sama sebi, i to vrlo uspešno, usporava ulazak u Evropu. Ne radi se samo o sporosti Narodne skupštine u pogledu, recimo, usvajanja novih zakona. Kada bismo mi doista hteli u Evropu, mi bi smo to uradili dosta brzo, kao što je to Slovenija uradila. Ono što mi moramo da uradimo, ukoliko želimo da ubrzamo ulazak u Evropu, jeste da promenimo svoj pogled na stvari. Ako se i na Vojvodinu bude gledalo na drugačiji način od sadašnjeg, verujem da bi to umnogome pomoglo i samoj Srbiji da ubrza svoj evropski hod. Ovde postoji izvesna doza iracionalnosti. Stalno smo suočeni sa hroničnim manjkom racionalnosti. Živimo u nekom svetu mašte. Da sada ne ulazim u neke druge detalje, ali mi smo neprekidno u nekom iracionalnom svetu. Nedostaje nam, ponavljam, racionalnost da izađemo iz ove crne rupe u kojoj se nalazimo već duže vreme.

Zoltan MESAROŠ, istoričar:
FRUSTRACIJE I HIPOKRIZIJA

Mene intrigira pitanje kako istorija ulazi u našu ličnu psihu?

Mislim da je, kada je reč o kulturnom identitetu Mađara u Vojvodini istorija

je veoma važna. Naime, ako imamo u vidu istoriju, pogotovo dvadeseti vek, onda iz nje proizilazi da su Mađari gubitnici i to, iz raznoraznih razloga, i to stvara frustracije. Rekao bih da su te frustracije važan deo mađarskog identiteta.

Iz tih frustracija proizilaze dve stvari, jedna je megalomanstvo sa kojim se, u zadnjem periodu, opet susrećemo sve više i više; druga stvar je u tome da nacionalni identitet, pod pritiskom frustracija, postaje breme koje je veoma teško nositi sa sobom. Upravo zbog toga, kako mi se čini, vojvođanski Mađari traže jednu transcendentalnu tačku u odnosu na one koje su spomenute. Želeo bih i da se nadovežem na izlaganje Alpara Lošonca. On je rekao da je za mađarski identitet važan trougao Mađarska, država u kojoj žive i sami vojvođanski Mađari. Tu, međutim, postoji još jedna, četvrta tačka, a to je bekstvo iz ove velike frustracije. Recimo, u titoizmu je nuđeno jugoslovenstvo kao sveobuhvatniji koncept od raznih nacionalnih identiteta, a danas bi to bila evropska perspektiva, okretanje prema zapadu. Međutim, ja sam svojevremeno doživio jedan interesantan primer već devedesetih godina, koji slikovito ilustruje ovo što sam rekao.

Kada sam, kao nastavnik istorije, radio u Padeju, selu pored Tise, deca su nakon nastave ostajala da igraju fudbal. Podelili bi se u nekoliko grupa i svojim ekipama su davali imena nekih

klubova. Jedna grupa se nazivala „Partizan“, druga „Zvezda“, a treća „Ajaks“ (U ovaj treći tim su se udružila mađarska deca). Kada sam čuo kako nazivaju svoje ekipe pitao sam ih zašto su uzeli ime „Ajaks“. Rekli su mi da je to zbog toga što je tada u „Ajaksu“ igrao jedan fudbaler iz Finske (Jari Litmanen). Dakle, nisu izabrali ime nekog kluba iz Mađarske, „Ferencváros“, na primer, zato što bi to zvučalo za njih tako čudno, nego su izabrali ime „Ajaks“, jer je to bio internacionalni klub i zato što dobro zvuči, i u kome su mogli da pronađu i sebe u liku jednog Finca. Dakle, postoji gomila frustracija koje jako opterećuju identitet Mađara i postoje pokušaji da iznađu metodi, čak i na nivou dece, kako da se te frustracije prevaziđu, a da se istorija ostavi iza, da tako kažem, iza naših leđa, iza nas.

Ipak mislim da je situacija veoma ozbiljna. Duboko sam uveren da je titoizam bio hipokritski režim. Na primer: u zakonu je pisalo, to svi znamo, da se uče jezici društvene sredine. Međutim, ti jezici se nisu učili na isti način, već u zavisnosti od jezika, kada se radilo o manjinskom jeziku nisu obratili pažnju da se on i nauči, a kada se radilo o jeziku većine to se uzimalo ozbiljno.

U komunikaciji različitih nacionalnih zajednica najvažnije je, po mom sudu, da pronađemo istinski, pravi, iskreni, glas i da ovu tradiciju hipokrizije ostavimo iza nas. Znam da će to biti veoma teško, ali mislim da to nije nemoguće.

Viktorija ŠIMON VULETIĆ: RAZDVAJANJE I POLIVALENTNI IDENTITET

Ja se, kao i gospodin Mesaroš, dugo bavim prosvetom i mogu da potvrdim da su neke stvari koje je on rekao tačne. Hipokrizija koju je on

poмену je doista postojala, ali ja, s druge strane, veoma sumnjam u tu priču da su ljudi nekada bili multilingualni. Pitanje je da li je i koliko je to poznavanja jezika bilo duboko ili je ono bilo samo na nivou svakodnevne pragme koja vam, na primer, olašava komunikaciju kada se nađete u nekoj radnji. Ja mislim da je u pitanju bio pragmatizam.

Ono što danas možemo videti u prosveti je razdvojenost omladine kakvu mi do sada nismo poznavali. Bez obzira na svu hipokriziju, jugoslovenstvo je bilo širok kišobran ispod kojeg su mogli da se osećaju sigurni svi manjinski identiteti. Mi sad govorimo o mađarskom identitetu, ali pod taj kišobran su mogli stati i svi drugi identiteti koji postoje u Vojvodini, kao što je jevrejski, nemački i drugi.

Mi u Vojvodini imamo situaciju koja se, čak i statistički može dokazati, da je Vojvodina već decenijama prostor na kojem ima najviše mešanih brakova. U tim brakovima se rađaju deca i danas barem trećina stanovništva ne može tvrditi, čak i da hoće, da pripada jednoj etničkoj zajednici. Problem je što mi nemamo nikakve mehanizme da prihvatimo taj polivalentni identitet. Znači, ljudi nemaju dovoljno iskustva i znanja da bi pričali o svom multietničkom identitetu. Mi nismo jedno segregativno društvo u kome, kada čovek izađe na ulicu, automatski vidi ko je koje nacije. Stvari su, dakle, mnogo složenije, mnogo nijansiranije. Kada bi u javnosti potojala potreba da ljudi znaju da nisu pripadnici samo jedne ili druge nacije, kada bi se osećali sigurnije u ispoljavanju svog složenog identiteta, tada bi tolerancija u društvu polako rasla. Ljudi, čak, i ako ne znaju jezike, lako mogu da premoste razlike i konfliktne situacije, jer se najčešće, hteli to oni ili ne, osećaju pripadnicima dve ili više zajednica u Vojvodini.

**Žužana SERENČEŠ, novinarka²⁰:
MULTIKULTURALNE MANTRE**

²⁰ Izlaganje Ž. Srenčes nije autorizovano

Pošto je Pavel prebrojavao diskurse, dozvolite i meni jedan mali novinarski diskurs. Veoma mi se dopalo ono što je profesor Banjaji govorio o kulturi kao o razmeni, o prožimanju kultura. Ja ću, sa novinarskog diskursa, govoriti o kulturi kao o komunikaciji. Dozvolite mi, najpre, malo cinizma. Razgovarajući sa Pavelom pre početka ovog skupa, mi smo se, gledajući listu učesnika, ne bez gorčine nasmejali. Pomislili smo da bilo dobro kada bi smo među učesnicima imali i nekog kuvara, jer nam interetnička komunikacija najbolje uspeva i funkcioniše na raznim etno i gastro festivalima.

Dakle, kakva je, po mom sudu, naša današnja situacija? Kada slušamo pokrajinske političare, gotovo da ne prođe dan a da ne kažu da je Vojvodina multinacionalna, multikonfesionalna, multikulturalna zajednica, i to ističu kao njenu najveću i vrednost, i tradiciju. To je, naravno, lepo čuti, ali u čemu je problem? Problem je, kako ja vidim stvari, u tome da te reči zvuče kao kao neka vrsta mantre, kao da će ta tradicija sama po sebi da proizvoditi toleranciju. Bez obzira na retoriku, manjkaju nam ozbiljna promišljanja i kreativni naponi u uspostavljanju interetničke komunikacije. Izvinjavam se, ali ja ne želim da živim u multikulturalnom, multinacionalnom društvu. Ja želim da živim u društvu interetničke komunikacije i osećam da nam u tom pogledu mnogo toga nedostaje. Ne postoji, ni kod većine, ali ni, rekla bih, kod manjina, dovoljno snažnog interesa za tom vrstom komunikacije.

Pokušala bih da taj naš mozaik, a on izmiče tematizaciji, upotpunim sa nekoliko kamičaka. Opšte je mesto govora o manjinama da se one pominju samo u dva slučaja, prvi je prigodno manifestacioni, a drugi incidentni. Ja sam, sticajem okolnosti, učesnik jednog monitorniga, koji, inače, traje već više godina, u kome se analizira delatnost javnog servisa Vojvodine i pomoću koga se nastoji doći do odgovora na pitanje koliko javni servis odgovara svojoj ulozi. Koliko u tome uspeva, govore neki egzaktни podaci.

Od ukupnog broja priloga u emisijama javnog servisa Vojvodine (u pitanju su televizijske i radijske redakcija na svim jezicima), u katerogiju onoga što možemo nazvati multikulturalnost ili interetničnost otpada svega 2-3% priloga, a u pitanju je, jel, javni servis Vojvodine. Evo, još jednog kamička. Nedavno smo mogli čuti da mađarski nacionalni savet organizuje fakultativno učenje srpskog jezika za srednjoškolce mađarske nacionlanosti. Meni to deluje kao paradoks, da se manjinski nacionalni savet, koji po prirodi treba da se bavi negovanjem sopstvene kulture, time bavi. Naravno, ne osporavam tu akciju, dobro je što su prepoznali problem, jer je jezik jedna od barijera koja otežava afirmaciju mladih Mađara. Ali, šta je problem? Niko ne razmišlja, niti se otome govori, zašto nacionalni savet treba time da se bavi. Problem je u tome što je redovan obrazovni sistem, taj ključni resurs države, nije adekvatan. Jednostavno, kroz redovan obrazovni sistem, deca ne mogu naučiti jezik većine u državi i onda nacionalni savet, uz pomoć donatora i roditelja, organizuje fakultativnu nastavu kako bi oni naučili jezik većinske nacije.

Isti je slučaj i sa akcijom pokrajinskih vlasti, koja traje više godina, u pogledu afirmacije multikulturalizma i tolerancije. Šta je tu problem? Problem je u tome što je ta akcija jedna vrsta reakcije, što se tim pitanjima država samo na ovaj način bavi. Problem je način na koji se država u svojim ključnim podsistemima bavi tim vrednostima. Na koji način se naš obrazovni sistem bavi drugima, koliko doprinosi njihovom boljem

upoznavanju? To su problemi, a tome nema debate u društvu. Meni je, recimo, bilo veoma zanimljivo ono što je, nedavno na jednom javnom skupu, govorio jedan mađarski političar. On je rekao, da podsetim, da se Mađari u Vojvodini nalaze u stanju, psihosociološki gledano, dvojne svesti, da imaju problema sa identifikacijom. Meni je zanimljivo da o tome niko ne govori, ne razmišljao o tome, niti bilo šta poduzima.

**Boris VARGA, publicista:
GRAĐANIN, VOJVODANIN, EVROPLJANIN**

Jedan od važnijih segmenata očuvanja ljudskih prava jeste očuvanje prava nacionalnih zajednica. Međutim, očuvanje i razvoj nacionalnih identiteta, u nekim slučajevima, postaje samo sebi kontradiktorno imajući u vidu specifičnost nacionalnih identiteta koji se po svojoj prirodi, u manjoj ili većoj meri, *sukobljavaju*, a posebno u republikama na prostoru bivše Jugoslavije.

U Jugoistočnoj Evropi države koje su nacionalno relativno homogene (Poljska, Češka, Slovačka, Mađarska, Rumunija, Bugarska), za razliku od višenacionalnih država i federacija, ranije su se integrisale u evroatlanske strukture međuostalom i zato što nisu imali veće međuetničke sukobe i probleme. Tako dobijamo jednu paradoksalnu situaciju da multikulturalizam, koji bi po svojoj prirodi trebalo da bude prednost i bogatstvo jednog društva, upravo zbog raznih vrsta sukobljavanja nacionalnih identiteta koji se obično koriste za potrebe dnevne politike, tim državama postaje kamen spoticanja na putu ka Evropskoj uniji.

Nizak nivo demokratske kulture, međuetnički sukobi, korupcija, splet kriminala i politike na prostoru bivše Jugoslavije (Hrvatske, BiH, Srbije, Kosovo, Crne Gore i Makedonije) napravile su klimu u kojoj čak i reformske i pro-evropske političke stranke sprovode manje ili više nacionalističku politiku. U tim državama skoro da ne postoji popularna i politički jaka građanska stranka, koja bi propagirala nad-nacionalne vrednosti.

Na drugom panelu *Kulturni identitet mađarske zajednice u Vojvodini* u Subotici čuli smo da prema sociološkom empirijskom istraživanju međunarodnog projekta *Karpat Panel-Media 2007*, kolektivna identifikacije vojvođanskih Mađara najviše se ispoljava kroz pripadnost *Vojvodini*, *regionu* ili *naselju* u kom oni žive. To se može tumačiti kao gubljenje kolektivne snage nacionalne zajednice Mađara u Vojvodini, ali i smanjenje osećaja nacionalne ugroženosti i okretanje nadnacionalnim evropskim vrednostima kod mlađe i obrazovanije generacije pripadnika najveće manjine u Srbiji (dr. Iren Gabrić Molnar). To svedoči o tome da je *vojvođanski identitet* verovatno jedan od retkih u regionu koji je funkcionalan i u budućnosti primenjiv. Nešto slično

pokušavaju predstavnici mladih i NGO u Bosni i Hercegovini sa stvaranjem nadnacionalnog *bosanskog (bosansko-hercegovačkog) identiteta*, koji bi u sebi ujedinio bošnjački, srpski i hrvatski identitete.

Tranzicija bivših jugoslovenskih republika otežana je zbog nacionalističkih politika, koje se međusobno sukobljavaju i, iako suprotstvaljene, jedna drugu podržavaju po principu spojenih sudova. Smirivanje nacionalističkih strasti verovatno će biti jedan od težih zadataka, bez kojih će skoro biti nemoguća integracija bivših jugoslovenskih republika u Evropsku uniju. Dr. Latinka Perović primećuje kako je *naša Evropska unija bila bivša Jugoslavija*, koju smo razbili u ratu. Nacionalizam je i sada najveća prepreka bivšim jugoslovenskim državama u tranziciji i njihovim integracijama u Evropsku uniju, a jedno od rešenja jeste razvoj građanskog društva, kroz podršku građanskih vrednosti u politici, nevladinom sektoru i medijima.

Viktorija ŠIMON VULETIĆ: VAŽNOST VOJVODANSKOG IDENTITETA

Meni se čini da se o nekim stvarima, jednostavno, iz nekakvog političkog oportuniteta ne želi pričati. Mnogi moji prijatelji Mađari ne mogu sebe potpuno da prihvate kao građane Srbije, pre su skloni da svoju pripadnost iskažu preko nekog regionalnog entiteta. Upravo stoga, upravo zbog takvih ljudi je i važan vojvođanski identitet.

Gde smo mi sada, kada je o tom identitetu reč? Koliko su se, za ovih 15 godina, nacionalne zajednice udaljile jedna od druge, čak do netrpeljivosti. Odrasli ljudi, naravno, ovo nikad neće reći, ali čim malo zađete među decu, vi ćete videti koliko je netrpeljivost među njima prisutna. Prosveta je veoma bitna stvar. Imamo sve više vaspitno zapuštene dece. Imamo decu koja nikada nisu živela u multietničkoj sredini, a koja su ovamo došla sa strašnim traumama. Mi u Vojvodini nemamo dovoljno organizovanu službu koja se bavi ljudima sa ratnim traumama, a s druge strane od ljudi koji su se doselili očekujemo da prevaziđu to što im se dogodilo i da budu multikulturalni.

Treći panel

MAĐARSKA ZAJEDNICA KAO MOST IZMEĐU SRBIJE I EU

ANDREA STAJIĆ, Kancelarija za evropske poslove

Dobar dan.

Iako je za danas bio najavljen dolazak direktora Kancelarije za evropske poslove Predraga Novikova, za njegovo odsustvo postoji dobar razlog – trenutno je u Ministarstvu ekonomije i regionalnog razvoja, gde se priprema Sporazum o ekonomskoj saradnji Srbije i Mađarske. Taj sporazum predviđa uspostavljanje partnerstva na raznim nivoima i otvara nove šanse za regionalni razvoj, ne samo u pograničnim delovima naših zemalja, već na čitavoj teritoriji obe države.

Današnji razgovor o posebnoj ulozi mađarske zajednice u Srbiji, kada ona predstavlja dodatnu šansu u promovisanju evropskih vrednosti, veoma je važan.

Posebno danas, kada je Mađarska zemlja članica Evropske unije, a mi još nismo. Mislimo da upravo usmerenom aktivnošću, mnoge razvojne aktivnosti EU, prenošenje standarda, prekogranični i drugi razvojni projekti mogu se uspešnije implementirati u našoj zemlji.

Pozicija pokrajinske administracije po ovom pitanju je

jasna: uloga kako mađarske, tako i drugih zajednica (posebno slovačke i rumunske, na primer) predstavlja dodatni kohezioni faktor u jačanju procesa evropeizacije u našoj zemlji.

Ovom prilikom bih pomenula da su iz razvojnog fonda Vlade Slovačke SLOVAKAID realizovani brojni projekti u Vojvodini – od izgradnje infrastrukture, do podrške jačanju i očuvanju kulturnog nasleđa nacionalnih zajednica. Isto to je potrebno i od strane vojvođanskih Mađara.

Jačom ulogom nacionalnih zajednica formira se okvir za evropsko partnerstvo naroda jugoistočne Evrope, jer ukupni ekonomski razvoj i prosperitet postaje teže ostvariv u situaciji nestabilnosti. Zato je zajednički interes svih naroda ovog dela Evrope da se okrenu budućnosti i građenju otvorenih, stabilnih, demokratskih i prosperitetnih društava.

Institucija koju predstavljam - Kancelarija za evropske poslove, u svakom slučaju, podržava promociju kulturnog nasleđa svih građana u Pokrajini, kroz kako direktnu podršku, tako i učešćem u projektima koji se finansiraju od strane Evropske unije.

Želim vam uspešan rad.

**Vladimir PANDUROV, Pokrajinski sekretarijat
za međunarodnu i regionalnu saradnju:
MAĐARSKA ZAJEDNICA KAO MOST IZMEĐU SRBIJE I EU**

Most saradnje

Nakon perioda međunarodne izolacije Srbije tokom devedesetih godina XX veka, regionalna saradnja Vojvodine nakon 2000. godine, u najvećoj meri se intenzivirala kroz Evroregion DKMT (Dunav-Kriš-Moriš-Tisa), a mađarska zajednica u Srbiji je, u velikoj meri, postala inicijator ponovnog uspostavljanja saradnje između kulturnih, privrednih i političkih subjekata Srbije i Mađarske.

Nakon 2000. godine, uspostavljena je visoka prioritetsnost saradnje Srbije i Mađarske (visok nivo ugovornih odnosa, uspostravljena Zajednička Komisija za ekonomsku saradnju sa Mađarskom, rast trgovinske razmene kontinuiran, Mađarska je izlazna trasa Srbiji za izvoz u EU, prenošenje iskustava...)

Po obimu razmene, Mađarska spada u 15 najznačajnijih trgovinskih partnera Srbije a najznačajnije oblasti u ekonomskoj saradnji su saobraćaj, energetika i bankarstvo. Prema statističkim podacima, Mađarska spada u 15 trgovinskih partnera Vojvodine. Obim robne razmene u 2007 godini iznosio je 344 miliona dolara (izvoz 120 miliona dolara, uvoz 224 miliona dolara)

Tokom 2003. godine regionalna saradnja u okviru DKMT je institucionalizovana kroz osnivanje *Javnog društva Evroregionalne agencije za razvoj DKMT* i potpisivanje inoviranog *Protokola o regionalnoj saradnji Dunav-Kriš-Moriš-Tisa*, kojim su definisani aspekti razvijanje odnosa u oblasti privrede, obrazovanja, kulture, zdravstva, zaštite čovekove sredine, nauke i sporta, proširivanje inovativne saradnje, saradnja u programima razvoja infrastrukture od značaja za Evroregion, kao i podrška priključenju evroatlantskim integracijama.

Poseban impuls prekograničnoj saradnji Srbije i Mađarske pružen je kroz EU *Susedski program Mađarska-Srbija 2004-2006* (ERDF/INTERREG IIIA – CARDS), koji je za cilj imao da zbliži ljude, zajednice i ekonomske činioce u pograničnim oblastima kako bi se stvorio zdrav osnov za uravnoteženi ekonomski i društveni razvoj regiona u obe zemlje.

Uzevši u obzir činjenicu da je u realizaciji prekograničnih projekata, jedan od najkritičnijih elemenata, upravo pronalaženje adekvatnog projektnog partnera sa druge strane granice, predstavnici mađarske zajednice u Srbiji su imali veoma značajnu ulogu u uspostavljanju kontakata i definisanju projekata u okviru Susedskog programa Mađarska-Srbija.

Važniji realizovani prekogranični projekti i inicijative finansirani od strane EU programa i fondova

1. Strateški plan Evroregiona DKMT

(<http://www.region.vojvodina.sr.gov.yu>)

Procena stanja u evroregionu i ujedno sumiranje potreba, utvrđivanje

- prioriteta i mera i njihovo usvajanje od strane sve tri države (Ministarstvo inostranih poslova – Fondacija Fridrih Ebert)
2. Evroregionalni informacioni centar – ERIK (www.ericinfo.eu) (Izvršno veće APV – DKMT, vrednost 79,761 evra)
 3. “Osnivanje radne grupe za borbu protiv poplava”, DKMT Evroregion, 290.220 evra
 4. “Razvoj zajedničke borbe protiv poplava, od Bezdana do granice”, JVP “Vode Vojvodine”, 73.502 evra
 5. “Bezbednost bez granica” (Glavna direkcija za zaštitu životne sredine EK, Community Civil Protection Action Programme), 2007-2008
 6. “Zajedničko istraživanje reke Dunav”, Koledž Etvoš Jožef, vrednost 61.949 evra
 7. “Poboljšanja potencijala zaštite životne sredine Potisja blizu granice”, Opština Segedin, 88.260 evra
 8. “Formiranje tematskih turističkih trasa DKMT”, Izvršno veće APV – DKMT, 23,798 evra
 9. “Razvoj turizma baziran na vinskim putevima”, Regionalna agencija za razvoj “Alma Mons”, 69.195 evra
 10. “Rehabilitacija i razvoj ljudskih resursa na integrisanom srpsko – mađarskom tržištu rada”, Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova, 56,165 evra
 11. “Razvoj prekogranične saradnje agencija za razvoj”, Regionalni centar za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva – Subotica, d.o.o Subotica, 79.115 evra
 12. “Programi zajedničkog razvoja srpsko-mađarskih malih i srednjih preduzeća”, Opština Bačka Topola, 61.953 evra
 13. “Studija izvodljivosti Industrijskog parka Subotica”, Opština Subotica, 80.470 evra
 14. “Ka održivim zajednicama: Uspostavljanje Lokalne agende 21 u pograničnoj oblasti Mađarske i Srbije”, Stalna konferencija opština i gradova, 115,928 evra
 15. “RELOAD – Regionalni elementi razvoja logistike”, Otvoreni univerzitet Subotica, 115,550 evra
 16. “Svakodnevice za omladinu i zbog omladine sa svešću o okruženju” (MIP – J.d. Hunida), 2005
 17. “Studija i razmena iskustava o poboljšanju kvaliteta pijaće vode” (Fond za eksperimentalni mali projekat Phare 2003 Program Mađarska i Srbija i Crna Gora), 2005-2006
 18. “Sa ove i sa druge strane Evropske unije – pogranične stručne izložbe i serija konferencija” (Phare CBC 2003 Mađarska i Rumunija – Program prekograničnog privrednog razvoja), 2005-2006
 19. “Afirmacija kulturalizma i tolerancije u Vojvodini”, PS za upravu, propise i nacionalne manjine, finansijski podržan od Vlade Mađarske sa 150.000 evra

Perspektive uloge mađarske zajednice kao mosta između Srbije i EU

Program prekogranične saradnje Mađarska-Srbija u okviru IPA sprovodiće se u periodu od 2007. do 2013. godine, uz finansijsku pomoć

Evropske unije, koja je za period 2007-2009 definisana u iznosu od oko 18.4 miliona evra.

U okviru procesa planiranja i programiranja ovog EU programa, predstavnici mađarske zajednice u Srbiji uzeli su značajno učešće, kroz aktivan doprinos SWOT analizi i učešće na lokalnim radionicama i sastancima grupa za strateško planiranje programa. Predstavnici opština, mikroregiona, istraživačkih i obrazovnih institucija i vodoprivrednih organizacija uspjeli su da elemente opštinskih strategija razvoja i institucionalnih programa i planova, integrišu u listu prioriteta i mera IPA programa prekogranične saradnje Mađarska-Srbija, čime su i zadovoljeni interesi lokalnih (etničkih) zajednica.

Opšti i dugoročni cilj prekogranične saradnje Mađarska-Srbija u okviru IPA je doprinos harmoničnom i kooperativnom regionu sa održivom i bezbednom životnom sredinom.

Posebni (vertikalni) ciljevi prekogranične saradnje su:

1. Smanjivanje izolacije pograničnih oblasti poboljšavanjem prekogranične pristupačnosti (poboljšane veze pograničnih regiona i urbanih centara)
2. Ekološka održivost i bezbednost u graničnoj zoni (bolja kontrola rizika od poplava, upravljanje rečnim basenom Dunav-Tisa i poboljšana zaštita životne sredine)
3. Sinergije i saradnja u privredi (unapređenje poslovnih mreža, povećanje tržišnih potencijala i porast BDP)
4. Upravljanje zajedničkim kulturnim nasleđem radi unapređenja kulturnih vrednosti, tradicije i razvoja turizma (rastući privredni uticaj kulturnog turizma, bolje upravljanje kulturnim nasleđem)
5. Intenzivna kulturna, obrazovna i istraživačka saradnja (porast broja zvaničnih i nezvaničnih kontakata i mreža)

Horizontalni ciljevi prekogranične saradnje:

1. Stvaranje horizontalnih struktura maksimiziranjem prekograničnog uticaja (porast broja propisanih ili ugovorenih funkcionalnih oblika saradnje)
2. Jačanje mađarsko-srpskog bilingvizma
3. Obezbeđenje jednakih prilika za ugroženo stanovništvo (pozitivna promena u stopi zapošljavanja Roma i drugih manjina, porast broja novih radnih mesta u nerazvijenim mikroregionima)
4. Stvaranje održivosti (porast ekološke stabilnosti merene analizom ekološkog otiska stopala – ecological footprint)

Novi izazov i mogućnost saradnje Mađarske i Srbije predstavlja i *EGTC (EVROPSKA GRUPACIJA ZA TERITORIJALNU SARADNJU)* - novi instrument evropske regionalne politike od avgusta 2007. godine, usmeren ka jačanju teritorijalne kohezije i saradnje (uredba EK 1082/2006).

Reformisanjem Evroregiona DKMT i izmenom zakonodavstva na nacionalnom nivou (zakon o lokalnoj samoupravi) Vojvodini bi mogla da bude otvorena mogućnost da koristi strukturne fondove i pre nego Srbija postane članica EU. Iskustva Republike Mađarske u EGTC Euroregionu Ister-Granum, mogla bi da pomognu Srbiji oko prilagođavanja svog zakonodavstva EGTC uredbi EK.

Nakon potpisivanja Protokola sa trećeg zasedanja Zajedničke komisije za ekonomsku saradnju između Republike Srbije i Republike Mađarske od 17. decembar 2008. godine, mađarska zajednica u Srbiji bi svojim doprinosom mogla da podstakne pokrajinsku upravu AP Vojvodine i Skupštinu RS da operacionalizuje dogovorene stavke i pokrene inicijativu za formiranje PRVOG EGTC sa zemljom koja nije članica EU – što bi bio dokaz da je Vojvodina motor ne samo srpskih evrointegracija već i uspešni model teritorijalne saradnje u Evropi.

**Dr. Iren GABRIĆ MOLNAR, profesor univerziteta²¹:
EVROPEIZACIJA SRBIJE – STRATEŠKI INTERES
VOJVOĐANSKIH MAĐARA**

1. Euroidentifikacija vojvođanskih Mađara

Snžno euroregionalno opredeljenje vojvođanskih Mađara proizilazi iz istorijskih i geografskih faktora. To znači da postoji jasno opredeljena istorijsko-kulturna povezanost i saradnja Mađara u Srednje-istočnoj Evropi, odnosno u Karpatskom regionu, bez obzira da li oni žive u samoj matici ili u susednim zemljama.

Evropska orijentacija vojvođanskih Mađara je njihov strateški interes i to, uglavnom, iz dva razloga:

- prvi je mogućnost veće prekogranične saradnje sa maticom i ostalim mađarskim zajednicama u Karpatskom regionu koje već žive u okvirima Evropske Unije (gateway-tranzicioni značaj) a,

- drugi je uverenje samih Mađara u Vojvodini da bi se interregionalnom saradnjom sa EU prevazilazio periferni status severne Vojvodine u Srbiji (dolazak investicija, otvaranje novih radnih mesta i, kao posledica svega toga, ovaj deo Vojvodine bi postao gravitaciono, a ne emigraciono područje). Tu možemo, kao primer, navesti značaj međunarodnog Koridora 10, čijom bi izgradnjom, sa pratećim investicionim objektima, bila upostavljena neposredna veza Srbije, ali i Vojvodine, sa Evropom. Koridor upravo prolazi kroz područja na granici sa Mađarskom u kojima u većini žive Mađari.

Mađarska zajednica u Vojvodini deli sudbinu bivše Jugoslavije, odnosno Srbije. Već više od pola veka naša zemlja je suočena sa intenzivnom međuregionalnom i međunarodnom migracijom, sa naglaskom na emigracionim tokovima. Mađari u Vojvodini pokazuju relativno veliku mobilnost, a njihova migracija se odvija u više smerova. Unutrašnja migracija se odvija uglavnom u okvirima pokrajine i teče iz Banata prema Bačkoj, kao i iz južnih krajeva Vojvodine prema severu. Međunarodna migracija vojvođanskih Mađara u posleratnom periodu traje, takođe, više decenija sa, uglavnom, istim motivima kao i u slučaju većinskog naroda, dakle iz ekonomskih razloga (traganje za zaposlenjem u inostrantvu, zarada, karijera, školovanje). Ipak, ako posmatramo samo zadnju deceniju, Mađari

²¹ Uvodno predavanje na konferenciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, Mađarska zajednica kao most između Srbije i EU – Uloga mađarske zajednice u promovisanju evropskih vrednosti, Novi Sad, 12. 12. 2008.

najvećim delom odlaze u maticu, a manjim delom u Nemačku, Kanadu ili Australiju, kao u ranijim periodima (šesdesetih ili sedamdesetih godina). Razlog za to je društvena tranzicija Mađarske, ekspanzija njene privrede i ulazak u EU.

Tabela br. 1. Ciljne zemlje emigranata Mađara iz Vojvodine i vreme provedeno u inostranstvu (1998–2002)

Zemlja	1–4 god.	5–9 god.	10–14 god
Ukupno	2 169	2 391	2 475
Mađarska	1 440	1 558	1 049
Nemačka	258	304	728
Austrija	63	116	262
Kanada	101	141	88
Svajcarska	20	51	100

Izvor: Szerbiai nemzetiségi mozaik, p. 348.)

Na osnovu istraživanja javnog mnjenja, sprovedenog među odraslim mađarskim stanovništvom u Vojvodini 2007 godine²², njihovo gravitaciono mikropodručje danas (životna, radna sredina, školovanje, nabavka) čine Subotica, Novi Sad, Senta, Segedin, Ada itd.

Iste godine, u februaru, sprovedeno je i drugo istraživanje (Media 2007) na uzorku od 1417 ispitanika Mađara²³ u kome je ispitivan njihov regionalni identitet.

Tabela. br. 2. Regionalna pripadnost vojvođanskih Mađara (2007)

Red. br.	Srednja vrednost ocene pripadnosti određenim regionima (1-5)	Prosek ocene
1.	Pripadam Vojvodini	4,57
2.	Pripadam malom regionu gde živim	4,36
3.	Pripadam naselju gde sam se rodila	4,33
4.	Pripadam Evropi	3,18
5.	Pripadam Srbiji	2,64
6.	Pripadam Srednje-istočnoj Evropi	2,52
7.	Pripadam istorijskoj Mađarskoj	2,06

²² Istraživanja je sproveo Naučno društvo za hungarološka istraživanja (Subotica) u sklopu međunarodnog projekta Karpat-Panel na reprezentativnom uzorku od 380 ispitanika u 17 opština i 26 naselja u Vojvodini u kojima, uglavnom, žive Mađari. Vidi publikaciju Iren Gabrić Molnar na mađarskom jeziku: *Tájidentitásunk a materiális és immateriális tényezők ölelésében*, In: *Regionális erönlét, A humáneröforrás befolyása Vajdaságban*, Ed.. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, mtt 13. Izdavač: Naučno društvo za hungarološka istraživanja, Subotica, 2008.

²³ Istraživanja je sproveo Naučno društvo za hungarološka istraživanja (Subotica) po narudžbi Nacionalnog saveta Mađara. Koordinator projekta Iren Gabrić Molnar.

Na osnovu predočenih podataka vidi se da Mađari izuzetno visoko preferiraju pokrajinu, jer je srednja ocena osećanja pripadnosti Vojvodini veća od 4,5 (max. je 5). Sledi, zatim, mali region ili naselje u kome žive (napr. Bačka, severni Banat, Subotica itd.), a posle toga dolazi pripadnost Evropi (3,18). Sa niskom srednjom ocenom (ispod 3) i na petom mestu stoji izjava: „Pripadam Srbiji“, a tek nakon nje dolaze preferencije vezane za euroregion Srednje-istočna Evropa i maticu, to jest istorijsku Mađarsku (ocena oko 2, minimalna ocena je bila 1).

Možemo konstatovati da su vojvođanski Mađari tradicionalno vezani za mesto rođenja i života, zatim za svoju delatnost (radno mesto, rodbinske veze, školovanje), te svoje mikroregione u okviru pokrajine. Svoju budućnost ili nadu da će opstati oni više vezuju za Evropu, nego za Srbiju ili Mađarsku. Ovo se vidi i iz njihovog odgovora na pitanje (još 2004 godine²⁴): Šta ih najviše brine u društvu?

Tabela. br. 3. Reformski stavovi vojvođanskih Mađara? - 2004

Šta Vas brine najviše u društvu?	Broj odgovora od 4125 ispitanika	%
Zaostajanje iza sveta i Evrope	1 322	32,0
Sporost ekonomskih reformi	1 237	30,0
Izgubljena autonomija Vojvodine	915	22,20
Ucena zapada	199	4,80
Budućnost Srbije	190	4,60

Odraslo stanovništvo na severu Vojvodine najviše je brinulo zaostajanje za svetom i Evropom, zatim sporost u sprovođenju ekonomskih reformi, te izgubljena autonomija Vojvodine. Problemi u vezi sa “ucenom Zapada” (haški optuženici) i budućnošću Srbije već toliko ne zanimaju ovdašnje stanovništvo (pretežno Mađarski živalj). Pojmovi koje su ispitanici vezivali za EU (2007) su: mir (36,3%), ekonomski napredak (17,4%) slobodno putovanje, zaposlenje i učenje u EU (14,2%).

2. Da li i kako se približiti Evropskoj Uniji?

Približavanje evropskim vrednostima nikad nije lako ni jednoj zemlji u tranziciji, a pogovo nije lako onom sloju stanovništva koji smatra da bi time mogao izgubiti deo svoga identiteta i da će, otvaranjem društva, biti suočen sa novim vrednosnim standardima koji su tvorevina drugih naroda. Koje su to prednosti, odnosno nedostaci mađarske zajednice koja se već suočava sa evropeizacijom?

Prednosti mađarske zajednice:

²⁴ Empirijsko istraživanje odraslog stanovništva u opštinama Vojvodine gde žive Mađari 2004. godine (projekat finansiran od strane Opštine Subotica, zatim fondacije Arany Janoš iz Mađarske). Istraživanja je sproveo Naučno društvo za hungarološka istraživanja (Subotica) na uzorku od 4125 ispitanika. Koordinator projekta Iren Gabrić Molnar.

- slični istorijski i kulturološki obrazci, zbog čega se više od 90% ispitanika Mađara oseća Evropljaninom

- multikulturalni suživot i multilingvistička prednost u regionu
- tradicionalna prekogranična saradnja (školovaje, rodbinske veze, mala privreda, trgovina, terenski poslovi.)

Nedostaci koji koče evropeizaciju:

- nedovoljno razvijena infrastruktura u regionu, pogotovo na selu
- vizni režim i opterećenost graničnih prelaza (pre svega kod Horgoša)
- nedostatak investicionih sredstava u razvoj privrede i infrastrukture
- privredna perifernost (zaostajanje) prigraničnih područja u Srbiji.

Ako pogledamo kakva je situacija u pogledu identiteta građana Srbije (2007. godina, 1047 ispitanika)²⁵ onda ćemo videti da su se odgovori ispitanika na pitanje: „Da li se Vi lično osećate Evropljaninom?“ kretali ovako: 42% ispitanika je odgovorilo - Da; 25%- i Da i Ne a 32% ispitanika je odgovorilo sa - Ne. Dakle, građanski identitet kod Srba ima ubedljivi prioritet, ali malo njih se oseća pravim Evropljaninom, što se vidi iz sledećih podataka:

- 45% populacije prvenstveno se oseća građaninom Srbije
- lokalni, odnosno etnički identitet se navodi u 23% slučajeva
- malo je onih koji sebe prvenstveno doživljavaju kao Evropljane, svega 9%.

Na pitanje: „Da li podržavate članstvo naše zemlje u Evropskoj uniji?“, potvrdni odgovori su ubedljivo najčešći (oko 70%). Treba, međutim, da znamo da naš građanin pridruživanje EU identifikuje sa ukidanjem vize, slobodnim kretanjem i zapošljavanjem u EU.

Većoj ulozi mađarske zajednice u evropeizaciji srbijanskog društva doprinose sledeći razlozi:

- Mađari u Vojvodini imaju nadprosečne multikulturalne navike i komunikacione veze sa maticom i delom Evrope (nevladine organizacije i porodični kontakti)
- prekogranična saradnja sa Mađarskom je razvijena na bazi kulturoloških i obrazovnih veza, a može se razvijati najviše na polju uslužne delatnosti (komunikacije, trgovine)
- Instiucionalna i lokalna saradnja u prigraničnom pojasu je u porastu, ali nedostaje pojačana privredna saradnja.

Da bi se, dakle, stvari poboljšale potrebna je promeniti shvatanja o prekograničnoj interregionalnoj saradnji. To, između ostalog, znači da treba *prevazići državni centralizam, kako u Srbiji, tako i u Mađarskoj. Ključne primedbe su da se i za najsitnije oblike privredne ili intiuacionalne saradnje dugo čeka na odobrenje iz Beograda ili Budimpešte.* Ono što subjekti u prigraničnom pojasu već davno očekuju je:

- euroregionalna saradnja na bazi manjih, ali konkretnih oblika bi i trilateralne institucionalne saradnje između lokalnih zajednica i gradova
- Mikroregije, bratski gradovi, kvazi „mini-evroregije“ (Gateway i tranzit funkcije)

²⁵ Vidi website Agencije „Strategic Marketing - <http://www.ap.co.yu/> ili www.smmri.com

- Preduzetničke oblasti - *industrijski parkovi, bescarinske zone*

Rezultati gore navedenih aktivnosti doveli bi do otvaranje novih radnih mesta, veće fluktuacije radnika, intelektualaca i rast obrazovnog nivoa aktivnog stanovništva.

U starteškim planovima regionalnog razvoja naglasak bi trebao da bude na jačanju prostornog, fizičkog i infrastrukturnog integriteta prekogranične oblasti, a to obuhvata:

1. investicije - jačanje granične infrastrukture (razvoj/otvaranje novih graničnih prelaza, rehabilitacija puteva, biciklističkih staza, izgradnja i rehabilitacija železničkih puteva i stanica, luka i pristaništa u prigraničnim područjima).

2. priprema većih ulaganja (studije izvodljivosti, građevinski projekti, arhitektonski planovi, procena uticaja na životnu sredinu, istraživanje tržišta i humanog kapitala)

Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti promovisanju prekograničnih inicijativa, olakšavanju integracije tržišta i povećanju koherentnosti među lokalnim zajednicama. To iziskuje pre svega:

- formiranje objekata poslovne infrastrukture (poslovni inkubatori, industrijski parkovi i trgovinski centri)
- podršku prekograničnim malim i srednjim preduzećima (organizovanje prekograničnih klastera, razvoj sektorske prekogranične saradnje, zajedničko konkurisanje za EU sredstva).

Posebno mesto zauzima pomovisanje saradnje u oblasti istraživanja, naučnih-tehnologija, te razvoja ljudskih resursa, što obuhvata:

- stvaranje novih neposrednih partnerstava, saradnju između istraživačkih instituta ili univerziteta u aktivnostima ekonomskih i tehnoloških istraživanja i razvoja, kao i u društvenim, lingvističkim naukama
- infrastrukturni razvoj informatičke i komunikacione tehnologije, plus medijska komunikacija i permanentna razmena informacija.
- akcije neposredne saradnje među ljudima, poput:
 - podrške prekograničnim kulturno-obrazovnim dešavanjima,
 - zajedničkih kursevi jezika,
 - susreta mladih i nevladinih organizacija.

Zaključci:

Na bazi do sada obavljenih socioloških istraživanja možemo zaključiti sledeće:

1. Reformski stavovi građana i njihova evropska orijentacija su u direktnoj korelaciji.
2. Evropski orjentisani građani u Srbiji su uglavnom mladi, visokoobrazovani, gradsko stanovništvo, žene i nacionalne manjine.
3. Uspešnost i tok društveno-ekonomske reforme u Srbiji je garancija za prevazilaženje apatije, pasivnosti, pesimizma i skepse u odnosu na evropske vrednosti pojedinih društvenih slojeva.
4. Multikulturalne i multilingvističke sredine su tolerantnije i brže prihvataju strane/nove vrednosne sisteme.

5. Evropska orijentacija vojvođanskih Mađara je neosporno očekivanje od Srbije. Stanovništvo očekuje da će proces evropeizacije dovesti do veće otvorenosti države i čitavog društva kroz mobilnost ljudi i roba, stranih investicija i komunikacije sa svetom, novih tržišnih standarda i vrednosti, dizanjem nivoa obrazovanja a time i većih šansi na tržištu rada.
6. Regionalni razvoj prigraničnih oblasti rezultiraće: većim investicijama, preduzetništvom i formiranjem prekogranične mreže institucija (interregionalizam).
7. Svemu ovome treba dodati i jačanje multikulturoloških obrazaca i tolerancija, umesto etnocentrizma.

Zoltan MESAROŠ, istoričar:

BUDUĆNOST MAĐARSKE ZAJEDNICE I EVROPEIZACIJA SRBIJE

Poštovane dame i gospodo, u mom izlaganju biće obuhvaćene dve teme. Biću slobodan da ih malo razdvojim i da prvo pričam o evropeizaciji Srbije. Pošto sam istoričar, moram da pogledam u prošlost i vidim koje to tendencije iz prošlosti mogu imati udela i u budućnosti.

Srbija i Evropa

Moram, kao prvo, da pomenem da srpska elita (intelektualna, politička, ekonomska) tradicionalno dobro poznaje Zapad. Od kraja srednjeg veka pa sve do današnjih dana, Srbi su bili u vezi sa Zapadom, čak i onda kada je geopolitička situacija bila složena.

Međutim, u titoizmu se dogodila čudna stvar. Način života je, s jedne strane, bio "zapadniji" nego u bilo kojoj zemlji Istočne Evrope, ali je politički fokus, s druge strane, bio van Evrope. Štaviše, elita se ponašala kao da možemo bez velikih sila i Evrope. Ovaj način razmišljanja se u diktaturi Slobodana Miloševića nastavio, uz napomenu da je sam diktator širom otvorio vrata za ekstremni nacionalizam i šovinizam. Danas se nalazimo u

situaciji u kojoj se retrogradni nacionalizam, sa reci-divima iz titoizma, suprotstavlja evropskom racionalnom razmišljanju, liberalizmu i socijalno-internacionalnoj misli. Nakon poslednjih izbora možemo, čini mi se, reći da većina (sa nacionalistima) ima sluha za racionalnost i za evropski način razmišljanja. Čini mi se da većina stanovništva, kao i politička elita posle ludila devedesetih, opet zna racionalno da razmišlja i da vidi da je evropeizacija zemlje jedna od boljih alternativa. No, politička elita u Srbiji, rekao bih, sama sebe najviše koči. U nekim situacijama ona se ponaša kao da nije svesna nadmoći Evropske Unije, kao da praktično ne prihvata principe koji spadaju u evropsku baštinu, iako deklarativno naglašava da ih je prihvatila! Društvo u Srbiji danas željno prihvata saradnju sa Evropskom Unijom, a što je još važnije - prihvata i evropske vrednosti.

Mađari i Mađarska

Kada je, pak, reč mađarskoj nacionalnoj zajednici u celini, ona je danas u teškom stanju i izgubila je orijentaciju. Mađari u samoj Mađarskoj ne mogu da pronađu demokratski i nacionalni minimum.

Desnica suviše često preuzima ekstremističku retoriku i naziva izdajnicima sve levičare, dok levica svu desnicu smatra retrogradnom, često i šovinističkom! Ni desnica, ni levica, ne mogu da prihvate vođe suprotne strane, a konfliktnoj retorici se ne vidi kraj. Mađarska je početkom devedesetih godina imala perspektivu razvoja i ugled, danas nema ni tu perspektivu, ni taj ugled. Sve ovo proizvodi brojne implikacije za mađarske nacionalne zajednice van Mađarske. Naglašavam da je potrebno pronaći pravi način i pravu meru u odnosima većinskih i manjinskih Mađara.

Moramo reći i ovo - mađarska nacionalna zajednica je veoma nesrećna u dvadesetom veku. Kažnjena je na kraju Prvog svetskog rata veoma grubo i, po mnogim pitanjima, neosnovano, što je proizvelo, s jedne strane, ekstremizam (koji nikad nije u potpunosti nestao, on je danas malo zastupljen, ali je dosta bučan) i, s druge strane, izvesnu nesigurnost u odnosima prema susednim državama i nacijama, kao i prema samoj sebi. Mađarska zajednica u Vojvodini iz matice dobija impulse koji je dovode u konfuziju. Sedamdesetih godina matica gotovo da nije htela ni da zna za manjinske zajednice, a od devedesetih često je slala velike izlive ljubavi. Sama manjinska zajednica nije znala šta da radi, ni u slučaju "amnezije", ni u slučaju izliva emocija. Pogotovo, jer upravo ekstremisti dosta često tematizuju problem manjinskih mađarskih zajednica. Konfuzija se povećala kada su se u samoj Mađarskoj javili glasovi koji su bili otvoreno suprotstavljeni zahtevima manjinskih zajednica, drsko

ignorirajući njihove želje i cinički ih nipodoštavajući. Kulminaciju takvog odnosa je predstavljao referendum koji je održan 5. decembra 2004. godine. No, treba napomenuti da je politička elita manjinskih mađarskih zajednica, takođe, napravila veliku grešku kada je mislila da može uslovljavati javnost u Mađarskoj i tamošnje političke stranke. Mislim da su i oni precenili svoj značaj i doprineli da situacija bude još konfuznija. Umesto konfuzije nama je potrebna stabilnost i izračunljivost (da obe strane mogu sa relativnoj sigurnošću znati šta da očekuju sa druge strane) na obe strane.

No, problem je i u tome što Evropska Unija još nije dovoljno izdiferencirana, pa postoji jedan nesklad između njenih ideja i prakse, što doprinosi euroskepticizmu.

Mađarska zajednica
u Vojvodini

Mađarska zajednica u Vojvodini/Srbiji ima svoj razvojni put koji je još tragičniji. Ona je kao odvojena celina nastala 1920. godine i odmah je na početku bila optužena za ugnjetavanje u Ugarskoj, iako je deo mađarskog naroda koji je pripao tadašnjoj SHS kraljevini bio, u socijalnom smislu, u lošijem položaju, nego nemačka i srpska populacija koja je živela na istom prostoru. Ni u socijalnom, ni u nacionalnom smislu, Ugarska nije bila dobro uređena država, pa se krivica za ugnjetavanje nije ni mogla adresirati na novonastalu manjinsku zajednicu (krivica, naravno, u kolektivnom smislu ne može da se definiše). Pa, ipak, ceo kolektivitet je kažnjen, lišen slobodnog korišćenja maternjeg jezika i njegovi pripadnici godinama nisu mogli da komuniciraju sa službama države, jer

nisu znali službeni jezik. Za sve propuste mađarske/ugarske države kažnjeni su Mađari koji su se, odlukom velesila, našli u sastavu južnoslovenske države. Tada je i započeo (prvi) egzodus intelektualaca i imućnih ljudi, iako su neki i došli iz Srpsko-mađarske republike Baranja-Baja, ali već tada je mađarska zajednica bila, u intelektualnom i ekonomskom pogledu, suočena sa snažnim deficitom, koji do dana današnjeg ne može da prevaziđe.

U međuratnom periodu su mogućnosti Mađara u Vojvodini da traže svoju sreću bile veoma skućene, što je proizvelo neizmernu gorčinu. Sa radošću su očekivane okupatorske snage, bila su to iracionalna očekivanja. Okupacija je i za njih, posle kratke euforije, donela presije, regrutaciju i često umiranje na frontovima. Iako su mađarske snage 1944. godine napustile Bačku i Baranju bez otpora, komunisti su sprovedi decimaciju preostalih Mađara, ubijajući intelektualce, sveštenike i učitelje, iako ogromna većina ubijenih nije učestvovala ni u kakvim zločinima, a po logici stvari nije mogla imati nikakve veze ni sa planiranjem napada na Jugoslaviju. Oni koji su preživeli nosili su „hipoteku krivice“, bez obzira na to što su počinioce zločina vlasti već kaznile najstrožim kaznama. U titoizmu je mađarska zajednica u moralnom smislu razarana naglašavanjem zločina koja su počinjena tokom rata, pri čemu nije pravljena razlika između pojedinaca i kolektiviteta, a preuveličavan je ugnjetački karakter ugarske države. Tragovi toga su ostali u udžbenicima koji se i danas koriste. Sve to je sprovedeno bez

trunke empatije prema, od istorijskih procesa, unesrećenim ljudima.

U titoizmu su, pod okriljem ideje bratstva i jedinstva, ukinute skoro sve samostalne mađarske kulturne i ostale organizacije, tako je, zapravo, nastavljena praksa kraljevine. Osnivane su višanacionale organizacije, gde se nastavljalo sa marginalizacijom Mađara. Taj proces se dešavao u mnogim predelima Vojvodine i mogli bi smo ga nazvati „zrenjaninizacijom“, zato što je slučaj Zrenjanina toliko rečit. Veliki Bečkerek je bio trojezična zajednica koja je tu karakteristiku donekle sačuvala i dok se nazivala Petrovgrad. U Drugom svetskom ratu je prvo uništena jevrejska zajednica, a kasnije i nemačka. Tako su Mađari tamo postali manjina naspram većinskog stanovništva koje je postalo višestruko brojnije. U titoizmu su nestajali mađarski razredi u osnovnim školama, a osamdesetih godina su postali učestaliji incidenti za koje su žrtve verovala da su nastali na nacionalnoj osnovi, iako su vlasti navodile druge razloge. Svejedno, danas se u Zrenjaninu mogu naći samo tragovi da su tamo živeli Mađari, nema više mađarskih razreda skoro ni u jednoj osnovnoj školi. Taj proces „zrenjaninizacije“ se odigrava danas i u drugim mestima širom Vojvodine. Šarolikost Vojvodine sve više postaje samo prošlost. Sadašnjost karakteriše licemerstvo koje je preživelo i titoizam, a sadržano je u činjenici da se uporno sprečava osnivanje samostalnih mađarskih škola, pod izgovorom da „ne treba razdvajati decu“ (iako se, u isto vreme, niko ne brine zbog toga što se u nekim školama gase mađarski razredi!). Dok je u jednom slučaju kao vrednost istaknuta višejezičnost škole i osuđivana „getoizacija“, u

drugom slučaju se o tome ni ne razmišlja. Postoji jedna čudna dijalektika u tome što se od strane države smanjuju sredstva, pa se time smanjuje i broj mađarskih đaka, pa onda država još smanjuje sredstva, itd. Ishod je dosta izvestan. Mi danas u Sremu i južnom Banatu gotovo da i nemamo mađarski živalj (a skoro i nikakvu drugu manjinsku zajednicu), taj predeo je praktično prestao da bude multietničan.

Zadnji egzodus mađarskog življa se desio devedesetih godina. Intelektualci, mladi i imućni ljudi su započinjali novi život van Vojvodine. Mađarska zajednica je danas u demografskom smislu veoma oslabljena. Egzodus intelektualaca je rezultirao manjkom inteligencije, egzodusom bogatijih ljudi čitava zajednica je, a ne samo manjinsko mađarsko stanovništvo, postala siromašnija. Nestanak mladih ljudi sa ovih prostora dovodi do beznadne situacije. Ekonomski i politički uticaj mađarske zajednice je neznatan. Po računici demografa Karolja Mirniča, mađarska zajednica u Vojvodini može još da opstane dve ili tri generacije – od 60 do 90 godina. Pitanje je samo kako će proteći tih nekoliko decenija: da li će, gore navedenom čudnom dijalektikom, izgubiti sva svoja uporišta ili će ta uporišta nestati kada više neće biti potrebe za njima.

Perspektiva

Treba da navedem da u praksi ni demokratija, ni evropska perspektiva ne idu u prilog manjinama kao kolektivitetima. Demokratija je, naime, vlast većine, što ima svoj smisao, i veliko

je dostignuće u odnosu na političke sisteme pre nje. Ali, to ništa ne menja u smislu funkcionisanja u kome se manjine ne mogu afirmisati. Želja mađarskih kolektiviteta širom karpatskog basena da ostvare neki vid autonomije nigde nije dovela do pravih rezultata. I Evropska Unija shvata problem manjina kao problem socijalizacije, a zainteresovana je za to da potpomogne što bolju integraciju manjina u većinsko društvo. Čak i tako uzorne zemlje poput Švedske i Norveške rešavaju ta pitanja na gore navedeni način.

Naravno, asimilacija je prirodan proces, jer situacija u kojoj je prisutna većina i manjina sama po sebi nameće, bez bilo kakvih namera, životne prilike u kojima pripadnik manjine, jednostavno, nema drugog izbora sem da se prilagodi. Međutim, taj proces može da bude potpomognut, ili aktivno, ili pasivno, od strane političke vlasti. Mađarska nacionalna zajednica u Vojvodini je sada već u toj fazi da je ignorisanje njenih potreba i problema vodi ka njenom nestajanju.

Glavni je slogan američkih liberala da se može živeti normalan život i korišćenjem drugog jezika. Bio bih radostan kada bih mogao reći da mađarska zajednica, svojim nestajanjem, doprinosi demokraciji i tolerantnijem životu. Ali ne mogu to da tvrdim, jer je dosta čest slučaj da osoba koja prelazi iz jedne u drugu nacionalnu zajednicu oseća potrebu da svoj novi identitet izrazi radikalno.

Mislim da je za rešenje problema manjinskih zajednica u Vojvodini od velike važnosti da se one posmatraju i tretiraju i kao KOLEKTIVITETI. Raspršivanje kolektiviteta ne doprinosi bržoj evropeizaciji Srbije, nego je sprečava. Smanjivanjem sredstava koje se troše

na manjine ne može se mnogo uštedeti. Pravi interes i većine i manjine je da se doprinese većoj sigurnosti manjinskim zajednicama i da se da samostalnost manjinskim institucijama, svim, a ne samo mađarskim. Potrebne su, takođe, i izvesne garancije kolektivitetima, i to na duži vremenski period, kako one ne bi strepele posle svakog popisa stanovništva da će biti za ponešto uskraćene.

Manjine mogu potpomagnuti evropeizaciju Srbije samo kao kolektiviteti. Nažalost, nema sluha za probleme manjina, ni u zemlji, ni u Evropskoj Uniji. Ne preostaje nam ništa drugo nego da – bilo da smo pripadnici većine ili manjine – gajimo tradicije nenasilja i tolerancije, da čuvamo tekovine ljudskih prava i sloboda, jer su to prave vrednosti, na kojima možemo graditi bolje društvo za sve nas.

**Aleksandar MARTON, predsednik opštine Zrenjanin²⁶:
STVARI SE POPRAVLJAJU**

Moram, kao jedan od čelnika lokalne samouprave u Zrenjaninu, da reagujem na izlaganje gospodina Mesaroša. Ja se u velikoj meri slažem da se u Zrenjaninu dešavalo to što se dešavalo. Početkom 70. i 80. godina je bilo nekih negativnih pojava a manje nešto 90. godina. Zrenjanin je jedan od retkih gradova u Vojvodini u kom se nije desilo etničko čišćenje, na primer Hrvata. Igrom slučaja sam lično uključen u tu priču broja učenika mađarske nacionalnosti koji pohađaju nastavu na mađarskom jeziku. U Zrenjaninu je taj broj sada oko 600. U četiri osnovne škole na teritoriji grada Zrenjanina se izvodi nastava na mađarskom jeziku, ali i u gimnaziji i u šest srednjih škola. Igrom slučaja znam da podatak koji ste izneli nije tačan. Juče je čak održan sastanak na temu povećanja broja učenika mađarske nacionalnosti koji pohađaju nastavu na maternjem jeziku. Činjenica je da negde oko trećina učenika mađarske nacionalnosti ne pohađa nastavu na mađarskom jeziku, ali se stvar sa brojem učenika naglo popravila kada je reč o pohađanju nastave u Mužlji, dakle prigradskom zrenjaninskom naselju, gde je izgrađen kolegijum pri katoličkoj crkvi. Tu je pomoć mađarske vlade bila izuzetno mala. Taj kolegijum je bio izgrađen pre svega zalaganjem nadbiskupa Hočevara i države Slovenije, i to je vrlo interesantno. I baš posle izgradnje tog kolegijuma veliki broj učenika mađarske nacionalnosti iz drugih krajeva Banata, pre svega Južnog, dolaze u Zrenjanin i tu uče škole, kako gimnaziju, tako i druge srednje škole.

**Ferenc ŽOLDOŽ, D.o.o. „Adaptatio-D“:
ULOGA MAĐARSKE ZAJEDNICE U PREKOGRANIČNOJ SARADNJI
SRBIJE I MAĐARSKE: ISKUSTVA I PERSPEKTIVE**

Podrška u Mađarskoj

Ustav koji je modifikovan posle promene sistema 1990-te godine deklariše u članu 6. da „Republika Mađarska oseća odgovornost za sudbinu

²⁶ Izlaganje A. Martona nije autorizovano

Mađara koji žive van granica teritorije Mađarske i potpomaže njihove odnose sa državom Mađarskom“

Na osnovu ovog člana Ustava od početka 90-tih Vlada Mađarske je stvorila sistem potpomaganja Mađara koji žive van granica Republike Mađarske. Zahvaljujući ovom sistemu u proteklih 18 godina je uspostavljena široka i bogata saradnja između vojvođanskih Mađara i Republike Mađarske. Nezavisno od podrške, u ime nacionalne integracije izgrađene su brojne mreže između Mađara obe države, pre svega između pobratimljenih gradova i saradnje između civilnih organizacija. Ovaj proces je ojačan od strane 50.000 vojvođanskih Mađara, emigranata, koji su u Republici Mađarskoj osnovali svoje sopstvene civilne organizacije.

U međuvremenu, zbog ratova na Balkanu i jačanja srpskog nacionalizma, došlo je do segregacije vojvođanskih Mađara, i oni su postali sve zatvoreniji. Ovaj proces je bio potpomognut politikom Miloševićevog režima a, s druge strane, i prekograničnom politikom Republike Mađarske. Mađari u Vojvodini su se u potpunosti okrenuli prema podršci iz Mađarske, jer Srbija, ne da nije pomagala ovu nacionalnu zajednicu, nego ju je u nekim slučajevim i suočila sa pitanjem opstanka.

Godine 2005 je preformulisana politika prekogranične podrške, ukinuti su raznovrsni fondovi podrške i integrisani su u jedinstvenu organizaciju Fondacija Domovina (Szulofold Alap). Vojvođanski Mađari dobijaju od strane Mađarske podršku na godišnjem nivou u iznosu od 5-6 milona evra. I politika podrške civilnim organizacijama je 2004. godine preformulisana i formiran je Nacionalni Civilni Fond. Ovaj Fond pomaže civilne zajednice u Mađarskoj i, u jednom od osnovnih programa, obezbedio je okvir za veze sa civilnim društvima van granica Mađarske u iznosu od 2.6 milona evra na godišnjem nivou. U oktobru 2008. godine je objavljen poziv kojim se neće finansirati samo veze na liniji Mađari-Mađari, nego i izgradnja veza sa ostalim civilnim organizacijama (zasad u minimalnom iznosu od 0.15 milona Evra).

Ministarstvo inostranih poslova Mađarske, po zahtevima Evropske Unije i UN, osnovalo je 2003. godine program međunarodnog razvoja i saradnje (NEFE), kojima se uključilo u podršku zemljama u razvoju, kao i u proces humanitarne pomoći onih regija koje su pretrpele katastrofu. U ovom programu svojim projektima mogu učestvovati samo organizacije iz Mađarske, ako imaju partnersku organizaciju u datoj državi. U ovom programu već nije potrebno da organizacija bude mađarskog karaktera, takva vrsta određenja je irelevantna, jer u datim državama čak ni ne postoji mađarska manjina. Moram istaći da je Srbiji, u okviru ovog programa, dat najveći prioritet. U prve tri godine, dakle od 2003-2005. godine, preko ovog programa je u Srbiju došlo 8.8 milona evra, tj. 10% budžeta NEFE, što je izrazito viok nivo sredstava u odnosu na ostale države. U Srbiji su Mađari edukaciju u vezi sa pridruživanjem Evropskoj Uniji definisali kao jedan od svojih najvažnijih prioriteta,.

Podrška u Srbiji

Nakon promene režima u 2000-toj godini, za vojvođanske Mađara, pogotovo tamo gde oni žive u većini, domaći izvori podrške su dobili na

značaju. U pitanju su fondovi lokalnih samouprava, kao i Pokrajine, dostupni Mađarima u Vojvodini. O podršci koja potiče od Republike, slabo možemo govoriti.

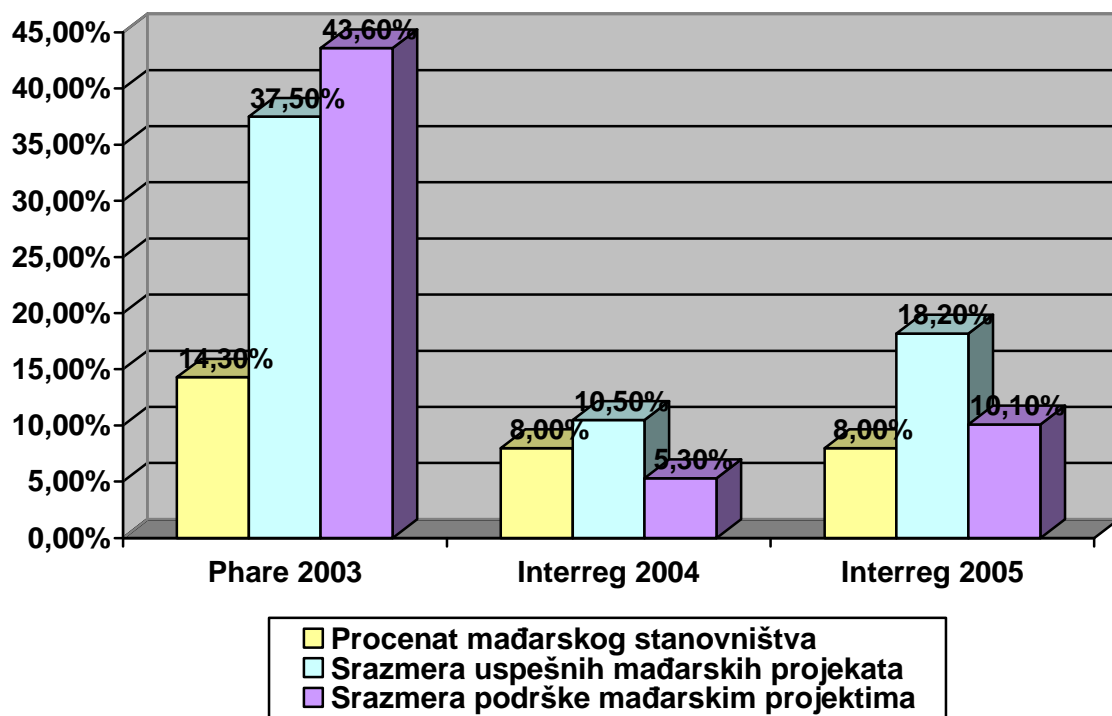
Godine 2005 mađarska nacionalna zajednica u Vojvodini dobila je 5,5 miliona evra iz Mađarske, dok je 183.5 miliona evra stiglo u Srbiju iz Evropske Unije. Ako gledamo srazmerno to je 24.6 evra po glavi stanovnika u Srbiji, a 18.9 evra po glavi pripadnika mađarske nacionalne zajednice. Ovo bi značilo da mađarska nacionalna zajednica ima, zahvaljujući državi Mađarskoj, značajan „plus“ u prihodima. U početku, upravo zbog segregacije, mađarska nacionalna zajednica nije imala dovoljno informacija o tome kako iskoristiti te izvore, a u to vreme nije imala ni ljudske resurse koji bi bili sposobni da povuku sredstva iz tih izvora.

Godine 2004-2006 podeljen je grant od 15.5 miliona evra za sve projekte od strane Evropske Unije, a 14.5 miliona evra od strane Mađarske. Ovo su bilo dostupna sredstva za mađarsku nacionalnu zajednicu u Vojvodini, a 0.77 miliona je bilo dostupno od Evropske Unije. I pored postojećih teškoća, sa udelom od 3.9 procenata u strukturi stanovništva Srbije, mađarska nacionalna zajednica je bila u stanju da iskoristi 4.9 odsto podrške Evropske Unije, što se smatra uspehom.

Programi EU između Srbije i Mađarske

Uz podršku Evropske unije, između Srbije i Mađarske su pokrenuti programi i to: eksperimentalni program u okviru Šare-programa (2003) i program susedske saradnje u okviru Interreg-a (2004). U međuvremenu je Mađarska, 2004. godine, postala članica EU.

Na grafikonu je prikazana uspešnost mađarske nacionalne zajednice u programima prekogranične saradnje:

A. Eksperimentalni program između Srbije i Mađarske - Phare 2003

Za sredstva iz programa Phare 2003 godine je mogla da aplicira samo organizacija iz Mađarske, ali je ona bila u obavezi da u projekat uključi partnera sa druge strane granice, što znači da ima partnera iz Vojvodine. Finansijske izvore iz programa je posedovao aplikant iz Mađarske, ali su aktivnosti predviđene projektom mogle da se realizuju i na području Vojvodine. U ovom programu su bili aktuelni samo mali tzv. „peple to people“ projekti, a iznos podeljenog granta je iznosio 0.46 milona evra.

Vojvođanski Mađari su postigli veliki uspeh u programu, jer su od 16 pobedničkih programa više od jedne trećine (37.5%) činili mađarski programi, a udeo mađarske zajednice u Vojvodini je, kako znamo, samo 14.3 procenta. Ako pogledamo dobijeni iznos, onda je superiornost još veća - 43.6 odsto. Znači Mađari iz Vojvodine su, u odnosu na svoju brojnost, pokazali višestruku uspešnost. Na ovakav pozitivan rezultat uticalo je nekoliko razloga, a najvažniji su postojanje ranijih veza, laka komunikacija, teritorijalni aspekt i postojanje lobija u Mađarskoj.

U ovom programu odluke su u potpunosti donešene od strane organa za projekte u Mađarskoj. Zbog toga je većoj meri došao do izražaja uticaj političkog i profesionalnog lobija vojvođanskih Mađara. S druge strane, organizacije iz Mađarske su, zbog lakše komunikacije i od ranije uspostavljenih veza, radije birale partnersku organizaciju iz Vojvodine. Treba imati u vidu da u pograničnom području između Srbije i Mađarske uglavnom žive Mađari, pa je to predstavljalo značajnu prednost.

B. Susedski program Mađarska – Srbija i Crna Gora (2004-2006)

Posle programa Phare realizovan je i susedski program Mađarska – Srbija i Crna Gora (2004-2006). Aplikanti su mogle biti, pored organizacija u Mađarskoj, i neprofitne organizacije iz Srbije, a program se, osim Vojvodine, proširio i na teritoriju grada Beograda. Pored malih projekata za jačanje ljudskih veza, zastupljeni su i veći infrastrukturni projekti. Maksimalna vrednost podrške je iznosila 300.000 evra.

Nakon poziva (2004. godine) 19 projekata je dobio grant u iznosu od 1.69 miliona evra (planirani iznos je bio 2.0 miliona evra). Gledano iz ugla mađarske nacionalne zajednice, možemo videti drastičan pad u odnosu na projekat Phare iz 2003. godine, jer su se od 19 projekata samo dva mogla vezati za Mađare. No, i ovo se može smatrati uspehom, ako imamo u vidu da je udeo Mađara u strukturi stanovništva procentualno opao sa 14 na 8%, zbog uključivanja grada Beograda. Ako gledamo procentualni iznos granta možemo konstatovati fijasko, on iznosi samo 5.3%, jer su ta dva projekta dobila grant u manjem iznosu.

Šta je dovelo do ovako značajnog pada? Ima više razloga. Najznačajniji se, u svakom slučaju, nalazi u činjenici da su odluke donošene zajednički. Stvari su otežane i time što u donošenju odluka nije učestvovala pokrajinska, nego republička vlada u Beogradu, što je umanjilo eventualno snažnije delovanje mađarskog lobija iz Vojvodine. Veliki značaj je imala i činjenica da su, zbog promenjenog načina donošenja odluka, projektni akteri iz Mađarske više preferirali jače pokrajinske i druge regionalne organizacije,

nego manje organizacije iz Vojvodine, nadajući se boljoj realizaciji projekta. Umesto nacionalnog i emocionalnog aspekta, prednost je data racionalnom i pragmatičnom aspektu, jer se dobro znalo da EU ne finansira projekte koji se baziraju na nacionalnoj osnovi.

U drugom pozivu Interreg programa 2005 godine 22 aplikacija su dobila grant u totalnom iznosu od 1.87 miliona evra. U odnosu na poziv iz 2002. godine, pozicija mađarske nacionalne zajednice je ojačana, jer su se četiri od ova 22 projekta mogla vezati za mađarsku zajednicu (18.2%). No, taj se uspeh relativizuje, jer je dobijeno samo 10.10% podrške, što je, recimo, još uvek iznad procentualne zastupljenosti Mađara u broju stanovnika.

Znači, posle velikog pada u 2004. godini već naredne, 2005. godine, mađarska nacionalna zajednica je bila u stanju da reaguje na promene, da se adaptira i zabeleži uspeh. Treba reći da su gore navedeni programi objavljeni sa godinom dana zakašnjenja, dakle programi za 2005. godinu su bili objavljeni 2006. godine.

Pripreme Mađara u Vojvodini za projekte EU

U Mađarskoj su veoma brzo uvideli mogućnosti koje su sadržane u projektima Evropske unije i od kojih bi koristi mogli imati i Mađari u Vojvodini. Radi što boljeg informisanja o projektima Evropske Unije, Fondacija Apacai je 2006 i 2007. godine objavila konkurs za finansiranje projekata na temu edukacije stručnjaka za projekte Evropske Unije. Ovi projekti su finansirani sa 79.000 evra i u Vojvodini je, u 15 navrata, edukovano oko 300 ljudi.

Zahvaljujući podršci Apacai fondacije u listu Magyar Szó su, od jula do decembra 2006. godine, jednom nedeljno objavljivani članci o Evropskoj Uniji, s naglaskom na širenja znanja o podršci Evropske Unije. Pojedinci koji su prepoznali novi pravac osnivali su svoje asocijacije i pčeli da se bave regionalnom politikom, lokalnim razvojem i konkurišu za podršku EU. Na taj način je pokrenuta ranije zapostavljena modernizacija mađarske zajednice u Vojvodini, koji su se ranije fokusirali jedino na kulturna pitanja. Ovaj proces je bio osnažen i od strane projektnih konsultantskih firmi sa tržišta Mađarske, koji su se pojavili i u Vojvodini u nameri da na ovdašnjem konsultantskom tržištu steknu dobre pozicije. Zahvaljujući tome je stvorena prva projektna web stranica na mađarskom jeziku.

Podrška EU i vojvođanski Mađari u budućnosti

Nakon rečenog sledi i odgovor na pitanje kuda i kako dalje.

Za vojvođanske Mađare je veoma bitno da sačuvaju odnose sa Mađarima iz drugih država, kao i pitanje nacionalne integracije. Naravno, bez ikakvog pomeranja granica, ali sa jakim prekograničnim vezama (na osnovu principa prohodnosti EU). Pored nacionalnog i kulturnog aspekta, izuzetno je važno da se poboljšaju uslovi života, što je i osnovni zahtev svih građana Srbije.

Na osnovu dosadašnjeg iskustva vidimo da Mađari u Vojvodini imaju izuzetno jake veze sa Mađarskom, koja je članica EU, i da su nagomilali dosta EU komformnog znanja. Značajan deo odluka o podršci Evropske

Unije se donosi u Beogradu, ne od strane vlade nego od strane aktera i stručnjaka u organizacijama EU sa kojima Mađari iz Vojvodine nemju nikakve mrežne veze.

Ono što bi, po mom mišljenju, trebalo uradite jeste povezati ova dva resursa kako bi obe strane mogle profitirati. Mađari u Vojvodini su stvorili dobre projekte u kojima se ne naglašavaju samo njihovi nacionalni i kulturni prioriteti, nego ti projekti odgovaraju regionalnim i multikulturalnim potrebama. Time se utiče poboljšanje kvaliteta života kako Mađara, tako i svih drugih. Dobro bi bilo kada bi, s druge strane, autoriteti u Beogradu vrednovali razvojne ideje vojvođana i podržavali njihove projekte u većem stepenu. Dok se to ne desi, potencijal koji se krije u vojvođanskim Mađarima će ostati neiskorišćen. Beograd bi trebalo da podstiče vojvođanske Mađare da se otvaraju, a ne da se zatvaraju.

DISKUSIJA

Pavel DOMONJI, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

Želeo bih da postavim dva pitanja, jedno Ferencu Žoldošu, a drugo Iren Gabrić Molnar. Gospodin Žoldoš je u jednom delu svog izlaganja pomenuo da je mađarska zajednica uspela da akumulira određeni fond euro znanja, ali da joj je, mađarskoj zajednici dakle, potrebna i stanovita modernizacija. Molio bih ga da nam, u vezi sa rečenim, da dodatna pojašnjenja.

Drugo pitanje je namenjeno Iren Gabrić. U javnosti se pominje podatak da je dve trećine građana Srbije za integraciju sa EU. Kako je moguće da, i pored tolike podrške, beležimo zastoj u približavanju EU? Ko snosi odgovornost za to – Beograd ili Brisel? Ako mi je dozvoljeno da iznesem svoj sud, odgovornost za to snosi srbijanska politička klasa. Pojedine frakcije ove klase, u savezu sa oligarsima i tajnim agencijama, u integraciji sa EU vide opasnost po svoje pozicije i interese. Mislim da se pripadnici te klase opiru i da će se opirati evropeizaciji sve dok ne izvuku sve benefite koje im omogućuje

upravljanje jednim ovako zapuštenim društvom.

Pošto sam dao sebi reč, izneo bih još i dve kratke napomene. Najpre, šta podrazumevamo pod evropeizacijom? Ja pod tim pojmom podrazumevam asimilaciju ključnih evropskih vrednosti poput ljudskih prava, demokratije, vladavine prava, privatne svojine, javnosti, nezavisnih institucija, itd. Ne samo asimilaciju, da se odmah ispravim, nego i pretvaranje ovih vrednosti u živi, delotvorni i funkcionalni koncept. Evropeizacija nije, dakle, puka proklamacija, nego ona zadire i zahteva reorganizaciju našeg svakodnevnog života i iziskuje velike napore kako bi se promenile naše prakse, ustaljeni obrasci ponašanja, naše percepcije stvari, modeli reagovanja, itd.

U javnosti se, to je moja druga napomena, evropeizacija svodi na integraciju sa EU, a Evropa se, opet izjednačava sa EU. Niti je Evropa identična sa ovim prestižnim klubom, niti se evropeizacija može svesti na integraciju. Ima zemalja koje su izvan EU i za koje bi bilo veoma teško reći da nisu evropeizovane (Švajcarska i

Norveška). Dakako, ima i zemalja koje su u EU, ali koje još moraju raditi na vlastitoj evropeizaciji (Rumunija ili Bugarska). Uostalom,

evropeizacija nije stanje, nego proces i to proces koji prate snažni otpori, kao što to u našem slučaju možemo i videti.

Ferenc ŽOLDOŠ

Mađarska zajednica je jako tradicionalna zajednica koja je, uz to, imala puno problema. U devedestim godinama prošlog veka mnogo je mladih ljudi, ne samo zbog studija, nego i zbog rata i neizvesne životne perspektive, otišlo iz Vojvodine. Boraveći u Mađarskoj oni su stekli određena znanja i veštine. Valja imati na umu i činjenicu da mnogo vojvođanskih Mađara kontaktira sa ljudima u Mađarskoj. Postoji, dakle, jedna grupa ljudi koja svaki put učestvuje u Mađarskoj na raznim seminarima i konferencijama i koja je stekla eurokonforno znanje. Stanje je, međutim, teško.

Iren GABRIĆ MOLNAR²⁷

Sudeći po istraživanjima javnog mnjenja, negde 70 % građana Srbije, bez obzira na nacionalnost, želi da postanemo članovi Evropske unije. Međutim, kada te građane pitate da li se osećaju evropljanima, onda oni sebe određuju u skladu sa svojim sistemom vrednosti, u skladu sa svojim uverenjima i tada vidite da nema ni 10 % onih koji sebe smatraju evropljanima. Dakle, uočavamo veliki raskorak, veliku koliziju. Jedno su naše nade i želje... Vidite, mi želimo visoki standard kao u Evropi, ali ne želimo i sve one obaveze koje Evropa podrazumeva. Ljude ovde plaše da će se morati odreći svog jezika, što nije tačno. Međutim, kako ćemo u Evropu ako ne znamo i ne koristimo, barem, još jedan jezik, ako sem ćirilice, na primer, ne znamo i drugo pismo, ako ne poznajemo, sem naših, i vrednosti drugih ljudi i kultura?

Multikulturalnost i multilingvalnost zahtevaju toleranciju i otvorenost. Zar nas prisustvo druge kulture i vrednosti drugačijih od naših ne obugaćuju i ne upotpunjuju?! Da, naravno. U Vojvodini ljudi žive jedni pored drugih i jedni sa drugima i niko ne bi trebao zbog toga da se oseća gubitnikom. Međutim, postoji izvesna psihoza i osećanje, niže od Beograda, rekla bih, da smo gubitnici ako nismo u okviru države Srbije. Sa sličnim sindromom je bila suočena Mađarska nakon Trijanona i ona sa time još uvek nije izašla na kraj. To će i Srbija dugo nositi u sebi, pogotovo ako će se preko politike pospešivati takva osećanja. U našoj politici ima užasno mnogo improvizacija i ja ne pridajem previše važnosti partijsko-političkim opredeljenjima, nego pažljivo posmatram opredeljenja i vrednosti koje usvajaju sami građani. Improvizacijama mnogo doprinose i mediji naklonjeni više strankama, nego građanima. Vidite, nas ova svetska kriza ne brine toliko koliko druge ljude, jer smo mi nešto slično, i to ne tako davno, već doživeli. Drugi su preplašeni krizom i blokirani, i građani u Mađarskoj, i građani u drugim ili trećim zemljama. Najgore je da se blokiramo u situaciji kada treba da delujemo, da nađemo ideju i koncept koji sadrži rešenje. Hoću

²⁷ Učešće u diskusiji I.G. Molnar nije autorizovano

da kažem da evropske vrednosti, koje su ovde malopre pominjane, nude šansu svima, samo što mi tu šansu ne koristimo uvek onako kako bi trebalo. Ja, jednostavno, u vojvođanskim Mađarima vidim stabilnu, uporišnu tačku evropeizacije Srbije. Vojvođanski Mađari neće oslabiti Srbiju, mogu je samo ojačati i pomoći joj da se što brže kreće ka Evropi.

Sonja BISERKO

Ja bih htela da pomerim našu diskusiju na jednu drugu ravan. Rekla bih da su građani Srbije zamoreni temama koje je Pavel malo pre pomenuo. Ono što njih najviše pritiska to su socijalne i ekonomske teme i to je polje u kome se može očekivati njihova aktivnija uloga. Ali, ono što mene zanima, to je međunarodni aspekt i međunarodna kriza koja, očigledno, pogađa ceo svet i verovatno je da će u narednim mesecima pogađati i Srbiju, bez obzira na analize naših stručnjaka. Htela bih da pomenem da se u Briselu održava samit evropskih zemalja na kome se razmatra ekonomska kriza i traže rešenja kako da se ona prevaziđe. Bez obzira na sve unutrašnje ekonomske razlike očekuje se da će se postići sporazum u vezi

stimulativnog paketa. Taj paket podrazumeva određenu finansijsku injekciju onim zemljama i segmentima društva koji su u najtežoj poziciji. Po dosadašnjim izjavama, četiri zemlje Evropske Unije je kriza pogodila više nego neke druge, i to su Mađarska, Grčka, Irska i Poljska. Ove zemlje su već dobile injekcije od institucija Evropske Unije i Međunarodnog fonda, što govori da se veoma aktivno traži odgovor na krizu. Pošto je Srbija na samoj margini eurozone, mene interesuje kako će se ta kriza ovde odraziti i šta mađarska manjina može da učini, prateći zbivanja u susednoj Mađarskoj? Gde vidite mogućnost za delovanje vaše zajednice i Vojvodine kao regiona? Da li su mala i srednja preduzeća jedan od načina amortizacije tih velikih udara?

Iren GABRIĆ MOLNAR

Kada smo preko Naučnog društva za regionalne nauke pokušali da istražimo efekte regionalne prekogranične saradnje zaključili smo da ima nekoliko prioriteta, nekoliko elemenata zbog kojih ima smisla tražiti podršku evropskih fondacija. To su poljoprivreda i prerada poljoprivrednih proizvoda za koje je Mađarska zainteresovana, isto kao i mi. Među ovim slojevima koji bi i hteli i ne bi hteli u Evropu, poljoprivrednici su najviše preplašeni, jer su u toj sferi veoma strogi standardi, ali je kupovna moć mala. Poljoprivrednici moraju zadovoljiti evropske standarde da bi bili konkurenti. Mi možemo preko Vojvodine od Mađarske usvajati njihova iskustva, navikavati se na evropske standarde i ponašati se u skladu sa njima. Drugo područje u kojem Mađarska pokazuje interesovanje je seoski turizam i turizam uopšte. Treće područje su vojvođanski putevi, infrastruktura. Postoji zajednički interes da se oni grade, s obzirom da ima puno problema sa izgradnjom puteva. Pokrajinska vlada i županije, odnosno južni deo Mađarske, treba da ulože truda da se takva vrsta saradnje uspostavi. Saradnju treba uspostaviti i na

polju zaštite životne sredine. Ima dosta evropskih fondacija koje bi tu vrstu saradnje mogle potpomognuti. Mađarska je u Evropskoj Uniji, Rumunija je, takođe, u Evropskoj uniji i one u projektima moraju imati i partnera van Evropske unije, u Srbiji ili u Vojvodini. Tu su u pitanju, za nas, ogromna sredstva. Posebno područje je kulturološka saradnja. Vidite, stalno se naglašava razvoj ljudskih resursa, stalno se govori o promeni načina razmišljanja, sistema vrednosti, o toleranciji, i tu bi smo mogli dobiti značajna sredstva. Dakle, ima tu puno rupa, ima puno vakuuma koji se može popuniti i to je ono u čemu bi mogla da učestvuje Vojvodina. Na osnovu informacija koje imam, mogu reći da postoji veliki prostor koji nije iskorišćen. Postoje sredstva, ali nema projekata.

Ferenc ŽOLDOŠ

Bilo je dosta projekata u prvoj fazi. Od 400 prijavljenih, 19 je bilo uspešnih. U drugoj fazi je bilo 240 projekata, a 22 su bila uspešna. Ja mislim da mi možemo da koristimo veze sa stručnjacima u Mađarskoj, u Slovačkoj, kao i u drugim zemljama. Problem je u tome što nemamo uspostavljene veze sa stručnjacima u Vojvodini, a

te veze, veze sa stručnjacima iz Vojvodine i Beograda, su veoma važne, jer ti ljudi znaju šta i kako treba da se radi. Izuzetno je važno da se uspostave veze između stručnjaka i mi smo otvoreni za njihovo uspostavljanje. Pitanje je samo da li je druga strana spremna i želi uspostavljanje tih veza.

Pavel DOMONJI

Kakve su veze između Mađara u Vojvodini i centralne vlasti? Stanje je, čini mi se loše. Ko je za to odgovoran?

Ferenc ŽOLDOŠ

Na političkom nivou ima veza, ali na stručnom nivou mislim da nema. Mađarska zajednica je, takođe, zatvorena. Mi smo segregirani događajima iz '90-tih godina. Mi smo zatvoreni i nama su neophodni kontakti. Da bi

konatakata bilo morate ih i vi želeti. Ako Beograd ne želi da se mađarska zajednica otvori, onda će i mađarska zajednica i dalje biti zatvorena, a to je veoma loše po nju. Mislim da obe strane moraju biti odgovornije.

Zoltan MESAROŠ

Što se tiče stanja koje proizvodi kriza, mislim da možemo iz posmatranja mađarske političke scene izvući jednu pouku. Ta pouka glasi - treba voditi dijalog. Pripadnici raznih frakcija političke elite, bez obzira na različite vrednosti koje zastupaju, (naravno ne sasvim bez ikakvih principa) moraju voditi dijalog.

Mi Mađari imamo jednu mađarsku poslovicu koja kaže: Több szem többet lát (Više očiju više vidi). Smatram da bi akteri na političkoj sceni, a

pre svega oni koji vrše vlast, morali biti u kontaktu sa raznim strukama i gledati unapred.

Kao treće, morali bi težiti ka oživljavanju veza između raznih regija. Ja sam, recimo, za vreme pauze razgovarao sa gospodinom iz Rumunije Ionom Gabrielom Andrejem i konstatovali smo da se iz Subotice do Temišvara ne može stići za jedan dan putem javnog saobraćaja, da je železnička veza između Kikinde i Temišvara ukinuta negde 40-tih godina i da nikada kasnije nije oživela. Znači, ako želimo da uživamo u prosperitetu, onda treba da se povezujemo, pa i u ovakvom trivijalnom smislu.

Gojko MIŠKOVIĆ, Otvoreni licej

Ova tema mi je veoma bliska, jer sam na njen interkulturalni aspekt stalno pokušavao da skrenem pažnju najšire javnosti. To svakako jeste neiskorišćeni kapacitet u pokušajima evropeizacije Srbije i reevropeizacije Vojvodine. Kao što i sami znamo, unutar srpskog etničkog korpusa postoje bitne mentalitetske, ali i civilizacijske razlike; te činjenice se već dugo žele izbrisati ili, barem, relativizovati zarad očuvanja interesa i blaženih zabluda uske grupe beogradske pseudoelite, bez obzira na cenu i krajnje rezultate. Njen dejstveni princip u praksi se svodi na homogenizaciju iznad svega! Molim Vas, kako ćemo ojačati evropske kapacitete Srbije ako iz našeg istorijskog i privatnog iskustva eliminišemo multilingvalizam vojvođanskih Srba, gde je svako iole pismen bio u stanju da se služi mađarskim i nemačkim jezikom? Dvadeseti vek je te generacijama sticane navike naprosto izbrisao iz svakodnevnice, a upravo to jesu legitimacijske osnove pripadanja dobrovoljnoj zajednici evropskih naroda, što Evropska Unija zapravo i jeste.

Kada je o Mađarskoj reč, neke meritorne procene govore da je obim pomoći koji je u poslednjih petnaestak godina usmeravan

prema Srbiji i Vojvodini, negde oko 110 miliona eura budžetskog novca. Merljivi rezultati su, kako i sami verovatno pretpostavljate, sasvim skromni i razočaravajući. Zbog toga je u krugu iskusnih i mislećih ličnosti u Budimpešti stvoren koncept u kome su kao sagovornici traženi i identifikovani ljudi iz većinskog etnosa u Vojvodini, ali sa kosmopolitskim svetonazorom i razumevanjem evropskih integracija. Svedoci smo da takvo postupanje počinje da donosi opipljive i merljive rezultate i u sferi međudržavnih odnosa. Ovih dana, precizno je definisan i potvrđen i projekat transfera znanja u oblasti praktične ekonomije i to bez posredujućeg, često puta sebičnog uticaja političke elite vojvodjanskih Mađara. Jedna velika, referentna firma iz Budimpešte iskazala je konkretan interes da unapređuje infrastrukturu grada Novog Sada, uz obostrano definisan i javno lako proverljiv interes.

Postoji još jedan „tok realnog života“ koji moramo da imamo u vidu. Naime, čitav niz preduzetnika iz redova Mađara ali i drugih etničkih grupa u Vojvodini, sklanjajući se tokom poslednje decenije 20. veka od ratotvoračkog ludila Slobodana Miloševića, formirao je uspešne firme u Mađarskoj. Ja lično znam za desetak takvih

primera; ali, takve ljude niko ništa ne pita, država Srbija se ne interesuje za njihove modele uspeha, nego traži način kako da zloupotrebi raspoložive predpristupne fondove i podeli plen sa partijskom bratijom.

Ovi svetli primeri uspešnog delovanja sa obe strane granice moraju da budu pozitivno vrednovani i da postanu deo oficijelne strategije približavanja. To i jeste suština i prava misija koju je naš okrugli sto uspešno promovisao.

Jožef MIŠKOLCI, privrednik

Mi još uvek baratamo starim, već desetina godina pogrešnim pojmovima.

Upotrebljavamo, recimo, metaforu mosta. Most se gradi između obala koje su slične visine i gde ljudi imaju želju da pređu na drugu obalu. Uvek se govorilo da su Mađari u Vojvodini most prema Mađarskoj. To nikad nije bilo tačno, jer se dve obale veoma razlikuju. Za vreme Tita naša obala je bila izuzetno visoka, veoma se teško i sa zavišću prelazilo na našu stranu. Sad je obala Mađarske, kapija prema Evropskoj uniji, izuzetno visoka i mi teško možemo preći na drugu obalu. Znači, o mostu ne može biti reči.

Velika je iluzija da most mogu da grade partijski političari. Interes političara sa ove i one strane granice je da dobiju što više glasova. Vojvođanski mađarski političari u kampanjama ispostavljaju i podgrejavaju nerealna očekivanja od „matične zemlje“, tj. Mađarske. Za političku elitu Mađarske Mađari van zemlje su u vreme izbora, a i kasnije, nepoželjan pojam – jer, šta god bi obećali, gube glasače. Građanin Mađarske ne voli pozitivan odnos prema prekograničnim Mađarima, jer vidi u njima zlo: da će mu oduzeti mesto na fakultetu, da će mu uzeti radno mesto. O tome, da će ti isti ljudi raditi nešto korisno, plaćati porez, biti deo napretka – glasači ne razmišljaju. U tom kontekstu interesantan je primer zapošljavanja lekara. Pre ulaska Mađarske u Evropsku uniju teško da je lekar Mađar iz Vojvodine ili Transilvanije mogao da se zaposli, jer je zakon bio takav: da bi mogao da radi, mora biti član Lekarske komore – da bi mogao biti član lekarske komore, mora da ima stalno radno mesto. Sad, kad je odlazak lekara i medicinskog osoblja iz Mađarske poprimio velike razmere – propisi su se ublažili.

Mađarska nacionalna zajednica juče u Jugoslaviji a danas u Srbiji, uglavnom u Vojvodini, nikad nije bila artikulisana i organizovana da gradi bilo kakav nacionalni, privredni ili duhovni most. Ni kolektivno, ni individualno. Posle rata ubrzo je došao period Informbiroa i „hladnog rata“. Za vreme revolucije u Mađarskoj 1956. godine Jugoslavija je skroz otvorila svoje granice izbeglicama iz Mađarske – što kasnije vlasti nisu zaboravile, već su se trudile da odnose drže na minimalnom nivou. Tu „prijateljsku uslugu“ i narod je brzo zaboravio.

U posleratnoj Jugoslaviji odnosi su bili naizgled puno liberalniji (nije bilo nasilne kolektivizacije poljoprivrednika, dat je prostor privatnim zanatlijama), a životni standard posle 60-tih, a naročito posle 70-tih godina veoma je porastao. Jugoslovenski Mađari su mogli slobodno putovati po celom svetu – a njihovi sunarodnici iz Mađarske retko i teško. U tom periodu u Jugoslaviji nije baš bilo preporučljivo od strane ovdašnjih Mađara koristiti izraz „matična zemlja“, niti su bili integrativni elementi u javnom

informisanju, u kulturi, u političkom životu. U nastavnim planovima deca u jugoslovenskim mađarskim razredima nisu učila ništa više o istoriji, geografiji i privredi Mađarske, nego o bilo kojoj drugoj susednoj zemlji. Ovdlašnji Mađari nisu puno tugovali nad sudbinim svojih sunarodnika iza granice. Kao što ni sada Mađare iz Mađarske (kad je kod njih liberalniji i bolji život) nije briga za Mađare van matične zemlje. Svako brine svoju brigu. Tako nas je učio život od 1920. godine.

Znači, nema mosta. Niti Srbija želi da uspostavi bolje susedske odnose sa Mađarskom pomoću ili posredstvom 300 000 vojvođanskih Mađara, niti Republika Mađarska računa na mogućnosti i prednosti koje bi vojvođanski Mađari mogli ostvariti na privrednom, političkom i duhovnom planu. Isto tako, mađarska zajednica u Vojvodini nema nikakav uticaj na to hoće li Srbija ranije ili kasnije, sa više ili manje uspeha, ući u Evropsku uniju.

Drugi interesantni pojam je *poverenje*. Ne može biti napretka u odnosima, kad nema osnovnog poverenja. A njega nema. Svoji su svoji – a svi Mađari koji nisu državljani Mađarske, oni su „drugi“, „sumnjivi“. Primer sa dvojnim državljanstvom je vrlo rečit. Razjedinjeni parlament Srbije je jednoglasno doneo zakon, da svi, koji imaju bilo kakvu vezu sa srpstvom ili Srbijom (makar ne znali ni reč srpski), po jednostavnom postupku mogu dobiti i državljanstvo Srbije (dvojno državljanstvo). Naglašavam: u tome se potpuno složila i „pozicija“ i „opozicija“. U isto vreme u Mađarskoj većina naroda i vlasti ni da čuje da Vojvođanski Mađari dobiju dvojno, tj. i mađarsko državljanstvo. Samo po dugačkoj proceduri, koja važi i za građane svake druge zemlje u Evropi, Aziji i Africi. Nije to strah od useljenja, to je stvar poverenja.

Da vidimo, malo detaljnije, i našu srbijansku stranu. I ovde se sa velikom dozom nepoverenja odnose prema vojvođanskim Mađarima. Ne da se ne očekuje od njih da budu apostoli, pomoćnici za stvaranje što korisnijih i prirodnijih veza sa Republikom Mađarskom, već proces ide u sasvim drugom pravcu. Tako je bila od početka Titove ere, tako se nastavlja do dana današnjeg. Državna elita Srbije već dugo ne veruje Mađarima. Ne može razumeti da ih ne može asimilirati željenim tempom, jer to ide sporo. Da vidimo stare i nove primere za ovu tezu. Nikad ambasador Jugoslavije/Srbije u Budimpešti nije bio Mađar iz Jugoslavije/Srbije. Mislim, čak ni konzul! Jugoslavija je još imala 3-4 ambasadora Mađara – ali su nas oni predstavljali u Afričkim i Azijskim zemljama. Srbija, čini mi se, danas nema ni jednog ambasadora Mađara, ali ni iz redova drugih nacionalnih manjina, ili narodnosti, kako se već zovu, koji žive u Srbiji! Srpska elita veruje samo Srbima. Ako smo već kod diplomatije, evo još primera. Vatikan je, u osnovi, „prestonica“ rimokatolika i on pravoslavnim vernicima i pravoslavnoj crkvi nije „krovna institucija“. U Srbiji živi oko pola miliona rimokatolika. Da li je u ambasadi Srbije u Vatikanu na dužnosti ijedan rimokatolik? Pa, naravno, da nije...

Ovo je samo sintetička i simbolička slika nepoverenja političke i vlastodržačke elite Srbije. Mogu nastaviti sa primerima o tome koliko ima, odnosno nema, pripadnika naše mađarske zajednice na odgovornim ili bilo kakvim drugim dužnostima u državnim službama (policija, vojska, sudstvo, javna preduzeća, ministarstva). O nepoverenju srpske političke elite prema svim manjinama se može govoriti i u pogledu frekvencija radio stanica koje emituju svoj program na mađarskom jeziku, a da o srozavanju obima emisija

na mađarskom jeziku na „državnoj“ televiziji i ne govorimo. Umesto da se proširuje manjinski (i mađarski) medijski prostor – on se iz dana u dan sužava. Ovih dana se ukidaju osnovni sudovi u skoro svim opštinama gde žive Mađari u velikom broju. (Još jedan dokaz za moju tvrdnju, da ne postoji artikulirana vojvođanska mađarska zajednica: Mađari koji se nalaze u Skupštini Srbije, a izabrani su na listi vladajuće partije – bez griže savesti glasaju za ove anti-mađarske poteze, jer jedno je nacionalna pripadnost, a drugo je - i bitnije - partijska disciplina i mogućnost zarade...)

I stigao sam do suštinskog aktuelnog pojma, koji određuje život, pa i ovu našu današnju tematiku. A taj pojam je INTERES. Materijalni, moralni, kolektivni, pojedinačni...

Ne znam koliko je to dobro ili ne, ali ceo svet se okrenuo prema Bogu koji se zove Interes. Ništa drugo nije bitno. A kada je o tome reč, o interesima, dakle, mađarska zajednica u Srbiji nema veliku težinu, niti uticaja na razvoj Vojvodine, a kamoli Srbije. Sem nekolicine manjinskih partijskih lidera – ostale strukture ne dolaze do izražaja. Ni u onom pozitivnom smislu. Bitne odluke se donose u Beogradu. Samostalno. Ni prema vojvođanskom rukovodstvu nema korektnog odnosa. Da beogradsko rukovodstvo pametnije razmišlja – ono bi, naravno u svom interesu, moglo iskoristiti i Vojvodinu, i manjine! To bi bio srednji interesni nivo. Ali, on se preskače. Praktikuje se najviši, veliki državni i kvazidržavni interes – i najniži, tj. pojedinačni interes nosilaca vlasti. Ove dve krajnosti se teže, mnogo neefikasnije i skuplje ostvaruju bez ovog srednjeg nivoa. Ali, Srbija ne veruje Vojvodini, Srbija ne veruje u korisnost manjina. Tako je bilo za vreme Tita, nastavilo se za vreme Miloševića i ostvaruje se za vreme sadašnje takozvane demokratske vlasti.

Ne može pomoći onaj, od koga se pomoć ne traži, niti mu se daje mogućnost da pomogne.

Privrednicima iz Mađarske bi, možda, bilo interesantno da „koriste“ za stručne saradnike ili privrednu prethodnicu ovdašnje Mađare, jer znaju oba jezika, znaju prilike. Ali Mađarska maltene nema velikih kapaciteta u svom vlasništvu – sve su otkupili internacionalne kompanije. Mađarska nije zemlja koja investira, već i sama želi da privuče investitore. Dve velike firme iz Mađarske koje su došle, MOL i OTP banka nisu pokazale interes da zaposle dvojezične radnike ni u onim sredinama gde se naveliko upotrebljava mađarski jezik. Zašto rade protiv svog interesa? Ko bi to razumeo... Verovatno zato, što ne znaju niti naše tržišne uslove, niti sredinu, pa im je interes samo da sa nekoliko velikih, ali možda ne baš najčistijih, poteza izvuku što pre i što više novca iz Srbije i da preprodaju svoju stečenu poziciju...

I onaj mali broj mađarsko-srpskih međudržavnih institucija (DKMT, zajednička privredna komorska tela i sl.) svoje aktivnosti uglavnom realizuju bez učešća vojvođanskih Mađara. Mislim pod tim i na mađarsku stručnu, i političku elitu, i delatnike. Te institucije i ne funkcionišu efikasno, uvek se govori o nekim „velikim mogućnostima“, koje onda niko nikad ne realizuje. DKMT je klasičan primer, gde Srbija (odnosno Vojvodina) igra potpuno podređenu ulogu. DKMT ima svoju radio emisiju i časopis – koje se bave skoro isključivo pitanjima iz Mađarske i Rumunije.

Interes je bio i da vojvođanski Mađari dobiju dvojno državljanstvo. Nije to neka želja za nacionalnim ujedinjenjem... Jednostavni motiv je bio u

pitanju, prvo da se bez vize putuje sa mađarskim pasošem i, drugo, da se mladima omogući kako školovanje na maternjem jeziku, tako i kasnije zaposlenje. Logični zahtev je bio da „matična zemlja“ pomogne, jer je to nekošta mnogo para, a dugoročno može dosta pomoći. No, nisu videli interes u tome, jer bi, možda, zbog toga izazvali gnev svojih birača – a kratkoročni interes su, ipak, izbori, koji zasenjuju one dugoročne.

Vredelo bi jednom analizirati i informisanost Mađara iz Vojvodine i Republike Mađarske. Moja ocena je: vojvođanski Mađari znaju puno o aktuelnostima iz Republike Mađarske (jer gledaju tamošnje TV emisije i slušaju radio), a malo znaju o istoriji „matične zemlje“. S druge strane, Mađari u Mađarskoj maltene ništa ne znaju o stvarnom i svakodnevnom životu Mađara van granice Mađarske, jer je za njih vest samo ako nekog pretuku, ubiju, smene... Samo loša vest je dobra vest. Nikoga u tamošnjim medijima (pa ni u redovima čitalaca) ne interesuje sa kojim životnim problemima se mi, kao njihovi sunarodnjaci, susrećemo. Nije vest da je u Srbiji bez frekvecije ostalo desetak radio stanica koje su emitovale program na mađarskom jeziku ili i na mađarskom jeziku... To nije problem čitalaca Budimpeštanskih novina.

Na kraju, za razumevanje odnosa u svih ovih 60 ili više godina treba reći i ovo: po narodnosti smo Mađari, i sa ove i sa one strane granice. Govorimo skoro isti maternji jezik. Čitamo slične knjige na mađarskom jeziku, gledamo slične TV emisije a, ipak, nismo isti narod. Stasali smo i socijalizovali se u sasvim drugim okolnostima. Ponekad lošijim, a ponekad i boljim od „onog drugog“, ali sve to je dovelo do toga, da se sve manje razumemo, da je sve manje „bratske ljubavi“, a sve više gledanja samo na sopstvene kratkoročne interese. Sa obe strane.

Zato vredi o svemu ovome razgovarati, jer možda ćemo tako, putem ovakvih skupova i razgovora, dati doprinos da se situacija poboljša. Da se bolje razumemo, da nađemo one interesne niti koje nas povezuju. Možda u privrednom, možda u kulturnom i duhovnom životu – u cilju da svi u ovom regionu lepše živimo. Vidim tu mogućnost, ali ako „razgrađivanje“ traje 60 godina, onda je barem 30 godina potrebno da se nađe pravi put, put koji vodi do rezultata: da svaka manjina bude zaista efikasna i korisna kopča među državama.

Ako se to prepusti partijskim liderima, kao do sada, onda će i odnosi i rezultati biti kao do sada. Razmišljanje civilne sfere je razboritije – ali ona mora svaku reč hiljadu puta izgovoriti, da bi se jednom čulo. Ni Sizif nije uzalud radio – jačao je svoje mišiće. Tako moramo i mi, članovi neartikulisane vojvođanske mađarske zajednice. Svako na svoj način jača mišiće.

RATKO FILIPOVIĆ, Privredna komora Vojvodine

Ne verujem da mogu u velikoj meri doprineti rasvetljavanju vrlo kompleksnih pitanja evropskih integracija, pristupa Evropskoj uniji i uloge jedne nacionalne zajednice, u ovom slučaju mađarske, u tim

procesima. Iz ugla privrede teško je izdvojiti uticaj bilo koje pojedinačne nacionalne zajednice na privredne tokove. Mi posmatramo celokupnu „biznis zajednicu“ jedinstveno i jedino takve podatke i imamo. Na temelju podataka sa kojima mi u Vojvodini

raspoložemo možemo videti da mi na području Evropske unije realizujemo 55 odsto našeg izvoza. To pokazuje da nam je, prvo, područje Evropske unije prioritet i, drugo, da imamo proizvoda i roba koje se mogu nositi sa konkurencijom na tom vrlo zahtevnom tržištu. Mislim da to treba istaći, da je to nešto što je dobro i veoma značajno. Kada su evropske zemlje u pitanju, treba reći da je naš izvoz veoma dispergovan po zemljama članicama.. Na prvom mestu je Nemačka, pa Italija, dok je Mađarska na petom mestu, sa pet posto našeg izvoza, što, iskreno rečeno, nije veliki procenat. Radi se o sumi u iznosu od 300 ili 400 miliona dolara, što je samo dva puta više nego devedesete godine i to je ono što je problem. Jer, ako je 1990. godine izvoz iznosio 160 miliona dolara, taj rast onda nije ni duplo veći danas. Mađarska je, od devedesete do danas, prešla ogroman put i u, međuvremenu, postala članica Evropske Unije, dok je Srbija za to vreme do 2000. padala, pa čak i kada je o Mađarskoj reč, iako znamo da je granica prema njoj, i u vreme blokade, bila jedna od najotvorenijih. Ne možemo, dakle, tvrditi da su ni posle 2000. načinjeni bitniji pomaci, barem ne onakvi kakvi bi se mogli očekivati. To, uostalom, govori i interesovanje Mađarske za uspostavljanjem ekonomskih odnosa i mreža, kao što je to i kolega rekao, kada je govorio o regionu Dunav Kriš Moriš Tisa. Neki kontakti su uspostavljeni, postoji komunikacija i među županijama, i među komorama između ove tri zemlje. Od prošle godine postoji i Savez

komora regiona DKMT, ali efekti nisu onakvi kakve bi smo želeli. Želje, očigledno, same po sebi nisu dovoljne. Za privredni rast je potrebna više toga, a pre svega visoka proizvodnja, a mi nismo podigli proizvodnju na onaj nivo koji bi nas učinio prisutnijim i konkurentnijim na tom tržištu. Očigledno je da ni mađarska privatizacija i tranzicija nisu stvorile jaka preduzeća koja bi ovde, u Vojvodini, investirala i ulagala svoj kapital. No, neki prostor, ipak, postoji i treba iskoristiti interese biznis zajednica za saradnjom na obe strane, pre svega u oblasti malih i srednjih preduzeća.

Ako ovome što je do sada rečeno dodamo još i ono što je rekla gospođa Biserko, dakle pitanje ekonomske krize i zaoštavanja konkurencije na evropskom tržištu, situacija onda postaje doista neizvesna. Jer, obe naše države ulaze u konkurenciju sa ostalim evropskim državama oko toga ko će privredi više pomoći. Dolazimo u situaciju u kojoj je teško očekivati ravnopravnost na tržištu. Bojim da naša preduzeća država neće moći da prati onoliko koliko će to moći Nemačka, Engleska i Italija. Pa čak i Mađarska, koja je pomognuta od strane evropske unije, jer ima pristup evropskim i američkim fondovima, jer imaju dosta investiranog američkog kapitala. Mi, na žalost, na tom polju nismo konkurentni, oslonjeni smo apsolutno na sebe, na finansijske odluke koje se ne donose čak ni u Vojvodini, nego u Beogradu. Dakle, mi ne možemo biti opuštteni u odnosu na budućnost i ulogu svakog od nas u približavanju evropskoj zajednici. Za nas ne postoji alternativa Evropskoj uniji i njenom tržištu. Odnosno, ako neko misli da postoji alternativa, onda nismo na dobrom putu.

Zoltan MESAROŠ

Dok sam slušao izlaganja pa kada je spomenut „uži krog interesa“ setio sam se knjige Zorana Đinđića „Jugoslavija kao nezavršena država“. U toj knjizi između ostalog Zoran Đinđić konstatuje da se u Jugoslaviji nije poštovalo pravo i principi, nego umesto toga su se poštovali neki ljudi. Znači, kada je neko bio uveden u politiku, on je tada bio odan toj i takvoj politici i osobi koja ju je uvela.

Rekao bih da se i danas radi o istoj stvari i da se stvari, nakon svega što smo doživeli, nisu promenile. Mi smo sada u situaciji da moramo izmišljati Srbiju. Kada kažem izmišljati Srbiju to, onda, ne znači da se moramo povesti za time kako je, recimo, nastao novi ustav, kada je jedan uzan kružok doneo odluku o ustavu. Mi u izmišljanju Srbije moramo krenuti od sada postojećeg stanja, i stajati na tlu realnosti i pokrenuti drugačiji, novi način funkcionisanja stvari. Meni se čini da bi tome važan doprinos mogli dati i Helsinški odbor, i mađarska zajednica (a naravno i mnogi drugi). No, odluka je na strani onih koji imaju više moći od nas. Ali, to da oni imaju više moći ne treba da nas obeshrabri. Mi možemo izaći sa novim idejama, jer, kao što sam rekao, više očiju bolje vidi.

Sonja BISERKO

Želim, na kraju, da se nadovežem na ovo što je gospodin Mesaroš rekao. Srbija je, rekla bih, poništila rezultate druge Jugoslavije, bez obzira na to kakva je bila, pa makar bila i nedovršena država. Ta država je, ipak, zabeležila neke rezultate, a mi nismo umeli da se na njih nadovežemo i sada se, nakon 20 godina, nalazimo u situaciji da počinjemo iz početka. Ova rasprava, kao i mnoge druge koje se vode na nivou civilnog društva ili male privrede, sve je to, zapravo, početak. „Izmišljanje“ Srbije je veliki napor za sve nas koji želimo da se tu stvori pristojan okvir. Naša politička i veliki deo kulturne elite još uvek, na žalost, opstaju na državnom projektu. Mi se sada, znači, nalazimo ispod nivoa na kome smo bili pre 20 godina i sada je veoma teško izgraditi komunikacione kanale koji bi nas povezivali sa Evropom i susedima.

Samo da podsetim da sada Srbija, maltene, ruši sve mostove sa Hrvatskom, sa kojom je dostignut određeni nivo saradnje na ekonomskom i kulturnom planu. Prema Bosni, Crnoj Gori ili sada Kosovu nikada i nisu podignuti nikakavi pravi mostovi ili ostvarena ozbiljna komunikacija. Stalno se vrtimo u krug i priželjkujemo mogućnost da će Srbija, raznim međunarodnim konstulacijama, upeti da dobije Bosnu ili pola Bosne. Mislim da su upravo zbog toga potrebni što češći i konkretniji dijalozi, poput ovih, kako bi se formirala neka nova elita. Posebno je važno uključiti mlade ljude, kako bi Srbija počela, ne samo da misli, nego i da se kreće u pravcu o kome smo ovde govorili. Ne treba imati prevelika očekivanja na početku, ali nije beznačajna činjenica da smo danas uspeli da okupimo dvadeset ljudi na ovom panelu.

PRILOG

Savez vojvodanskih Mađara, Demokratska stranka vojvodanskih Mađara i Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara

polazeći od uverenja da je pravo samostalnog odlučivanja o sudbonosnim pitanjima jedan od preduslova opstanka mađarske zajednice u Vojvodini,

istovremeno u potpunosti poštujući teritorijalni integritet i ustavni poredak Srbije i u skladu sa tendencijama decentralizacije,

imajući u vidu ograničenja koja sadrži važeći Ustav i smatrajući neophodnim njegovu temeljnu reviziju,

stvorivši jedinstveni koncept personalne i teritorijalne autonomije, uključujući i način određivanja područja organa državne uprave i pravosudnih organa usklađen sa interesima mađarske zajednice u Vojvodini, usvojili su

ZAJEDNIČKI KONCEPT AUTONOMIJE STRANAKA VOJVODANSKIH MAĐARA

I Personalna autonomija

1. Osnovna načela

Nacionalni savet Mađara je najviši organ personalne autonomije, uključen u pravni poredak Republike Srbije u formi zemaljske samouprave Mađara u Srbiji.

Cilj Nacionalnog saveta Mađara je da:

- utvrdi, izrazi i zastupa interese vojvodanskih Mađara od značaja za očuvanje njihovog identiteta,

- da putem demokratskog dijaloga sa organima vlasti Republike Srbije obezbedi očuvanje identiteta mađarske zajednice, zaštitu i razvoj vrednosti duhovne i materijalne kulture vojvodanskih Mađara,

Nacionalni savet Mađara koji ima svojstvo pravnog lica i poseduje sopstvenu imovinu, u oblastima obrazovanja, kulture, javnog informisanja i službene upotrebe jezika i pisma zastupa interese mađarske zajednice, u procesima odlučivanja u tim oblastima donosi odluke, daje mišljenja, predloge i saglasnosti u skladu sa zakonom, i osniva ustanove, neprofitna privredna društva i fondacije.

Kada je to propisano zakonom, akti doneti bez odgovarajućeg predloga, mišljenja ili saglasnosti Saveta su po sili zakona ništavi.

Nacionalni savet Mađara opštim normativnim aktima bliže uređuje pitanja iz oblasti obrazovanja, kulture, javnog informisanja i službene upotrebe jezika i pisma, u skladu sa zakonom.

Nacionalni savet Mađara može da vrši kao poverene poslove javna ovlašćenja na osnovu odluke državnih organa, organa autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave.

Nacionalni savet Mađara:

- a) donosi Statut, poslovnik o radu i druga opšta akta u skladu sa Ustavom i zakonom,
- b) uređuje svoju unutrašnju organizaciju, bira predsednika Saveta, Izvršni odbor, članove radnih tela i druge funkcionere,
- c) donosi budžet i završni račun,
- d) utvrđuje sedište, pečat i svoje simbole,

- e) donosi strategiju razvoja obrazovanja, kulture i javnog informisanja na mađarskom jeziku, usvaja koncepciju afirmacije službene upotrebe mađarskog jezika i pisma,
 - f) usvaja godišnji plan rada i godišnji izveštaj o radu Saveta, Izvršnog odbora i radnih tela,
 - g) usvaja izveštaj o radu i poslovanju, odnosno godišnji finansijski plan, plan rada i razvoja ustanova, neprofitnih privrednih društava i fondacija čiji je osnivač, odnosno vršilac osnivačkih prava,
 - h) daje saglasnost na statut ustanova, neprofitnih privrednih društava i fondacije čiji je osnivač, odnosno vršilac osnivačkih prava,
 - i) u saradnji sa organima državne uprave učestvuje u izradi posebnog biračkog spiska mađarske zajednice,
 - j) raspolaze sa svojom imovinom, i koristi sredstva u javnoj svojini na osnovu odluke nadležnih organa,
 - k) utvrđuje nacionalne simbole i način njihovog korišćenja, kao i praznike mađarske zajednice,
 - l) predlaže članove, predstavnike mađarske zajednice u opštinskim i gradskim savetima za međunacionalne odnose,
 - m) podnosi nacрте propisa iz oblasti obrazovanja, kulture, javnog informisanja i službene upotrebe jezika i pisma organima Republike Srbije, Autonomne Pokrajine Vojvodine i jedinica lokalne samouprave,
 - n) izjavljuje ustavnu žalbu Ustavnom sudu Republike Srbije u slučaju da proceni da je došlo do povrede ustavnih prava i sloboda pripadnika mađarske zajednice, ili u slučaju da mu se obrati pripadnik mađarske zajednice koji smatra da je povređen u svojim ustavnim pravima i slobodama,
 - o) održava veze, saraduje i zaključuje sporazume sa manjinskim samoupravama, jedinicama lokalne i regionalne samouprave, pokrajinskim i državnim organizacijama i organima u zemlji i u inostranstvu, kao i sa međunarodnim organizacijama,
 - p) putem svog predstavnika učestvuje u pregovorima koji imaju za cilj zaključivanje međunarodnih sporazuma, u delu koji se tiče prava nacionalnih manjina,
 - q) zastupa težnje vojvođanskih Mađara za manjinskom autonomijom pred domaćim i stranim organima i organizacijama, kao i pred organima i organizacijama matične države,
 - r) sa posebnom pažnjom se stara o Mađarima koji žive u jedinicama lokalne samouprave u kojima mađarska zajednica živi u manjem broju,
 - s) stara se o održavanju veza sa sunarodnicima u inostranstvu,
 - t) ustanovljava i dodeljuje priznanja,
 - u) vrši ostale nadležnosti u skladu sa zakonom.
- Izvršni organ Saveta je Izvršni odbor, koji:
- a) priprema pravne akte i druge dokumente (izveštaje o radu, finansijske izveštaje i planove, planove rada i razvoja, strategije, zaključke, deklaracije, nacрте propisa) koje usvaja Savet,
 - b) obezbeđuje sprovođenje akta iz tačke a) ovog stava i vrši kontrolu nad njihovim sprovođenjem,
 - c) vrši nadzor nad radom ustanova, neprofitnih privrednih društava i fondacija čije je osnivač, odnosno vršilac osnivačkih prava Savet,
 - d) donosi poslovnik o radu, odnosno opšta i pojedinačna akta iz svoje nadležnosti,
 - e) obavlja poslove koje Savet prenese u nadležnost Izvršnog odbora.

2. Nadležnosti

a) Obrazovanje

Osnivanje ustanova, vršenje osnivačkih prava, upravljanje ustanovama

Mađarska koalicija se zalaže za značajno povećanje broja obrazovno-vaspitnih ustanova u kojima se nastava izvodi isključivo na mađarskom jeziku, tj. za uspostavljanje mreže mađarskih škola.

Nacionalni savet Mađara osniva obrazovno-vaspitne ustanove (ustanove predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja), ustanove učeničkog i studentskog standarda, kao i visokoškolske ustanove.

Nacionalni savet Mađara može da na osnovu odluke osnivača (države, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave) preuzme osnivačka prava, odnosno da na osnovu sporazuma sa osnivačem vrši prava i obaveze osnivača u ustanovama u kojima se obrazovno-vaspitni rad izvodi isključivo na mađarskom jeziku.

U slučaju obrazovno-vaspitnih ustanova u kojima se u većini odeljenja obrazovno-vaspitni rad izvodi na mađarskom jeziku, a koja su od posebnog značaja za mađarsku zajednicu, a čiji osnivač, odnosno vršilac osnivačkih prava nije Nacionalni savet Mađara, Savet ima pravo davanja predloga, odnosno saglasnosti u postupku imenovanja i razrešenja organa upravljanja. U slučaju ostalih obrazovno-vaspitnih ustanova u kojima se obrazovno-vaspitni rad izvodi i na mađarskom jeziku, u postupku imenovanja i razrešenja organa upravljanja Nacionalni savet Mađara daje mišljenje.

U postupku imenovanja i razrešenja organa upravljanja ustanova učeničkog i studentskog standarda čije je sedište na području jedinice lokalne samouprave u kojoj je mađarski jezik u službenoj upotrebi, Nacionalni savet Mađara daje predloge, odnosno mišljenja.

U oblasti visokog obrazovanja, Nacionalni savet Mađara daje mišljenje o kandidatima predloženim za organe poslovođenja i upravljanja fakulteta, katedri i drugih organizacionih jedinica za obrazovanje vaspitača, učitelja i profesora jezika i književnosti nacionalne manjine.

Nastavni planovi i programi, udžbenici

Nacionalni savet Mađara izrađuje nastavne planove i programe osnovnog i srednjeg obrazovanja, izuzev elemenata koje čine deo Nacionalnog okvirnog školskog programa, posebno one sadržaje koji izražavaju posebnost mađarske zajednice u predmetima istorije, geografije, likovnog i muzičkog vaspitanja, kao i nastavni program osnovnog i srednjeg obrazovanja i vaspitanja za mađarski jezik nacionalne manjine i mađarski jezik sa elementima nacionalne kulture.

Nacionalni savet Mađara daje saglasnost u postupku davanja odobrenja za korišćenje udžbenika i nastavnih sredstava i predlaže davanje odobrenja za korišćenje udžbenika iz matične države u obrazovno-vaspitnom radu.

Ostale nadležnosti

Nacionalni savet Mađara:

- utvrđuje obrazovno-vaspitne ustanove i ustanove učeničkog i studentskog standarda od posebnog značaja za mađarsku zajednicu,
- predlaže jednog člana Nacionalnog prosvetnog saveta,
- daje mišljenje u postupku utvrđivanja mreže predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola, kao i ustanova učeničkog i studentskog standarda u jedinicama lokalne samouprave u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi,
- u cilju što bržeg uspostavljanja mreže obrazovno-vaspitnih ustanova u kojima se nastava izvodi isključivo na mađarskom jeziku, predlaže osamostaljenje izdvojenih odeljenja škola,
- odlučuje o raspodeli sredstava koja se iz budžeta republike i autonomne pokrajine putem konkursa dodeljuju za projekte obrazovno-vaspitnih ustanova koje obrazovno-vaspitni rad izvode na mađarskom jeziku,
- daje saglasnost u postupku ukidanja i otvaranja odeljenja-obrazovnih profila u srednjim stručnim školama,

- inicira postupak, odnosno daje mišljenje u postupku davanja saglasnosti na otvaranje odeljenja na mađarskom jeziku za manje od 15 učenika,
- utvrđuje stipendije iz sopstvenih sredstava, kriterijume za njihovu dodelu i sprovodi postupak dodeljivanja.

b) Kultura

Nacionalni savet Mađara osniva ustanove kulture, te na osnovu odluke države, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave može da preuzme osnivačka prava, odnosno da na osnovu sporazuma sa osnivačem vrši prava i obaveze osnivača.

Nacionalni savet Mađara:

- utvrđuje ustanove kulture i manifestacije od posebnog značaja za mađarsku zajednicu,
- daje predloge, odnosno mišljenja u postupku imenovanja organa upravljanja ustanova culture od posebnog značaja za mađarsku zajednicu,
- predlaže kandidate za članove upravnih i nadzornih odbora i direktora Izdavače ustanove "Forum" i Zavoda za kulturu vojvođanskih Mađara,
- pokreće postupak za utvrđivanje kulturnih dobara, utvrđuje koja su kulturna dobra koja od posebnog značaja za mađarsku zajednicu i daje predlog za preduzimanje mera tehničke zaštite i drugih radova nad kulturnim dobrima,
- podnosi inicijativu za obustavljanje izvršenja prostornih i urbanističkih planova ukoliko smatra da se time ugrožavaju kulturna dobra od posebnog značaja za mađarsku zajednicu i daje saglasnost u postupku izdavanja dozvole za premeštanje nepokretnog kulturnog dobra od posebnog značaja za mađarsku zajednicu na novu lokaciju,
- odlučuje o raspodeli sredstava koja se iz budžeta republike i autonomne pokrajine putem konkursa dodeljuju za projekte ustanova kulture mađarske zajednice,
- daje mišljenje u postupku utvrđivanja mreže biblioteka.

c) Javno informisanje

Nacionalni savet Mađara osniva ustanove i neprofitna privredna društva iz oblasti javnog informisanja, te na osnovu odluke države, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave može da preuzme osnivačka prava, odnosno da na osnovu sporazuma sa osnivačem vrši prava i obaveze osnivača.

Nacionalni savet Mađara:

- predlaže jednog člana Saveta Republičke radiodifuzne agencije,
- daje predloge u postupku izrade Strategije razvoja radiodifuzije u Republici Srbiji,
- daje mišljenje u postupku imenovanja organa upravljanja Radiodifuzne ustanove Vojvodine,
- predlaže 3 člana Programskog odbora Radiodifuzne ustanove Vojvodine,
- utvrđuje kriterijume za izbor odgovornih urednika programa na mađarskom jeziku u okviru javnog servisa, a putem konkursa, posle pribavljenog mišljenja uredništva bira odgovorne urednike programa na mađarskom jeziku,
- odlučuje o raspodeli sredstava koja se iz budžeta republike i autonomne pokrajine putem konkursa dodeljuju za projekte iz oblasti javnog informisanja na mađarskom jeziku.

d) Službena upotreba jezika i pisma

Nacionalni savet Mađara:

- utvrđuje tradicionalne nazive gradova, opština i naseljenih mesta, kao i drugih geografskih naziva na mađarskom jeziku u jedinicama lokalne samouprave u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi,

- daje predloge za izmenu naziva ulica i drugih javnih površina, odnosno daje mišljenje u postupku utvrđivanja i izmene tih naziva u jedinicama lokalne samouprave u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi,
- podnosi inicijativu nadležnom organu radi utvrđivanja i otklanjanja povrede prava na službenu upotrebu mađarskog jezika.

3. Izbor Nacionalnog saveta Mađara

Nacionalni savet Mađara se bira putem neposrednih, višestranačkih izbora, na osnovu opšteg i jednakog izbornog prava, tajnim glasanjem po proporcionalnom izbornom sistemu.

Prilikom raspodele mandata primenjuje se prirodni prag.

Pravo da bira, odnosno da bude biran ima lice koje ima opšte biračko pravo i koje je upisano u poseban birački spisak mađarske zajednice.

Pravo predlaganja kandidata imaju političke stranke vojvodanskih Mađara, njihove koalicije, kao i grupe građana koji su upisani u poseban birački spisak.

Poseban birački spisak mađarske zajednice, kao deo jedinstvenog biračkog spiska izrađuje nadležni organ državne uprave u saradnji sa organizacijama vojvodanskih Mađara.

Poseban birački spisak mađarske zajednice se smatra izrađenim ako u isti bude upisano najmanje 50% pripadnika mađarske zajednice prema poslednjem popisu stanovništva.

4. Finansiranje nacionalnog saveta Mađara

Za finansiranje nacionalnih saveta država godišnje izdvaja zakonom procentualno utvrđeni deo budžeta republike i budžeta autonomne pokrajine.

Nacionalnom savetu Mađara pripada deo sredstava namenjenih finansiranju nacionalnih saveta raspoređen na osnovu kriterijuma utvrđenih zakonom.

Iz budžeta jedinica lokalne samouprave u kojima je mađarski jezik u službenoj upotrebi se za finansiranje rada Nacionalnog saveta Mađara godišnje izdvaja zakonom procentualno utvrđeni deo sredstava.

Kontrolu nad korišćenjem sredstava iz budžeta republike, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave vrše nadležni državni organi.

5. Obavljanje poslova državne uprave koji se odnose na funkcionisanje sistema manjinske samouprave

Republika Srbije obrazuje Ministarstvo za manjinska prava za obavljanje poslova državne uprave koji se odnose na funkcionisanje sistema manjinske samouprave.

Ministarstvo za manjinska prava:

- vrši upis u registar nacionalnih saveta i vodi registar,
- vrši kontrolu nad zakonitošću rada nacionalnih saveta, u slučaju nefunkcionisanja saveta donosi odluku o njegovom raspuštanju,
- raspodeljuje sredstva iz budžeta republike namenjena za rad nacionalnih saveta,
- raspisuje izbore za članove nacionalnog saveta i vrši poslove državne uprave u postupku izbora saveta,
- utvrđuje usaglašene predloge nacionalnih saveta u postupcima izbora i imenovanja koja se vrše na zajednički predlog nacionalnih saveta nacionalnih manjina,
- vrši druge poslove u skladu sa zakonom.

II Regionalna samouprava - multietnička regija

Mađarska koalicija se zalaže da se i u Srbiji, u skladu sa praksom značajnog broja evropskih zemalja, na osnovu modela regionalizacije "odozdo na gore" uvede sistem regionalnih samouprava.

Na osnovu našeg koncepta odluku o obrazovanju regionalne samouprave ili priključenju istoj donose građani putem referendumu. Regionalna samouprava ima neposredno izabrano predstavničko telo, izvršni organ izabran od strane predstavničkog tela, sopstvenu imovinu i izvorne prihode.

Cilj Mađarske koalicije je formiranje Autonomne regije Mađara sa sedištem u Subotici, koja bi pored Grada Subotice obuhvatila opštine Adu, Čoku, Bačku Topolu, Bečej, Kanjižu, Mali Idoš, Novi Kneževac i Sentu. Na ovaj način uspostavljena multietnička regija bi objedinila težnje mađarske zajednice za teritorijalnom autonomijom po etničkom principu sa modernism evropskim procesima regionalizma.

U postupku uspostavljanja Autonomne regije Mađara naselja koja se graniče sa područjem regije bi mogla da se - na osnovu mišljenja lokalnog stanovništva izraženog putem referendumu - priključe susednoj jedinici lokalne samouprave koji se nalazi na području autonomne regije.

Mađarska koalicija se zalaže za utvrđivanje nadležnosti regionalne samouprave putem decentralizacije poslova koje u ovom trenutku obavljaju državni i pokrajinski organi, a čije bi vršenje na regionalnom nivou postalo efikasnije, kao i regionalnim udruživanjem dela poslova koje u ovom momentu vrše jedinice lokalne samouprave.

Nadležnosti regionalne samouprave ne diraju u ovlašćenja organa personalne autonomije.

Regionalna samouprava:

- izrađuje regionalni razvojni plan i operativne programe i usaglašava razvojne planove jedinica lokalne samouprave,
- koordinira razvoj infrastrukture od regionalnog značaja,
- usaglašava razvoj poljoprivrede regije,
- obezbeđuje ravnopravnu upotrebu jezika i pisma koji su u službenoj upotrebi,
- vrši pojedine poslove iz oblasti šumarstva, vodoprivrede, upravljanja otpadom i zaštite životne sredine,
- obezbeđuje funkcionisanje zdravstvenih, obrazovnih i kulturnih ustanova regije,
- stara se o funkcionisanju ustanova čiji je osnivač regionalna samouprava,
- vrši ostale nadležnosti koje su poverene regionalnoj samoupravi od strane države, pokrajine ili jedinica lokalne samouprave.

III Politička autonomija - srazmerna parlamentarna zastupljenost

Mađarska koalicija se zalaže za to da se u cilju uspostavljanja političke autonomije nacionalnih manjina, u skladu sa čl. 100. i 180. Ustava Republike Srbije obezbedi srazmerna parlamentarna zastupljenost manjinskih zajednica.

U skladu sa našim konceptom autonomije, poslanici, predstavnici mađarske zajednice u Narodnoj skupštini Republike Srbije i Skupštini AP Vojvodine bi bili birani putem višestranačkih izbora na kojima bi pravo učešća imale političke organizacije i grupe građana vojvođanskih Mađara. Pravo da bira i da bude biran bi imala lica koja imaju opšte biračko pravo i koja su upisana u poseban birački spisak mađarske zajednice.

Broj zagarantovanih mandata za mađarsku zajednicu u republičkoj i pokrajinskoj skupštini je srazmeran učešću mađarske zajednice u stanovništvu Republike Srbije prema poslednjem popisu.

IV Autonomija Vojvodine

Srbija je visokocentralizovana država u kojoj se principi supsidijarnosti, decentralizacije i finansijske decentralizacije primenjuju u ograničenom obimu.

Čvrsto smo ubeđeni da bi pokrajina Vojvodina sa sopstvenom imovinom, izvornim prihodima, širokom ekonomskom, političkom i administrativnom autonomijom omogućila dinamičan ekonomski razvoj, ubranu izgradnju pravne države, efikasnije ostvarenje ljudskih i manjinskih prava, kao i značajno brže prihvatanje evropskih vrednosti.

Stoga je cilj Mađarske koalicije značajno jačanje autonomije Vojvodine putem izmena Ustava Republike Srbije, sa ciljem uspostavljanja zakonodavne, izvršne i delimične sudske vlasti naše pokrajine.

V Autonomija lokalnih samouprava

Razvoj lokalne samouprave, jačanje nadležnosti i finansijske autonomije naših gradova, opština i sela predstavlja osnovni interes vojvođanskih Mađara.

Mađarska koalicija je ubeđena da je pored raspodele nadležnosti i uvođenja sistema finansiranja koji u potpunosti poštuju principe decentralizacije i supsidijarnosti i vraćanja imovine lokalnim samoupravama, neophodna potpuna revizija sistema lokalne samouprave.

Jačanje lokalne samouprave je uslovljeno značajnim proširenjem nadležnosti gradova i opština u oblasti inspekcijskog nadzora, uspostavljanjem institucije komunalne policije, uvođenjem obaveze pribavljanja saglasnosti lokalne samouprave prilikom imenovanja lokalnih čelnika unutrašnjih poslova, obezbeđivanjem budžetskih sredstava za podsticanje saradnje i udruživanje lokalnih samouprava, kao i smanjenjem ovlašćenja državnih organa u pogledu nadzora nad radom organa gradova i opština.

Uspešno funkcionisanje lokalne demokratije je nemoguće bez ponovnog uvođenja sistema neposrednog izbora gradonačelnika, kao i modela izbora odbornika po većinskom sistemu.

Mađarska koalicija se zalaže da pored jačanja uloge mesnih zajednica, naseljena mesta koja poseduju ekonomske resurse i sposobnost da obezbede funkcionisanje svojih obrazovnih, zdravstvenih i kulturnih institucija, obrazuju kao samostalne jedinice lokalne samouprave.

VI Područna organizacija državne uprave i pravosuđa

Vršenje značajnog broja državnih poslova zbog svoje prirode nije moguće poveriti organima pokrajine, odnosno jedinicama regionalne ili lokalne samouprave.

Mađarska koalicija se zalaže za reorganizaciju područnih jedinica ministarstava i drugih republičkih organa i organizacija (sistema tzv. dekoncentrisanih organa uprave) prilagođenu geografskim i ekonomskim okolnostima, kao i principima efikasnosti i ekonomičnosti.

Mađarska koalicija stoga smatra neophodnim da se mesna nadležnost Upravnog okruga sa sedištem u Subotici, Područne uprave unutrašnjih poslova u Subotici, kao i filijala Republičkog zavoda za zdravstvo, Nacionalne službe za zapošljavanje i Republičkog fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje u Subotici pored Grada Subotice obuhvati opštine Adu, Čoku, Bačku Topolu, Bečej, Kanjižu, Mali Idoš, Novi Kneževac i Sentu.

Mađarska koalicija smatra istovremeno potrebnim reorganizaciju pravosudnih organa u cilju da se mesna nadležnost Okružnog i Trgovinskog suda, kao i Okružnog javnog tužilaštva u Subotici uskladi sa područjem novoformiranog upravnog okruga sa sedištem u Subotici.

VII. Sprovođenje koncepta autonomije

Mađarska koalicija podnosi inicijativu organima vlasti Republike Srbije da započnu pregovore sa legitimnim političkim predstavnicima mađarske zajednice u cilju sprovođenja

koncepta autonomije vojvođanskih Mađara, sa posebnim osvrtom na donošenje zakona o nadležnostima, izboru i finansiranju nacionalnih saveta.

Političke organizacije vojvođanskih Mađara ovim izražavaju spremnost da aktivno učestvuju u pripremi propisa i mera koje znače ostvarenje elemenata ovog koncepta.

U Subotici, ___ marta 2008. godine